

Uchwała Nr XXXII/300/2018
Rady Powiatu w Olsztynie
z dnia 23 lutego 2018 r.

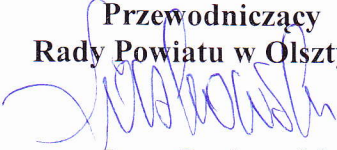
w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2018 – 2021

Na podstawie art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 z późn. zm.), art. 12 pkt 11 z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1868 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Warmińsko - Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, **uchwała się**, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2018 – 2021 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Olsztynie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego.

Przewodniczący
Rady Powiatu w Olsztynie

Jerzy Laskowski

Załącznik
do uchwały Nr XXXII/300/2018
Rady Powiatu w Olsztynie
z dnia 23 lutego 2018 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU OLSZTYŃSKIEGO
NA LATA 2018 – 2021

OLSZTYN, 2018

Spis treści

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
2.1. PRZEDMIOT I CELE PROGRAMU	5
3. UREGULOWANIA PRAWNE DOTYCZĄCE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	7
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OPIEKI NAD ZASOBAMI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	22
4.1. KRAJOWA POLITYKA W DZIEDZINIE OPIEKI NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM	22
4.1.1. NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2020.....	22
4.1.2. KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2013-2017.....	23
4.2. RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI OBOWIĄZUJĄCYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	24
4.2.1. STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO.....	24
4.2.2. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO	24
4.2.3. PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO NA LATA 2016 - 2019	25
4.2.4. STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO – MAZURSKIEGO	26
4.2.5. STRATEGIA ROZWOJU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2016 – 2025.....	26
4.2.6. PLAN OCHRONY ZABYTKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	26
5. ZADANIA I KOMPETENCJE ORGANÓW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWNYCH	29
6. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	32
6.1. HISTORIA WARMII I POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	32
6.2. CHARAKTERYSTYKA POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	36
6.3 CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	39
6.3.1. ZESPOŁY URBANISTYCZNE I RURALISTYCZNE	40
6.3.2. OZDOBA KRAJOBRAZU WARMIŃSKIEGO I POWIATU OLSZTYŃSKIEGO „WARMIŃSKIE KAPLICZKI” I „KRZYŻE PRZYDROŻNE”	453
6.3.3. DZIEŁA ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA	49
6.3.4. KOŚCIOŁY I OBIEKTY SAKRALNE.....	51
6.3.5. ARCHITEKTURA OBRONNA	63
6.3.6. OBIEKTY TECHNIKI I PRZEMYSŁU.....	66
6.3.7. PARKI, OGRODY I INNE FORMY ZAPROJEKTOWANEJ ZIELENI.....	71
6.4. ZABYTKI NIERUCHOME BĘDĄCE W ZASOBACH POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	83
6.4.1. ZAMEK W OLSZTYNKU.....	83
6.4.2. KAPLICA I KOSTNICA W JEZIORANACH	86
6.4.3. PAŁAC W GRAZYMACH.....	86
6.4.4. ZESPÓŁ PAŁACOWY W SMOLAJNACH	88
6.5. ZABYTKI RUCHOME POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	90
6.6. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	92
6.6.1. WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH	93
6.7. FORMY OCHRONY ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	95
6.7.1. WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW.....	95
6.7.2. WPIS NA LISTĘ SKARBÓW DZIEDZICTWA	96
6.7.3. UZNANIE ZA POMNIK HISTORII	96
6.7.4. UTWORZENIE PARKU KULTUROWEGO	97

6.7.5. USTALENIA OCHRONY W MIEJSCOWYM PLANIE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO ALBO W DECYZJI O USTALENIU LOKALIZACJI INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO, DECYZJI O WARUNKACH ZABUDOWY, DECYZJI O ZEZWOLENIU NA REALIZACJĘ INWESTYCJI DROGOWEJ, DECYZJI O USTALENIU LOKALIZACJI LINII KOLEJOWEJ LUB DECYZJI O ZEZWOLENIU NA REALIZACJĘ INWESTYCJI W ZAKRESIE LOTNISKA UŻYTKU PUBLICZNEGO	98
6.7.6. OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	103
7. PROMOCJA ZABYTKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	108
7.1. PROMOCJA ZABYTKÓW NA STRONIE INTERNETOWEJ	108
7.2. DOTOWANIE IMPREZ SŁUŻĄCYCH ZACHOWANIU DZIEDZICTWA WARMII	111
7.2.1. PRZEDSIĘWZIĘCIA NA RZECZ OCHRONY ZABYTKÓW I ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO DOFINANSOWANE Z BUDŻETU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	111
7.2.2. PROJEKTY UNIJNE POWIATU NA RZECZ PROMOCJI HISTORII I TRADYCJI	112
8. SZLAKI TURYSTYCZNE WYKORZYSTUJĄCE ZABYTKI I ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	116
8.1. SZLAKI ROWEROWE	116
8.2. SZLAKI KAJAKOWE	120
8.3. SZLAKI SAMOCHODOWE	121
8.4. SZLAKI KONNE	125
8.5. SZLAKI PIESZE I NARCIARSKIE	125
8.5.1. LEŚNE ŚCIEŻKI PRZYRODNICZE NA TERENIE NADLEŚNICTW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	127
9. DIAGNOZA STANU ISTNIEJĄCEGO I POTENCJAŁU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY ZABYTKÓW - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	128
10. CELE PRIORYTETOWE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU OLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2018 – 2021	130
11. LITERATURA I ŹRÓDŁA	133

1. WSTĘP

Oddajemy w Państwa ręce strategiczny dokument na temat zabytków, czyli najcenniejszych obiektów Powiatu Olsztyńskiego. Niektóre z nich wciąż są „klejnotami”, przyciągają tłumy turystów, stan innych jest dramatyczny, wymagający pilnych działań naprawczych. Na szczęście w ostatnich latach udaje się przywracać blask kolejnym obiektom. Duża w tym zasługa inwestorów prywatnych, ale i samorządy, w tym nasz powiatowy, również mogą się pochwalić udanymi przedsięwzięciami w tym zakresie. Przykładem może być chociażby wzorcowo wykonany remont i rekonstrukcja XIV-wiecznego zamku w Olsztynku, działania Powiatu na rzecz renowacji kapliczek warmińskich, wymiana stolarki okiennej na wzór historyczny (pod względem kształtu, materiału i kolorystyki) w budynku zabytkowej Galerii Sztuki „SYNAGOGA” w Barczewie czy rewitalizację Skansenu Miejskiego w Dobrym Mieście.

„Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2018-2021” opisuje stan faktyczny w dziedzinie opieki i ochrony zabytków, przedstawia najbardziej wartościowe zabytki powiatu, pokazuje w jaki sposób powiat promuje zabytki, ale i szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe. W ostatniej części dokumentu znajduje się diagnoza stanu istniejącego i potencjału Powiatu Olsztyńskiego w zakresie opieki nad zabytkami. Analiza szans i zagrożeń pokazuje słabe i silne strony w tej materii.

Program wyznacza też priorytetowe cele i zadania na rzecz ochrony zabytków w Powiecie na lata 2018-2021. A do zrobienia jest wciąż wiele, począwszy od celów strategicznych, kończąc na zadaniach szczegółowych i przedsięwzięciach niewielkich, ale istotnych. Dla ochrony bogatej spuścizny przeszłości Powiat Olsztyński jest gotowy wdrażać program z całą konsekwencją i determinacją. Mamy nadzieję, że dzięki temu stan wielu zabytków poprawi się. Będą one ratowane zgodnie z zasadami sztuki konserwatorskiej, a dzięki szeroko zakrojonym działaniom promocyjnym nasze zabytki będą ściągać na Warmię coraz szersze grono turystów i gości. Zamierzamy też edukować młodzież i mieszkańców powiatu tak, aby poznali całe bogactwo związane z zabytkami i dziedzictwem kulturowym Powiatu i Warmii. W myśl znanej zasady „poznasz i pokochasz”.

Niniejszy Program kierujemy do całej społeczności powiatu. Jego zapisy dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe nie tylko wyróżnia obszar powiatu olsztyńskiego, ale też przesądza o jego atrakcyjności.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2018-2021 został opracowany w celu realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 z późn. zm.), zwanej dalej” ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”.

Zgodnie z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu lub rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji oraz realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art.21 przytoczonej wyżej ustawy podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków.

Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

2.1. PRZEDMIOT I CELE PROGRAMU

Powiat Olsztyński jako jednostka samorządu terytorialnego zobowiązana jest do realizacji zadań publicznych o charakterze ponadgminnym między innymi w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Cele programu opieki nad zabytkami określono w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Główne kierunki programowe to:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy Program określa sposób realizacji zadań ustawowych wyznaczonych Powiatowi względem zabytków, których Powiat jest właścicielem, ochrony i poprawy ich stanu, zagospodarowania przestrzeni wokół zabytków, a także edukację i promocję dziedzictwa kulturowego. Ma również na celu wskazanie roli władz samorządowych, dla których ochrona zabytków i krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa kultury stanowi jeden z priorytetów prowadzonej polityki, nie naruszając kompetencji gmin i praw właścicieli obiektów zabytkowych.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2018 – 2021 jest spójny z krajowymi, regionalnymi oraz lokalnymi aktami prawa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

3. UREGULOWANIA PRAWNE DOTYCZĄCE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.

Ustawa zasadnicza z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

W myśl art. 5 Konstytucji Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Konstytucja zapewnia również w art. 6, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami /Dz.U. z 2017 r., poz. 2187 z późn. zm./.

Podstawowe regulacje w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zostały zawarte w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w sposób kompleksowy reguluje kwestie związane z prawną ochroną zabytków. Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Ustawa nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury.

W myśl zapisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, sprecyzowanych w art. 4, ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami sprawowana przez właściciela lub posiadacza zabytku polega przede wszystkim na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,

- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego przysługują prawa i ciężą na nim ustawowe obowiązki związane z zagospodarowaniem zabytku, prowadzeniem badań, prac i robót oraz podejmowaniem innych działań przy zabytkach.

Zgodnie z art. 25 zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:

- 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku;
- 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;
- 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

Na podstawie art. 26 w umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. Przepis ten stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Stosownie do art. 27, na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku. We wniosku należy określić zakres planowanych prac, ze wskazaniem planowanych do zastosowania materiałów budowlanych i rozwiązań technicznych.

Należy podkreślić, że podstawową zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalnej w nią ingerencją. Oznacza to kontynuację tradycyjnych materiałów i technologii charakterystycznych dla okresu powstania obiektu. Dokonane wcześniej rozpoznanie, służące poprawnemu przygotowaniu do prac remontowych powinno wynikać na przykład z badań archiwalnych (źródeł ikonograficznych, fotograficznych, pisanych itp.) lub ingerencyjnych badań konserwatorskich substancji

zabytkowej obiektu. Badania konserwatorskie dotyczą głównie prac na elewacji, klatkach schodowych, w piwnicach, werandach, balkonach, schodach, balustradach, bramach przejazdowych oraz wszelkiej stolarki otworowej – okien i drzwi.

W zależności od konkretnego obiektu stosuje się: kamień, cegłę, drewno, szło, dachówkę ceramiczną w kolorze ceglasto - czerwonym, blachę miedzianą, cynkową lub tytanowo – cynkową, tynki, zaprawy i farby, które pozwalają na „oddychanie” muru. Niedopuszczalne jest stosowanie ahistorycznych materiałów budowlanych typu – okna i drzwi PCV, blacho - dachówka (gont bitumiczny), dachówka cementowa, styropian lub wełna do ocieplania zewnętrznego. W miarę możliwości należy stosować materiały budowlane pochodzące z rozbiórek obiektów zabytkowych. Najczęściej stosowane materiały budowlane podczas realizacji robót w obiektach zabytkowych przedstawiają poniższe zestawienia tabelaryczne.

Material budowlany	Zastosowanie	Właściwości wykorzystywane w budownictwie
kamień naturalny	<ul style="list-style-type: none"> - fundamenty budynków, - fundamenty i mury ogrodzeniowe, - nawierzchnie dróg, placów, - okładziny budynków, - posadzki, 	<ul style="list-style-type: none"> - duża wytrzymałość na ściskanie (obciążenia fundamentów) i ścieranie (nawierzchnie dróg, placów, posadzki, okładziny), - odporność na czynniki atmosferyczne (temperatura, opady, wiatr, wilgoć), - długotrwałość, ogólna dostępność,
drewno	<ul style="list-style-type: none"> - konstrukcja więźby dachowej, - konstrukcja ścian (mur pruski), - konstrukcja stropów, - stolarka okienna i drzwiowa, - elementy ozdobne, - okładziny ścian, - podłogi, 	<ul style="list-style-type: none"> - wytrzymałość na ściskanie i zginanie (elastyczność i wytrzymałość konstrukcji), - bardzo niska przewodność cieplna, - kurczliwość i pęcznienie (stolarka okienna), - odporność na ścieranie (okładziny, podłogi), - ogólna dostępność,
wapno	<ul style="list-style-type: none"> - główny składnik zapraw tynkarskich, 	<ul style="list-style-type: none"> - właściwości bakteriobójcze, antygrzybiczne, odstrasza robactwo, - regulator wilgotności muru,
glina	<ul style="list-style-type: none"> - materiał do produkcji cegły, ceramiki budowlanej (pokrycia dachów - dachówki, gąsiorzy itp.; rury instalacyjne - kamionka, podłogi z cegły), - dodatek do wypełnień konstrukcji drewnianej, - polepa, 	<p><u>glina surowa:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - regulator wilgotności powietrza w obiekcie, - konserwuje i wchłania wilgoć z drewna, słomy itp., które otacza , - magazynuje ciepło, - zatrzymuje promieniowanie o wysokiej częstotliwości, <p><u>glina wypalona:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wytrzymałość na ściskanie, ścieranie, - duża twardość, - odporność na czynniki atmosferyczne, - ognioodporność, - niska przewodność cieplna, - nieprzewodność elektryczna, - odporność kamionki na działanie kwasów, nieprzepuszczalność wody.

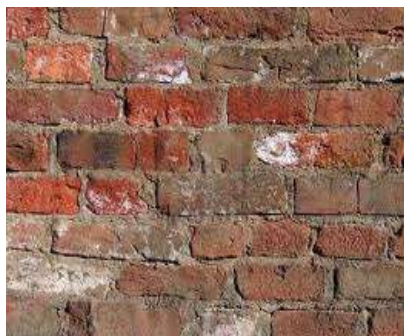
piasek, żwir	- materiał uzupełniający (kruszywo) (dodatek do zapraw, wypełnień konstrukcji ścian),	- różne właściwości zależne od rodzaju i uziarnienia kruszywa (nasiąkliwość, mrozoodporność, wytrzymałość na ściskanie),
trzcina rzeczna	- pokrycie dachu (strzecha), - materiał izolujący cieplnie oraz podkładowy do wykonania tynków (maty trzciniowe),	- bardzo niska przewodność cieplna (równa wełnie mineralnej), - nie absorbuje wody, - elastyczność i odporność na gryzonie, - ogólna dostępność,
<i>Materiał budowlany</i>	<i>Rodzaje materiałów budowlanych z rozbiórki obiektów zabytkowych, przykłady wzornictwa</i>	
kamień	<p>- bloki kamienne, kamień polny, kamień cięty</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <p>- stara brukowana droga / mur ceglano-kamienny</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>	

glina

- cegła i kształtki wypalane z gliny, różnowymiarowe, różnokolorowe (standardowe, gotyckie, klasztorne, glazurowane);

- mur z cegły wypalanej w obiektach zabytkowych

- stara podłoga z cegły wypalanej

- dachówka, gąsiory, kształtki dachowe wypalane z gliny

- dach kryty dachówką esówką (holenderką)

- dach kryty dachówką karpiówką (w koronkę)

drewno

- belki konstrukcyjne/deski podłogowe

- strop drewniany/podłoga z desek

- mur pruski (drewniana konstrukcja ścian z wypełnieniem)

Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Artykuł 36 określa katalog działań przy zabytku, których podjęcie wymaga uprzednio uzyskania pozwolenia

wojewódzkiego konserwatora zabytków, niezależnie od dokonania zgłoszenia lub uzyskania pozwolenia na budowę przewidzianych w przepisach Prawa budowlanego. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Zgodnie z ustawą ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania podlegają:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji

osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W polskim systemie prawa wyróżnia się następujące formy ochrony zabytków (art. 7):

1) wpis do rejestru zabytków,

2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

3) uznanie za pomnik historii ,

4) utworzenie parku kulturowego,

5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawowymi organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Zgodnie z ustawą starosta, w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia

czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia (art. 50 ust. 3).

W uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków starosta ma również prawo do umieszczania na zabytkach znaku zabytku chronionego prawem (art. 12 ustawy), którego formę określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259).

Zgodnie z art. 18 ustawy ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się również przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia te dotyczą w szczególności zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym /Dz.U. z 2017r., poz.1073 z późn. zm./.

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wskazuje, że ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej jest niezbędna do uwzględnienia w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Ustawa definiuje „dobra kultury współczesnej”, które określa jako niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna.

Z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wynika, że do zadań powiatu należy, prowadzenie w granicach swojej własności rzeczowej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do obszaru powiatu i zagadnień jego rozwoju.

W ustawie o planowaniu przestrzennym wielokrotnie wskazuje się na konieczność uwzględnienia stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej zarówno w studium, w planach jak i w decyzjach o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku Prawo budowlane /Dz.U. z 2017 r., poz. 1332 z późn. zm./.

Ustawa w art. 39 określa warunki uzyskania pozwolenia na budowę w przypadku prowadzenia prac budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze objętym ochroną konserwatorską. Stanowi bowiem, że prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 39 ust. 1).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej

ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ administracji architektoniczno – budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3). W tym przypadku wojewódzki konserwator zabytków zajmuje stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych (art. 39 ust. 4).

W przypadku robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia organ administracji architektoniczno – budowlanej może, w drodze decyzji administracyjnej, nałożyć na inwestora obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę, gdy realizacja robót może spowodować pogorszenie stanu środowiska lub stany zachowania zabytków (art. 30 ust. 7 pkt 2). Jeżeli obiekty i urządzenia budowlane, na budowę których nie jest wymagane pozwolenie na budowę, a podlegają ochronie jako zabytki, ich rozbiórka wymaga uzyskania stosownego pozwolenia (art. 31 ust. 1 pkt 2).

Szczegółowe zasady dotyczące między innymi wydawania pozwoleń na prowadzenie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru oraz dodatkowe wymagania dla osób wykonujących samodzielne funkcje techniczne w budownictwie przy zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru określone są w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1265) wydanym na podstawie art. 37 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rozporządzenie to reguluje również kwestie związane z prowadzeniem robót budowlanych w otoczeniu zabytku.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska /Dz.U. z 2017 r., poz. 519 z późn. zm./.

Ustawa określa zachowanie wartości kulturowych z uwzględnieniem zabytków archeologicznych jako jeden z elementów ochrony powierzchni ziemi (art. 101).

W art. 400a ust. 1 wskazuje ponadto zakres finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej określając w nim działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W art. 400b wskazuje, że celem działania Narodowego Funduszu jak i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska jest finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej między innymi w zakresie działań związanych z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów prawa.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody /Dz.U. z 2016 r., poz. 2134 z późn. zm./.

Ustawa definiuje tereny zieleni jako tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady,

bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowym i przemysłowym.

Art. 83 ust. 1a ustawy wskazuje, że usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków może nastąpić po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wydanego na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami /Dz.U. z 2018 r., poz. 121 z późn. zm./.

Ustawa wskazuje, że celem publicznym w rozumieniu ustawy jest między innymi opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 6 pkt 5).

Art. 13 ust. 4 ustawy stanowi, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków

Zgodnie z ustawą, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie (art. 29 ust. 2).

Zgodnie z art. 45 ust. 1 i 2a organ właściwy, w drodze decyzji, może ustanowić trwały zarząd na rzecz jednostki organizacyjnej. W przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji.

Ustawa mówi również, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję zatwierdzającą podział nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

W stosunku do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4).

Ustawa z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej /Dz.U. z 2017 r., poz. 862/.

Ustawa w art. 1 ust. 2 wskazuje Państwo jako mecenasa działalności kulturalnej, którego zadaniem jest wspieranie i promocja twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ustawą minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i

kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia i nagrody osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami. Stypendium polega na przyznaniu środków finansowych osobom realizującym określone przedsięwzięcia w zakresie twórczości artystycznej, opieki nad zabytkami lub upowszechniania kultury. Doroczne nagrody mogą być przyznawane na podstawie oceny całokształtu działalności lub osiągnięć o istotnym znaczeniu w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania i ochrony kultury.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie /Dz.U. z 2016 r., poz. 1817 z późn.zm./.

Ustawa reguluje między innymi zasady prowadzenia działalności pożytku publicznego przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych oraz współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi. Działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych obejmujących między innymi zadania w zakresie:

- a) podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,
- b) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 5 ustawy organy administracji publicznej prowadzą działalność w sferze zadań publicznych, o których mowa powyżej, we współpracy z organizacjami pozarządowymi prowadzącymi, odpowiednio do terytorialnego zakresu działania organów administracji publicznej, działalność pożytku publicznego w zakresie odpowiadającym zadaniom tych organów. Współpraca ta odbywa się w szczególności w formach:

- 1) zlecenia organizacjom pozarządowym oraz podmiotom wymienionym w art. 3 ust. 3 realizacji zadań publicznych na zasadach określonych w ustawie;
- 2) wzajemnego informowania się o planowanych kierunkach działalności;
- 3) konsultowania z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji;
- 4) konsultowania projektów aktów normatywnych dotyczących sfery zadań publicznych z radami działalności pożytku publicznego, w przypadku ich utworzenia przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego;
- 5) tworzenia wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym, złożonych z przedstawicieli organizacji pozarządowych, podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 oraz przedstawicieli właściwych organów administracji publicznej;
- 6) umowy o wykonanie inicjatywy lokalnej na zasadach określonych w ustawie;
- 7) umowy partnerskiej określonej w art. 28a ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz porozumienia albo umowy o partnerstwie określonych w art. 33 ust. 1 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020.

Współpraca, o której mowa powyżej odbywa się na zasadach: pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa,

efektywności, uczciwej konkurencji i jawności.

Organy administracji publicznej, zgodnie z art. 11 ustawy, wspierają lub powierzają realizację zadań publicznych organizacjom pozarządowym oraz podmiotom wymienionym w art. 3 ust. 3, prowadzącym działalność statutową w danej dziedzinie. Wspieranie oraz powierzanie odbywają się po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert albo w trybach określonych przez ustawę.

Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach /Dz. U. z 2017 r., poz. 788 z późn. zm./.

Ustawa stanowi, że lasy mogą być uznawane za zabytek lub na ich obszarze może znajdować się zabytek wpisany do rejestru zabytków. W art. 7 ust. 2 i 3 ustawy o lasach uregulowano problematykę gospodarki leśnej w rezerwach przyrody, parkach narodowych i w lasach wpisanych do rejestru zabytków oraz w lasach, na terenie których znajdują się zabytki archeologiczne, która powinna być prowadzona w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, a także uwzględniać przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach regulują ustawy:

- 1) ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach /Dz. U. z 2017 r., poz. 972 z późn. zm./,
- 2) ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach /Dz. U. z 2012 r., poz. 642 z późn. zm./.

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- 1) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1265),
- 2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674),
- 3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r., poz. 1384),
- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r., poz. 928),
- 5) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),
- 6) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony

- zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153),
- 7) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510),
  - 8) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661),
  - 9) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259),
  - 10) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71, poz. 650).

Umowy międzynarodowe:

- 1) Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564),
- 2) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 zał.),
- 3) Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o ochronie określonych dóbr kultury podpisana w Waszyngtonie dnia 11 maja 2004 roku (M.P. z 2010 r., Nr 71, poz. 902),
- 4) Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 roku (Dz. U. z 2012 r., poz. 210),
- 5) Porozumienie o współpracy i pomocy wzajemnej w sprawie zatrzymywania i zwrotu dóbr kultury nielegalnie przewożonych przez granice państw sporządzone w Płowdiw dnia 22 kwietnia 1986 roku (Dz. U. z 1988 r., Nr 38, poz. 296 zał.),
- 6) Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 roku (Dz. U. z 1974 r., Nr 20, poz. 106),
- 7) Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 roku (Dz. U. z 1957 r., Nr 46, poz. 212 zał.),
- 8) Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 roku do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 roku (Dz. U. z 2012 r., poz. 248).
- 9) Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, Grenada 1985. 10. 03 (Dz. U. z 2012 r., poz. 210).
- 10) 10) Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja, 20 października 2000 roku (Dz. U. 2006 Nr 14, poz. 98).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OPIEKI NAD ZASOBAMI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. KRAJOWA POLITYKA W DZIEDZINIE OPIEKI NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM

4.1.1. NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2020

W dniu 21 września 2004 r. Rada Ministrów przyjęła dokument pod nazwą: Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, który uzupełniono w 2005 r. i upubliczniono pod nazwą: Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020. Strategia jest rządowym dokumentem tworzącym ramy polityki kulturalnej, funkcjonującej w nowych warunkach gospodarki rynkowej, a także w kontekście wspólnoty Polski z Unią Europejską.

Misją strategii jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Określając podstawowe pojęcia, podkreślono fundamentalną rolę kultury w życiu społecznym: „Kultura warunkuje rozwój społeczny i gospodarczy, kształtuje postawy obywateli i formy instytucjonalne państw”. Nie jest więc tylko elementem systemu, ani tym bardziej dziedziną życia społecznego, ale podstawą do wszelkich zmian instytucjonalno - ekonomicznych społeczeństw. Być może właśnie dlatego art. 6 ust. 1 Konstytucji stanowi: Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

W rozdziale: Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, stwierdzono, że samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.

Celem strategicznym Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach, który osiągnąć można poprzez realizację celów cząstkowych:

- 1) wzrost efektywności zarządzania sferą kultury;
- 2) wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
- 3) zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury;
- 4) wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
- 5) poprawę warunków działalności artystycznej;
- 6) efektywną promocję twórczości;
- 7) zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochrona zabytków;
- 8) zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

4.1.2. KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI NA LATA 2013-2017

Dokumentem wszedł w życie na podstawie uchwały Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. i wytycza strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków. Celem głównym Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2013-2017 jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- 2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- 3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są następujące zagadnienia horyzontalne, tj. tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- a) podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b) porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c) zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- d) wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e) zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

W programie przyjęto, że realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 – 2017 stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego zawartego w art. 84 i art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 90 ust. 2 pkt 1 w/w ustawy obowiązek opracowania programu należy do Generalnego Konserwatora Zabytków.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stanowi program rozwoju w rozumieniu

określonym w art. 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2017 r., poz. 1376 z późn. zm.). Wpisuje się również w system dokumentów planistycznych państwa, w Planie uporządkowania strategii rozwoju jako instrument wykonawczy dla Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 – 2017 uwzględnia również odniesienia do innych strategii zintegrowanych i kluczowych dokumentów planistycznych państwa, tj.: Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Strategii Sprawne Państwo 2020, Strategii Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko 2020, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie oraz Unii Europejskiej, tj. Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.

4.2. RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI OBOWIĄZUJĄCYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

4.2.1. STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO

Strategia Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2025 została przyjęta uchwałą Nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego z 25 czerwca 2013 r.

Strategia definiuje główne cele i kierunki rozwoju społeczno - gospodarczego województwa wskazując sposoby realizacji wizji rozwojowej Warmii i Mazur. Dokument określa priorytety strategiczne, w których podnosi znaczenie wartości kulturowych wpływających na walory turystyczne regionu i za mocne strony wskazuje „obszary przyrodnicze prawnie chronione oraz zabytki” oraz „bogactwo kulturowe etniczne, w tym różnorodność narodowa i etniczna”.

W przejętych w dokumencie celach strategicznych ujęto problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym wykorzystanie „różnorodności kulturowej złożoności Warmii i Mazur” we współpracy międzyregionalnej, zwiększenie atrakcyjności turystycznej (nasycenie obiektami zabytkowymi), rewitalizację miast.

4.2.2. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO

W dokumencie z 2015 r., wypracowano szereg zasad jakimi należy się kierować kształtując współcześnie przestrzeń i krajobraz kulturowy regionu. Zasady te uwzględniają konieczność pielęgnowania spuścizny powstałej na przestrzeni wielu stuleci, która w sposób bezsporny wpływa na atrakcyjne postrzeganie naszego regionu i podkreśla jednocześnie jego odmienną i wielokulturowość.

Dla realizacji założonych celów polityki przestrzennej województwa, przy uwzględnieniu zasad planowania przestrzennego, przyjęto kierunki, zasady i działania zagospodarowania przestrzennego odnoszące

się również do środowiska przyrodniczego i kulturowego. Do najważniejszych wyzwań w zarządzaniu przestrzenią województwa warmińsko - mazurskiego należy zaliczyć:

- 1) Ochrona i kształtowanie najcenniejszych zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym ochrona krajobrazów,
- 2) Ustalenie różnorodności biologicznej jako naturalny kapitał przestrzeni o strategicznym znaczeniu dla regionu,
- 3) Przeciwdziałanie zagrożeniom degradacji krajobrazów w procesach gospodarowania w przestrzeni oraz dążenie do odtworzenia (przywrócenia walorów) krajobrazów zdegradowanych;
- 4) Zachowanie i ochrona tożsamości oraz różnorodności kulturowej regionu, znajdujących swój wyraz w zachowanych elementach historycznych struktury przestrzennej województwa,
- 5) Zachowanie, ochronę i utrzymanie w dobrym stanie najważniejszych w skali regionalnej i ponadregionalnej obiektów zabytkowych,
- 6) Zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego,
- 7) Przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom mającym wpływ na stan obiektów zabytkowych jako ważny element polityki przestrzennej regionu,

4.2.3. PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO NA LATA 2016 - 2019

Dokument przyjęty Uchwałą Nr XVIII/426/16 Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego z dnia 28 czerwca 2016 roku.

Myślą przewodnią opracowania Programu Opieki nad Zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego jest uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego za ważny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej.

Zgodnie z wprowadzeniem realizacja Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko – Mazurskiego powinna w odczuwalny sposób wpłynąć na poprawę stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w sposób szczegółowy określa zasoby dziedzictwa kulturowego województwa, w tym również Powiatu Olsztyńskiego.

Program określa następujące zadania, jakie winny być realizowane w zakresie ochrony i opieki zabytków i dziedzictwa kulturowego województwa warmińsko – mazurskiego:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,

- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.”

Rezultatem realizacji Programu powinno być osiągnięcie odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

4.2.4. STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO – MAZURSKIEGO

Strategia została przyjęta uchwałą Nr XLIII/831/10 Sejmiku Województwa Warmińsko – Mazurskiego z dnia 28 września 2010 r. (do 2020 r.).

W dokumencie wskazano na walory i atrakcje antropogeniczne opisujące architekturę obronną, sakralną, dwory i pałace oraz najważniejsze imprezy – jako atrakcje turystyczne. Wskazano, że Region warmińsko – mazurski bogaty jest w różnego rodzaju walory kulturalne. Obiekty zabytkowe wpisują się w niszę należącą do turystyki kulturowej, turystyki poznawczej, turystyki historycznej. Atrakcje kulturowe stanowią ważny przedmiot zainteresowania turystycznego. Atrakcje te i walory kulturowe obok walorów przyrodniczych są jednym z istotnych elementów i uwarunkowań, które mogą przyczynić się do rozwoju gospodarki turystycznej.

4.2.5. STRATEGIA ROZWOJU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2016 – 2025

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr XXI/193/2017 Rady Powiatu w Olsztynie z dnia 27 stycznia 2017 r.

W Strategii wskazano między innymi jako zadanie podstawowe tworzenie warunków do rozwoju działalności gospodarczej, w szczególności bazującej na usługach i produktach lokalnych oraz zasobach tradycyjnych i ekologicznych.

Celem głównym Strategii rozwoju powiatu jest wzrost atrakcyjności powiatu dla mieszkańców i inwestorów poprzez zrównoważony rozwój oparty o funkcjonalność przestrzenną. Cel główny podzielony został na domeny i cele strategiczne wśród, których wyróżniono inteligentny rozwój społeczny, wykorzystujący aktywność społeczną i ekonomiczną, dziedzictwo kulturowe oraz współpracę środowisk lokalnych. Realizacja w/w celu strategicznego dążąca między innymi do zachowania dziedzictwa kulturowego opierać się będzie między innymi o:

- 1) Tworzenie warunków dla rozwoju postaw i kompetencji mieszkańców w zakresie kultury
- 2) Rozwijanie aktywności społecznej mieszkańców poprzez angażowanie do uczestnictwa w kulturze
- 3) Tworzenie warunków infrastrukturalnych dla działalności kulturalnej
- 4) Wykorzystanie potencjału obiektów historycznych i zabytkowych na terenie powiatu

Dokument w sposób szczegółowy prezentuje obecną sytuację w zakresie kultury i turystyki stanowiącą niewątpliwą potencjał i wskazujący Powiat Olsztyński jako teren atrakcyjny turystycznie:

- 1) Istotną atrakcją turystyczną powiatu olsztyńskiego są warmińskie kapliczki przydrożne, których jest około 1500. Warto zwrócić uwagę na odrestaurowany XIV-wieczny zamek krzyżacki w Olsztynku.
- 2) W zakresie dziedzictwa przyrodniczego ważnym obiektem jest Arboretum w Kudypach (gm. Gietrzwałd). To ogród botaniczny, w którym można podziwiać rośliny znajdujące się na liście zagrożonych gatunków.
- 3) Spośród licznych rezerwatów przyrody i użytków ekologicznych w granicach Warmii Powiatu Olsztyńskiego najbardziej znany jest Las Warmiński z przełomem rzeki Łyny (szlak kajakowy o renomie i rozpoznawalności ponadregionalnej) oraz siedliskami rzadkich roślin i zwierząt (gm. Purda i Stawiguda). Inne popularne rezerваты to Ostoja bobrów na rzece Pasłęce (gm. Gietrzwałd i Olsztynek) oraz Kamienna Góra we wsi Łomy (gm. Jonkowo), gdzie rozciąga się garb moreny czołowej pokryty licznymi głazami narzutowymi. W Powiecie Olsztyńskim występuje około 200 pomników przyrody. Najczęściej są to unikatowe drzewa i głazy.
- 4) Unikatem w Powiecie Olsztyńskim na skalę europejską jest Muzeum Budownictwa Ludowego, w Olsztynku. Rzesze pielgrzymów z całego świata przybywają do sanktuarium w Gietrzwałdzie, gdzie w 1877 roku miały miejsce objawienia Matki Bożej, jedyne uznane przez Kościół katolicki obok tych w Fatimie i Lourdes. W leżącym 14 km od Olsztyna Jonkowie znajduje się tzw. Szaniec Rosyjski pozostałość po bitwie, jaką w 1807 roku wojska napoleońskie stoczyły tu z armią rosyjską. A wędrując po rezerwacie Las Warmiński możesz się natknąć na staropruskie kurhany sprzed 2300 lat.
- 5) Na terenie Powiatu Olsztyńskiego znajduje się 155 (!) jezior, które zajmują 4,13 proc. jego powierzchni. Największe z nich to Dadaj, Luterskie, Łańskie, Maróz, Pluszne, Wadąg i Wulpińskie. Przez powiat przepływają też największe rzeki Warmii i Mazur Drwęca, Łyna, Pasłęka i Pisa.

4.2.6. PLAN OCHRONY ZABYTEKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153) Starosta Olsztyński w czerwcu 2005 roku opracował przedmiotowy plan obowiązujący na terenie powiatu olsztyńskiego. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Powiatu Olsztyńskiego uzgodniony został z Warmińsko – Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Wojewodą Warmińsko – Mazurskim, jako właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze

województwa.

Zgodnie z rozporządzeniem Plan ochrony zabytków powinien zawierać, w szczególności:

- 1) informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania;
- 2) wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną;
- 3) wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania.

Rozporządzenie w §1 ust. 1 wskazuje, że ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Powiatu Olsztyńskiego, opracowany w oparciu o instrukcję przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych zawiera:

- 1) charakterystykę zasobów rozmieszczenia zabytków oraz stopnia ich spodziewanego zagrożenia,
- 2) wnioski i analizy rozmieszczenia i zagrożenia zabytków oraz sposoby ich ochrony,
- 3) wykaz zabytków nieruchomych, zawierający ważniejsze elementy podlegające zabezpieczeniu oraz dane dotyczące realizacji prac,
- 4) wykaz jednostek organizacyjnych chroniących zabytki,
- 5) dane dotyczące rodzajów i liczby zabytków ruchomych,
- 6) sposób współdziałania, powiadamiania i łączności,
- 7) sposób informowania o stratach,
- 8) wykaz jednostek, instytucji, organizacji i rzeczoznawców przewidzianych do udzielenia pomocy zabytkom w razie zagrożenia.

5. ZADANIA I KOMPETENCJE ORGANÓW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWNYCH

Szczegółowy zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został uregulowany przede wszystkim w dwóch ustawach:

- 1) w ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym;
- 2) w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 4 ust. 1 ustawy o samorządzie powiatowym zawiera generalną zasadę stwierdzającą, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym, wśród których wskazano również kulturę i ochronę dóbr kultury.

Na mocy art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Zgodnie z art. 50 ust. 3 ustawy w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia zajęcia go do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami. Ustawodawca w art. 81 dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;

- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Powiat może udzielać dotacji w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 103 określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora starosta ustanawia społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków.

Społeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach. Społeczny opiekun zabytków współdziała z wojewódzkim konserwatorem zabytków i starostą w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami. Społecznym opiekunem zabytków może być osoba, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych, nie była karana za przestępstwa popełnione umyślnie oraz posiada wiedzę w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zadania społecznego opiekuna zabytków może wykonywać również osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej (art. 102).

Społeczny opiekun zabytków jest uprawniony do pouczania osób naruszających przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 104).

Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, która zawiera jego zdjęcie, imię, nazwisko i miejsce zamieszkania, datę wydania legitymacji oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania legitymacji. Osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna, nazwę i siedzibę tej osoby lub jednostki, datę wydania zaświadczenia oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania zaświadczenia (art. 105).

Lista Starosty Olsztyńskiego Społecznych Opiekunów Zabytków Powiatu Olsztyńskiego

Lp	Nr zaświadczenia/ legitymacji	Podstawa nadania uprawnień	Imię i nazwisko/ nazwa jednostki i adres	Opis działań; obszar objęty opieką
1	Poz. 1/2005 – Zaświadczenie z dnia 13.05.2005 r.	Wniosek W-M Konservatora Zabytków z dn. 10.03.2005 r. WUOZ(MP)-422/9- 9/05	Szkoła Podstawowa Nr 3 ul. Garnizonowa 20 11-040 Dobre Miasto	Ochrona i nadzór grodzisk wokół J. Limajno: zlokalizowanie grodzisk, systematyczne odwiedzanie i patrowanie, udrożnienie dojazdu do grodzisk, oznakowanie tablicami informacyjnymi, zorganizowanie żywego skansenu „Jeden dzień z życia Bałdów”.
2	Poz. 2/2010 – Legitymacja Nr 1 wydana dnia 14.06.2010 r.	Wniosek W-M Konservatora Zabytków z dn. 04.03.2010 r. OZ(MS)418/11-14/10 Zarządzenie Nr 19 Starosty Olsztyńskiego z dnia 15.04.2010 r.	Andrzej Drozdek	Opieka nad zabytkami w Gminie Jonkowo

Działając zgodnie z art. 105 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zarządzeniem Nr 18 z dnia 15 kwietnia 2010 roku Starosta Olsztyński określił wzór legitymacji Społecznego Opiekuna Zabytków.

Wzór legitymacji Społecznego Opiekuna Zabytków

<p style="text-align: center;">LEGITYMACJA NR..... SPOŁECZNEGO OPIEKUNA ZABYTEKÓW</p> <div style="border: 1px dashed black; width: 150px; height: 150px; margin: 20px auto;"></div> <p style="text-align: center;">..... imię</p> <p style="text-align: center;">..... *nazwisko</p> <p style="text-align: center;">..... miejsce zamieszkania</p>	<p style="text-align: center;"> Społeczny opiekun zabytków jest uprawniony do pouczania osób naruszających przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 104 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). </p> <p style="text-align: center;">..... podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydawania legitymacji</p> <p>Data wydania:.....</p> <p>Data ważności: bezterminowo</p>
---	--

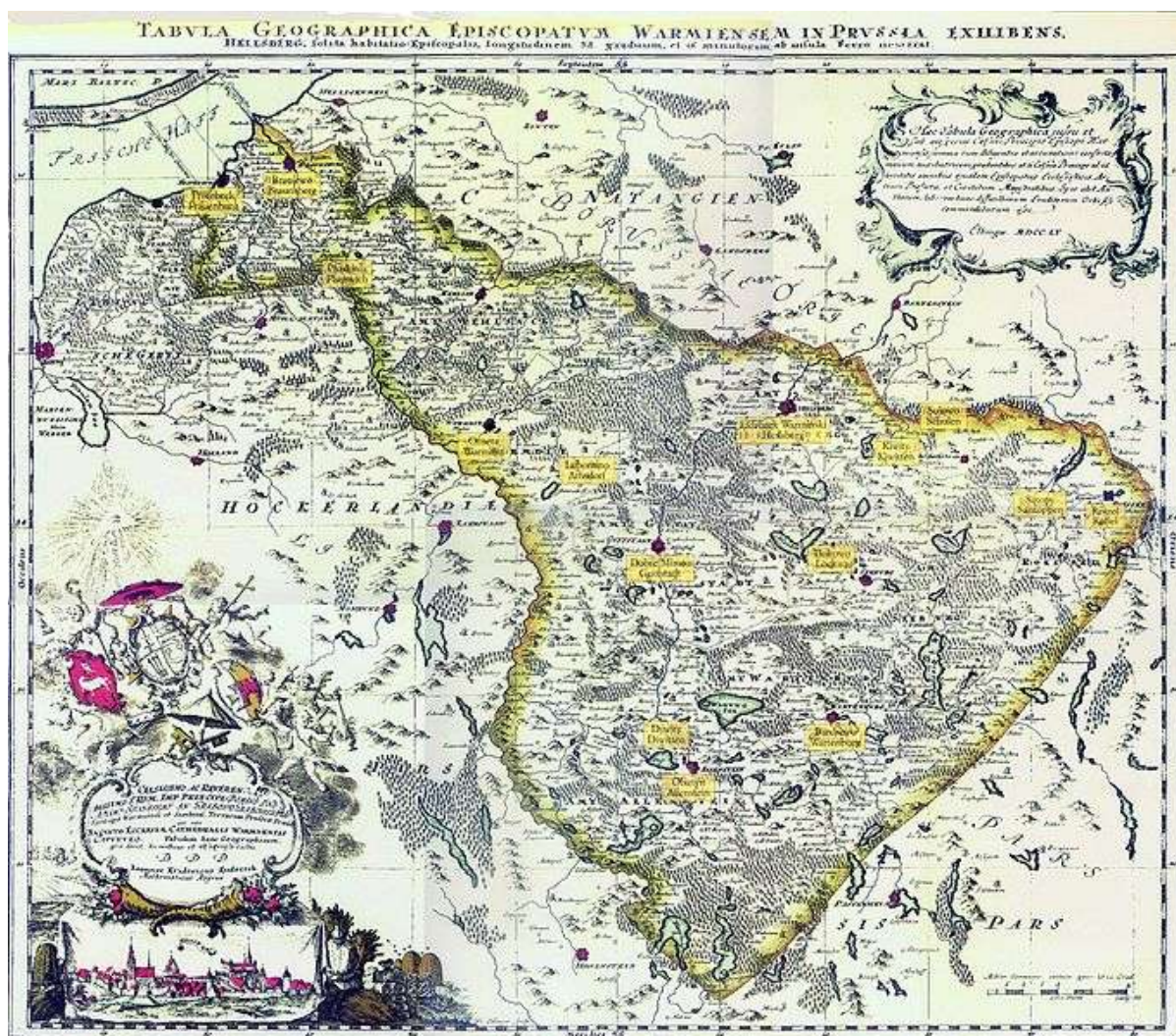
Wymiary
dokumentu:
Wysokość: 10,5 cm
Szerokość: 7 cm

6. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

6.1. HISTORIA WARMII I POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Choć administracyjna historia Powiatu Olsztyńskiego sięga początków XIX wieku i reformy administracyjnej w Państwie Pruskim, to nie sposób jej rozpatrywać bez szerszych odniesień i kontekstów historycznych. A prowadzą one do XIII wieku i początków Warmii, krainy z którą powiat związany jest nierozdzielnie. Po pierwsze około 90 proc. terytorium powiatu olsztyńskiego leży w granicach historycznej Warmii, po drugie nie sposób rozpatrywać historii powiatu bez zakorzenienia w kulturze, historii i dziejach Warmii. A także bez odniesienia do tego, jak w czasach średniowiecznych wyglądała historia administracji cywilnej na terenie Warmii.

Mapa Biskupstwa Warmińskiego autorstwa Jana Fryderyka Enderscha (wyd. 1755 r.)

Warmia to najkrócej mówiąc kraina historyczna na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Do 1243 roku było to terytorium zamieszkiwane przez plemiona pruskie, w tym Warmów, od których Warmia wzięła swą nazwę. Obszar zamieszkiwany przez Warmów znajdował się nad Zalewem Wiślanym (Równina Warmińska) i sięgał na południe od Braniewa do Lidzbarka Warmińskiego. Prawdopodobnie głównym grodem Warmów była Orneta – w miejscu starego grodziszcza pruskiego Krzyżacy założyli nowe miasto.

Na mocy decyzji papieża Innocentego IV z 1243 r. w kraju podbijanym przez Krzyżaków powstały

cztery diecezje: chełmińska, pomezkańska, warmińska i sambijska. Diecezja warmińska była ok. trzykrotnie większa od dominium i obejmowała teren po wielkie jeziora mazurskie na wschodzie i Pregolę na północy. Terytorium dominium (państwka) warmińskiego przypominało kształtem trójkąt o nieregularnych bokach ze ściętym wierzchołkiem opierającym się o Zalew Wiślany (choć terytorium i kształt Warmii bywa nazywany często także tzw. workiem warmińskim). W dużym uproszczeniu granice Warmii wyznaczają nad Zalewem Wiślanym Frombork i Braniewo. Od Braniewa granica biegła nieco za Reszel, dalej za Biskupiec, obok Butryn, Gryżlin, Gietrzwałdu, Ornety do Fromborka. Wszystkie wymienione miejscowości znajdują się na terenie Warmii. Granice Warmii ustalono w 1375 r. i przetrwały – z niewielkimi modyfikacjami – do końca jej samodzielności, czyli do jej zaboru przez Prusy w 1772 roku.

Mapa Świętej Warmii z XVIII w.

Powstałe w 1243 roku biskupstwo warmińskie było początkowo niesamodzielne i podległe Zakonowi Krzyżackiemu, nie prowadziło odrębnej polityki i nie liczyło się jako podmiot polityczny. Z czasem jednak ambitni biskupi Warmii stopniowo wyemancypowali się spod kurateli Wielkiego Mistrza, uzyskując, już jako część Rzeczypospolitej, po II pokoju toruńskim (1466) autonomię i daleko posuniętą niezależność w ramach państwa polskiego i w wierności dla polskiego monarchy. II pokój toruński podpisano w roku 1466, po 13-letniej, morderczej i wyniszczającej walce Polski z Zakonem Krzyżackim. Na mocy tego pokoju Warmia stała się częścią państwa polskiego, choć zachowała pewną autonomię - władza na Warmii spoczywała bowiem w rękach biskupa warmińskiego, który nosił tytuł księcia, miał prawo m.in. do utrzymywania własnych sił zbrojnych, czy bicia monety. Administrację cywilną biskupi sprawowali za pośrednictwem burgrabiów,

stojących na czele siedmiu komornictw biskupich i trzech będących w posiadaniu kapituły warmińskiej. Siedem ze wspomnianych komornictw należało do biskupa (barczewskie, braniewskie, dobromiejskie, jeziorańskie, lidzbarskie, orneckie i reszelskie), zaś pozostałymi trzema zarządzali kanonicy katedralni (fromborskie, pieniądzeńskie i olsztyńskie). Biskupi zwoływali sejmiki warmińskie do Lidzbarka Warmińskiego, do których kompetencji należało zatwierdzanie uchwał podatkowych zapadłych na generale pruskim. Ich obrady poprzedzały zwoływane przez burgrabiów zjazdy w komornictwach, na które przybywała warmińska szlachta i wolni chłopci.

Mapa komornictwa olsztyńskiego

Okres, gdy Warmia stała się częścią Polski (1466 – 1772), to lata najświetniejszej historii kulturalnej tych ziem. Wówczas to biskupi warmińscy, udzielnicy „książęta na Warmii”, do których należeli wybitni przedstawiciele kultury późnego średniowiecza, renesansu, baroku i wreszcie oświecenia, stworzyli w Lidzbarku Warmińskim ośrodek kultury, który promieniował nie tylko na najbliższe sobie dzielnice, ale na całą Europę. To przecież tutaj swą teorię heliocentryczną sformułował skromny kanonik kapituły warmińskiej – Mikołaj Kopernik, to tutaj wielki poeta Ignacy Krasicki pisał swą *Monachomachię*, Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki i inne.

W tamtych latach Warmia na tle Europy nie musiała się wstydzić, stanowiąc region niewielki, ale ożywiony przez prawdziwie europejskiego ducha nauki, kultury i sztuki. Jeden z ówczesnych biskupów warmińskich (1457-1458) – Eneaszy Sylwiusz Piccolomini został wybrany papieżem jako Pius II. Inny wybitny biskup – Stanisław Hozjusz (1551 – 1579) był zaś kandydatem do papieskiego tronu. Na tym nie kończy się lista wielkich biskupów niewielkiej Warmii. Księciem warmińskim był i Jan Dantyszek i Marcin Kromer,

Andrzej Batory, Jan Chryzostom Załuski, czy Jan Olbracht Waza. Już tych kilka nazwisk świadczy niewątpliwie, że na tle europejskim dorobek umysłowy Warmii, jej wkład w ogólnoeuropejskie dziedzictwo kulturalne jest o wiele znaczniejszy, niżby wskazywało na to jej niewielkie terytorium.

Powiat Olsztyński jako odrębna jednostka został powołany do życia reformą administracyjną, która zaczęła obowiązywać na terenie Prus na początku XIX wieku. Powiat Olsztyński istniał w latach 1818–1945 w ramach państwa pruskiego w rejencji Królewiec, a później Olsztyn w prowincji Prusy, a jeszcze później Prusy Wschodnie. Był mniejszy od dzisiejszego powiatu i liczył 1.302,67 km² powierzchni oraz 57150 ludności (1939). Na terenie powiatu było tylko jedno miasto – Barczewo (Wartenburg).

Powiat Olsztyński. Mapa z 1906 r. (pochodzi ze zbiorów Muzeum Warmii i Mazur). Autor zdjęcia: Grzegorz Kumorowicz

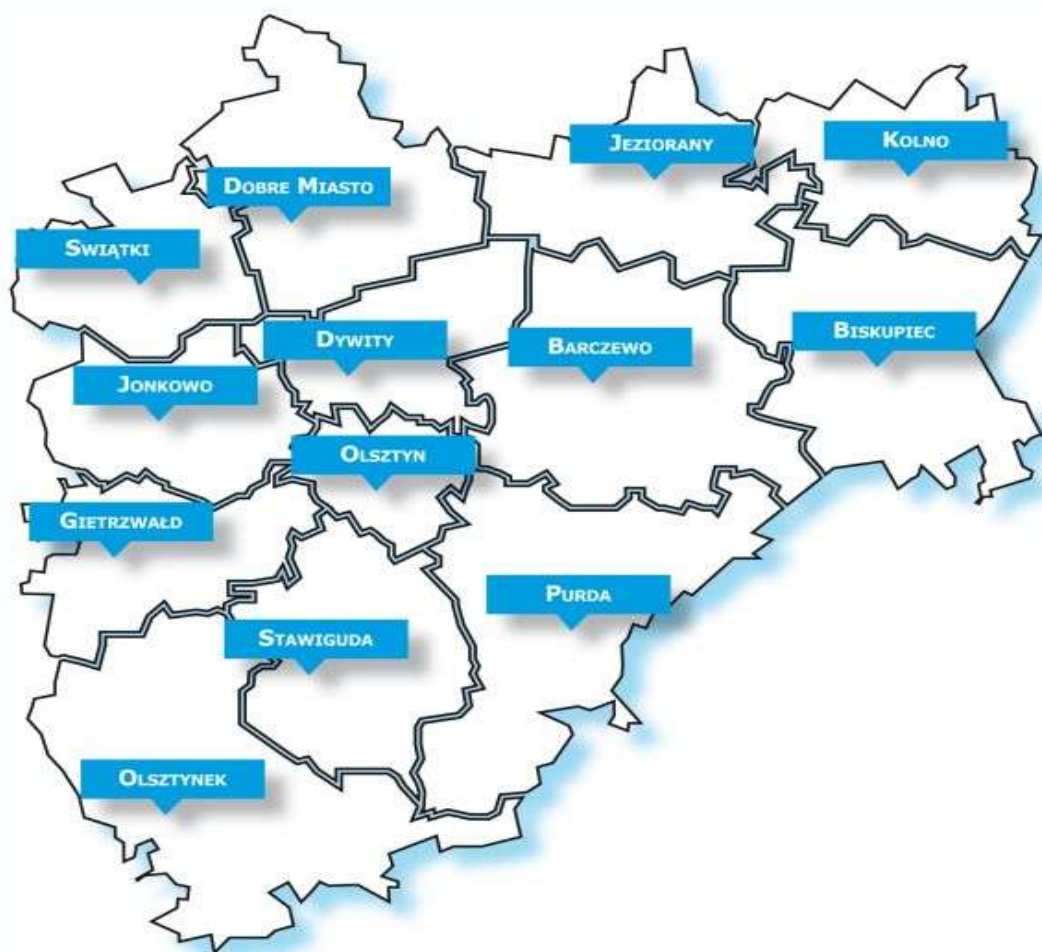
Po drugiej wojnie światowej nowy podział administracyjny zaczął obowiązywać w 1946 roku. Powiat Olsztyński w czasach PRL funkcjonował w latach 1946-1975, gdy powiaty zniknęły z mapy administracyjnej kraju. Zapleczem administracyjnym powiatu było Starostwo Powiatowe w Olsztynie, które rozpoczęło działalność wiosną 1945 roku, czyli obok Starostwa w Lidzbarku Warmińskim najwcześniej w całym Okręgu Mazurskim. Pierwszym powojennym starostą został Olgierd Donimirski, który 3 kwietnia 1945 roku odebrał z rąk Jakuba Prawina nominację na tymczasowego Starostę Olsztyńskiego. Donimirski został szybko zastąpiony przez inż. Michała Musiała (16.04.1946-17.10.1945), a kolejnymi starostami Powiatu Olsztyńskiego byli Julian Domini (1945-48) i Jan Jaskólski (1948-50). Siedziba starostwa mieściła się wówczas w Olsztynie w budynku przy ul. Kajki 3, czyli nie tak daleko obecnej siedziby przy Plac Bema 5. Powiatowa Rada Narodowa w Olsztynie ukonstytuowała się 25 lutego 1946 r. jako pierwsza spośród rad powiatowych w Okręgu Mazurskim. Początkowo liczyła 30 członków, a na jej czele stał przewodniczący Józef Tajchman.

6.2. CHARAKTERYSTYKA POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Powiat Olsztyński powrócił na mapę administracyjną kraju na mocy ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym. W skład powiatu wchodzi 12 gmin, w tym pięć gmin miejsko-wiejskich: Barczewo, Biskupiec, Dobre Miasto, Jeziorany, Olsztynek oraz siedem gmin wiejskich: Dywity, Gietrzwałd, Jonkowo, Kolno, Purda, Stawiguda, Świątki. Na terenie powiatu leżą miasta: Barczewo, Biskupiec, Dobre Miasto, Jeziorany, Olsztynek. Według danych z 1 stycznia 2011 roku powierzchnia powiatu wynosiła 2838,02 km². Siedzibą władz powiatu jest miasto Olsztyn. Organem uchwałodawczym samorządu jest Rada Powiatu w Olsztynie. Rada wybiera organ wykonawczy, którym jest Zarząd Powiatu w Olsztynie składający się z pięciu członków. Na czele Zarządu stoi Starosta Olsztyński. Starostowie Olsztyńscy w najnowszej historii Powiatu to Adam Antoni Sierzputowski (1998–2008), Mirosław Pampuch (2008 r. – 2014 r.) oraz obecny Starosta Małgorzata Chyziak (od 2014 r.). Liczba ludności powiatu systematycznie rośnie. Jak podaje Główny Urząd Statystyczny liczba ludności na dzień 31 grudnia 2011 roku wyniosła 120 900 osób natomiast liczba ludności w 2016 r. wynosiła 123 479 osób. Dalsze prognozy demografów są optymistyczne, bo w 2035 roku liczba mieszkańców Powiatu Olsztyńskiego ma wzrosnąć do ponad 131 tysięcy. Gęstość zaludnienia na terenie powiatu, to obecnie około 44 osoby na kilometr kwadratowy. Na terenie powiatu funkcjonują 253 sołectwa.

Powiat Olsztyński zajmuje środkową część województwa warmińsko-mazurskiego. Przez obszar powiatu przebiegają drogi krajowe o znaczeniu międzynarodowym i międzyregionalnym, których węzłem jest Olsztyn. Na korzystną sytuację wpływa:

- droga tranzytowa prowadząca z Europy zachodniej i zachodniej Polski na Wielkie Jeziora Mazurskie przez Gietrzwałd, Olsztyn, Barczewo, Biskupiec;
- droga tranzytowa prowadząca z południowej i centralnej Polski do Kaliningradu przez Olsztynek, Stawigudę, Olsztyn, Dywity, Dobre Miasto.

Mapa Powiatu Olsztyńskiego z podziałem na gminy.

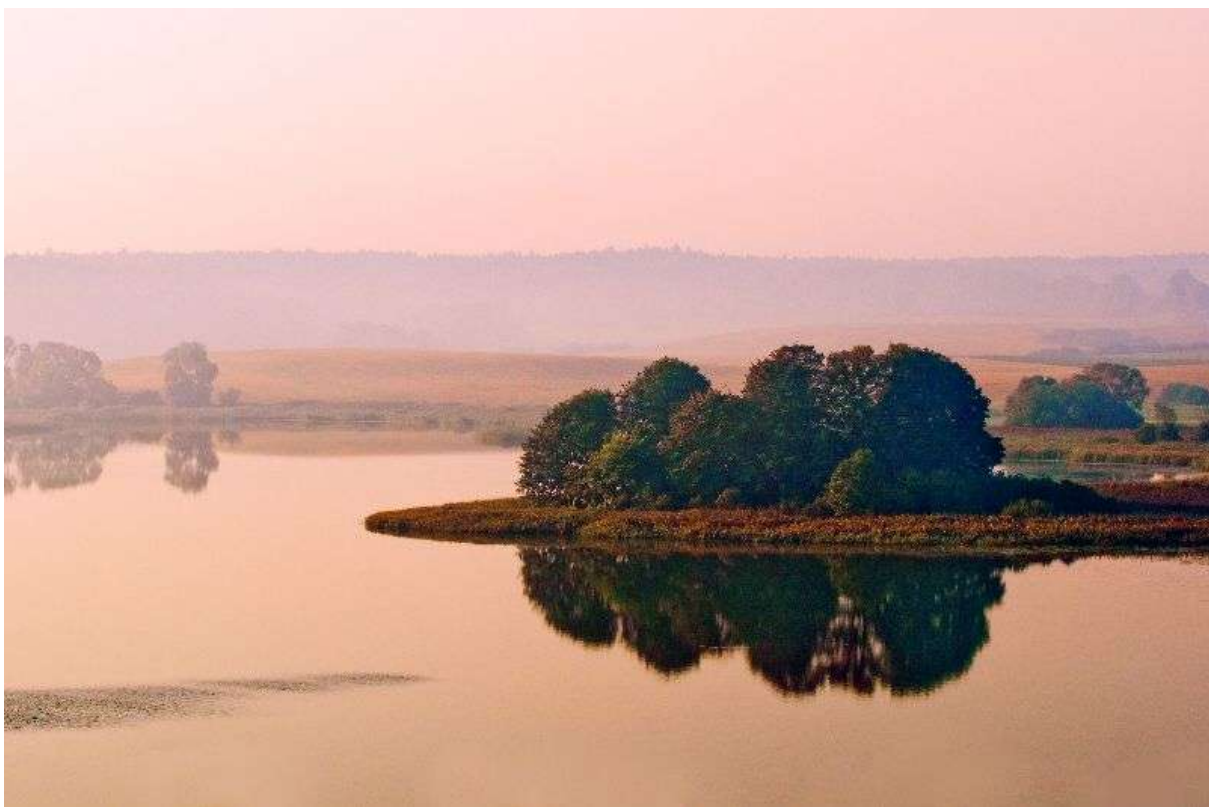
Powiat położony jest w centralnej części Pojezierza Olsztyńskiego i cechuje się różnorodnością form terenu z dużą ilością jezior i lasów typowych dla krajobrazu młodoglacjalnego, związanego z postojem i recesją lądolodu ostatniego zlodowacenia Wisły. Różnice w wysokościach między wzniesieniami a obniżeniami sięgają do 30 m. W budowie geologicznej powiatu dominują utwory czwartorzędowe, będące wynikiem działań lodowca. Wyróżnić tu można osady morenowe powstałe w wyniku akumulacyjno - erozyjnej działalności lodowca oraz osady piaszczysto - żwirowe powstałe w wyniku działalności lodowca i wód polodowcowych.

Klimat, w stosunku do ogólnych warunków klimatycznych panujących w Polsce, cechuje się niższymi temperaturami, krótszym okresem wegetacyjnym (195-200 dni) i wyższymi opadami atmosferycznymi (600-700 mm).

Na terenie Powiatu Olsztyńskiego znajduje się 155 jezior powyżej 1 ha, zajmujących powierzchnię 11.730 ha i stanowi to ponad 4% ogólnej powierzchni. Największe jeziora to: J. Pluszne, J. Łańskie, J. Dadaj, J. Luterskie, J. Wulpińskie J. Wadąg, J. Maróz. Duże walory turystyczno-przyrodnicze niektórych jezior zadecydowały o objęciu ich strefą ciszy. Należą do nich między innymi: Košno, Giłwa, Zyzdrój Wielki, Klimut, Łańskie, Pluszne, Serwent, Wulpińskie, Pisz, Sarong, Tumiańskie, Wadąg. Przez obszar powiatu przepływają największe rzeki województwa: Pasłęka, Łyna, Pisa. Główna rzeka Łyna, zwana często królową rzek naszego powiatu, jest lewym dopływem Pregoly, całkowita jej długość to 289 km, z czego 175 km w

obrębie powiatu. Do granic Olsztyna płynie przez jary i wąwozy i ma charakter rzeki górskiej. W północnej części powiatu, płynąc przez łąki i pola uprawne, nabiera charakteru rzeki typowo nizinnej.

Niż warmińsko - mazurski jest jedynym w Europie miejscem, gdzie spotykają się dwa elementy flory północno-wschodniej-borealnej z zachodnio-atlantycką, znajdując kres swojego naturalnego zasięgu. Świat zwierzęcy pod względem gatunków jest równie bogaty jak roślinny, powstały więc także rezerваты fauny. W Powiecie Olsztyńskim znajduje się 11 rezerwatów przyrody, zajmujących 3300 ha oraz 20 użytków ekologicznych o powierzchni 673 ha. Liczne pomniki przyrody występują w postaci ciekawych głazów i drzew występujących w grupach i alejach. Cechą charakterystyczną jest duża lesistość powiatu - ponad 39% powierzchni powiatu, przy średniej krajowej 28%. Dominuje sosna, świerk, dąb, buk, brzoza i olcha. Na oczku wodnym między Ostrzeszewem, a Klebarkiem Małym zaobserwować można niezwykłą rzadkość, tzw. „pływające wyspy”. W miejscowości Silice znajduje się unikatowe, piętrowe skrzyżowanie dwóch kanałów wodnych z systemem zabytkowych urządzeń hydrotechnicznych: Kanał Klebarski (Wiktorii) i Kanał Elżbiety. Myśliwi po udanym polowaniu mogą we wsi Purda złożyć wota u stóp jedynego na Warmii ołtarza myśliwskiego. To ledwie część niezliczonych atrakcji powiatu usianego 155 jeziorami.

Na terenie Powiatu Olsztyńskiego, znajduje się 155 jezior powyżej 1 ha, zajmujących powierzchnię 11730 ha. Stanowi to 4,17% ogólnej powierzchni powiatu. Malownicze jeziora, wstęgi rzek i rzeczek są obudowane nieprzebytymi kompleksami leśnymi, gdzie od czasu do czasu przebija się wśród zieleni toń błękitnych wód jeziornych otoczonych rozległymi łąkami. Duże walory turystyczno - przyrodnicze niektórych jezior zadecydowały o objęciu ich strefą ciszy. Należą do nich między innymi: Kośno, Giłwa, Zyzdrój Wielki, Klimut, Łańskie, Pluszne, Serwent, Wulpińskie, Pisz, Sarong, Tumiańskie, Wadąg. Powiat Olsztyński. Krajobraz. Autor zdjęcia: Ewa Konięcpolska

Alternatywą dla lasów, jezior i rzek jest architektura świecka i sakralna. Na szlakach napotkać można staropruskie grodziska (np. nad jeziorem Limajno), fragmenty średniowiecznych fortyfikacji miejskich (np. Baszta Bociania w Dobrym Mieście), zamek krzyżacki w Olsztynku, pałace, m. in. biskupi w Smolajnach, dworki i kościoły (np. monumentalna Kolegiata w Dobrym Mieście).

*Powiat Olsztyński leży w środkowej części Pojezierza Olsztyńskiego. Cechuje go bogata przyroda, której nie zdołała jeszcze zakłócić ludzka ingerencja różnorodna forma terenu z dużą liczbą jezior i lasów. Różnice w wysokościach między wzniesieniami, a obniżeniami sięgają do 30 m. W budowie geologicznej powiatu dominują utwory czwartorzędowe, będące wynikiem działań lodowca.
Powiat Olsztyński. Krajobraz. Autor zdjęcia: Ewa Koniecpolska*

6.3 CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Jedną z form ochrony zabytków jest wpis do rejestru zabytków. Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa warmińsko – mazurskiego, a tym samym na terenie powiatu olsztyńskiego prowadzi, zgodnie z art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków, który kieruje Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Olsztynie oraz delegaturami w Elblągu i Elku.

Rejestr zabytków województwa warmińsko-mazurskiego prowadzony jest dla trzech kategorii zabytków: zabytków nieruchomych, zabytków ruchomych oraz zabytków archeologicznych.

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego jest około 5 tys. decyzji, z czego 832 dotyczy Powiatu Olsztyńskiego. Należy zaznaczyć, że liczba wydanych decyzji nie jest tożsama z ilością obiektów objętych ochroną.

Bogata przeszłość historyczna powiatu pozostawiła po sobie wiele interesujących pomników kultury: zamki krzyżackie z XIV-XV wieku, fragmenty murów obronnych, cmentarze rzymsko-katolickie i ewangelickie, kościoły gotyckie, barokowe i neogotyckie.

Warmię zamieszkiwały pogańskie plemiona pruskie. Po schryistianizowaniu całych Prus historyczni Prusowie ustąpili miejsca nowym osadnikom. W początkach XVII w. po rdzennych mieszkańcach pozostała już tylko nazwa ich ziemi.

Dzisiaj po dawnych mieszkańcach pozostały ślady w nazwach jezior, rzek i wsi oraz bogate znaleziska archeologiczne, zaświadczone o fascynującej kulturze Prusów. Zachowały się stare grodziska, wały obronne i strażnice.

W grodziskach rzadko toczyło się codzienne życie, pełniły one funkcję placówek wojskowych, podobnie jak współczesne koszary. Stacjonowały w nich na stałe uzbrojone garnizony wojów. W razie najazdu wroga czy innego zagrożenia, stawały się miejscem schronienia dla mieszkańców okolicznych osad.

Wiele historycznych grodzisk na Warmii zostało nieopatrznie zniwelowanych w wyniku prac rolniczych. Te, które się zachowały można zaobserwować jako charakterystyczny układ wałów lub jako wzniesienia różniące się od zwykłych pagórków. Wzniesienia po dawnych pruskich grodziskach są zwykle owalne, mają strome zbocza i spłaszczone wierzchołek. W sąsiedztwie występują często wały obronne i fosy. Prusowie wznosili je zwykle na terenach z natury odkrytych, zapewniających wczesne dostrzeżenie wroga i łatwych do obrony.

6.3.1. ZESPOŁY URBANISTYCZNE I RURALISTYCZNE

Na terenie powiatu olsztyńskiego znajduje się obecnie pięć miast. Mając na uwadze czas lokacji należy zaznaczyć, że wszystkie miasta powstały w średniowieczu, tj. w XIII – XV wieku: Barczewo 1364 r., Biskupiec Reszelski 1395 r., Dobre Miasto 1329 r., Jeziorany 1338 r., Olsztynek 1359 r.

Zgodnie z głównymi założeniami architektury układ urbanistyczny miast powiatu cechował prostokątny lub kwadratowy rynek z centralnie położonym ratuszem i kościołem.

Wiek XIX to rozwój przestrzenny miast. Czynnikiem, które w istotny sposób stymulował ten proces stały się:

- 1) budowa i późniejszy rozwój linii kolejowej na terenie dawnych Prus Wschodnich
- 2) reforma agrarna, która spowodowała konieczność poprawy warunków sanitarnych oraz poziomu życia,
- 3) powstawanie na terenach tutejszych miast garnizonów wojskowych w XIX i XX w.

Razem z rozwojem miast zmianom ulegała również zabudowa mieszkaniowa. Do zabytków architektury mieszkalnej regionu zaliczyć możemy kamienice mieszczańskie. Mimo zniszczeń spowodowanych pod koniec II wojny światowej, głównie przez wkraczającą na Warmię Armię Czerwoną, w części miast zachowały się XIX-wieczne kamienice wpisane w średniowieczny układ ulic. Są to, niestety nieliczne obiekty późnobarokowe, w większej ilości natomiast neoklasycystyczne, secesyjne, eklektyczne i inne. Warmińskie zabytki architektury mieszkalnej świadczą niewątpliwie o bogatej w tradycje i style przeszłości ziemi warmińskiej, stanowią także dużą atrakcję turystyczną.

Gietrzwałd, Gmina Gietrzwałd

Dom zbudowany w II połowie XIX w. Mieściła się tu pierwsza księgarnia polska na Warmii (otwarta w 1878 r.). W domu tym, w marcu 1886 r. wydano pierwszy numer „Gazety Olsztyńskiej”. Właścicielem domu i księgarni był Andrzej Samulowski (1840-1928) – poeta, działacz społeczny, oświatowy i polityczny na Warmii

Jonkowo, Gmina Jonkowo

Dawny hotel z gospodą, zbudowany w poł. XIX w. Murowany, otynkowany. Jednopiętrowy (piętro mansardowe), z gankiem wspartym na 4 kolumnach przechodzącym w dużą mansardę wysuniętą. Dach mansardowy, kryty dachówką.

Jeźiorany, Gmina Jeźiorany

Zespół kamieniczek przy ul. Kajki Nr 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 19, 27, 41 i 49 z końca XIX w.; wille nr 30, 52, 56, 58 i 66 z początku XX w., mieszkalne i mieszkalno-usługowe. Budynki murowane z cegły, dwu i trzykondygnacyjne, niektóre z mieszkalnym poddaszem. Dach dwuspadowe (nr 19 półmansardowy, nr 49 mansardowy), kryte dachówką – nr 11 płytkami eternitowymi. Wszystkie obiekty pochodzą z XIX lub początku XX w., zbudowane zostały w stylu neoklasycystycznym, pseudoklasycystycznym; wille nr 52, 56 i 66 secesyjne, nr 30 neogotycka z wieloboczną wieżą zamkniętą blankowaniem („zameczek”).

Wieś Warmińska

Wszystkie formy osadnictwa na Warmii są formami świadomych działań osadniczych ówczesnych gospodarzy tych ziem. Sporadycznie na granicy południowej można zauważyć ślady tzw. osadnictwa spontanicznego (osad leśnych) wynikającego z migracji na tereny Warmii ludności polskiej. Osady wiejskie zakładano wcześniej niż miasta. Zarówno Olsztyn jak i Dobre Miasto dostały prawa lokacyjne później, niż miejscowości wiejskie rozłożone promieniście wokół nich, połączone ze sobą siecią dróg, stanowiących niemal okrąg. Warmińskie wsie mają charakter zwarty. Zakładano je na prawie chełmińskim lub niemieckim. Są to najczęściej wsie związane z niwowym systemem rozłogu pól. Najczęściej spotykanym typem miejscowości jest krótka i zwarta ulicówka, która w naturalnym krajobrazie Warmii związana była zwykle z lokalizacją wzdłuż istniejącego cieków wodnego, w dolinach i wąwozach.

Występuje też rodzaj miejscowości, który obecnie wygląda jak "łańcuszek" oparty na przekształceniach dawnej niwy siedliskowej o kształcie zbliżonym do prostokąta. Mniej popularne były wsie o kształcie owalnicowym. Zdarzały się przysiółki i wielorodroźnice jako wtórne formy osadnictwa. Osady samotnicze tzw.

zagrody warmińskie - występują dość często.

Drewno, aż po XX wiek, było najpopularniejszym materiałem budulcowym, zarówno ze względu na jego dostępność, jak i możliwości obróbki. Niestety, nie jest ono materiałem trwałym. Szybko ulega rozkładowi biologicznemu, nie jest odporne na wysokie temperatury. Dlatego zabytki drewniane stanowią niezwykle rzadkość wśród znalezisk archeologicznych. Do rzadkości należą również dawne przykłady architektury drewnianej – świeckiej i jeszcze rzadziej sakralnej. Domy, kościoły, budynki przemysłowe, ulegały bowiem wpływom zarówno niekorzystnych warunków atmosferycznych, przebudowywania prowadzącego do zatracenia ich zabytkowego charakteru, częściej jednak po prostu płonęły podczas licznych pożarów. Do ich likwidacji przyczyniły się na przełomie XIX/XX wieku także administracyjne nakazy zabraniające stawiania budynków drewnianych. Tym niemniej jednak na terenie dawnego księstwa warmińskiego zachowały się, dość rzadkie co prawda, przykłady dawnego budownictwa, niemal zupełnie opartego na drewnie. Są to przede wszystkim oryginalne chaty wiejskie, które spotkać możemy wśród nowszych domostw warmińskiej wsi. Pochodzą one głównie z XIX wieku, jednak ich styl architektoniczny jest dużo starszy, sięgający swymi korzeniami XVI/XVII stulecia. Dają nam one wyobrażenie o charakterystycznym i oryginalnym wyglądzie dawnej warmińskiej wsi – ubogiej, ale czystej, schludnej i jakże pięknej w swej prostocie. Ich cechą charakterystyczną było oddzielenie budynków mieszkalnych od gospodarczych. Wszystkie zagrody posiadały także dwa ogródki – warzywny z tyłu budynku mieszkalnego i kwiatowy od frontu. Budynki miały konstrukcję przeważnie szkieletową lub zrębową, dwuspadowy dach pokrywano strzechą.

Charakterystyczne dla warmińskiej zabudowy jest ustawienie zagrody względem drogi w ten sposób, że budynek mieszkalny ustawiony jest do drogi równolegle, z boku znajduje się wejście na podwórko w kształcie prostokąta, podwórko zamykają budynki gospodarcze. Charakterystyczna jest sama forma budynku mieszkalnego - najczęściej spotykamy budynek murowany z czerwonej cegły, czasami na podmurówce kamiennej, parterowy, czasami z użytkowym poddaszem. Dachy domów są kryte dachówką pod kątem 30-45 stopni, są proste, dwuspadowe, czasami na ścianie kolankowej. W XIX wieku domy ceglane wyparły drewnianą zabudowę, która wcześniej na Warmii dominowała.

Marcinkowo, Gmina Purda

Chałupa z drugiej połowy XIX w. Drewniana na podmurówce z kamieni polnych, węglowany na tzw. jaskółczy ogon, usytuowana kalenicowo do ulicy. Od frontu cztery otwory okienne i jeden otwór drzwiowy, w ścianie szczytowej dwa okna od wschodu, a od zachodu jedno okno normalne i drugie stanowiące połowę pierwszego. Dach dwuspadowy kryty dachówką, szczyty deskowane.

Budynki gospodarcze mają swoją charakterystyczną formę, budowane często z drewna w połączeniu z kamieniem lub cegłą, przykryte dachem dwuspadowym z dachówki, o nachyleniu 30-45 stopni. Zamiast drewnianych płotów często sadzone były żywopłoty, przedogródki kwiatowe oraz stare drzewa nieowocowe - lipy, dęby i klony jako tzw. opiekunowie domu, posadzone blisko budynków mieszkalnych. W krajobrazie warmińskim warto podkreślić zwartość panoramy miejscowości, z dominantą wieży kościoła, skąpaną w zieleni.

Lamkowo, Gmina Barczewo

Chałupa wiejska z XIX w. Drewniana z dwuspadowym dachem krytym dachówką, na podmurówce z kamienia i cegły. Od frontu pięcioosiowa – trzy otwory okienne i dwa drzwiowe, prawy otwór drzwiowy prowadzi do pomieszczenia gospodarczego stanowiącego część budynku.

6.3.2. OZDOBA KRAJOBRAZU WARMIŃSKIEGO I POWIATU OLSZTYŃSKIEGO „WARMIŃSKIE KAPLICZKI” I „KRZYŻE PRZYDROŻNE”

Istotnym elementem zespołów ruralistycznych są obiekty kultu, do których należą kapliczki. Kapliczki warmińskie stanowią jeden z najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego Warmii. Badania potwierdziły istnienie 1415 historycznych kapliczek, w tym 1378 zachowanych. Nigdzie indziej nie występują one w takiej liczbie. Najstarszą zachowaną kapliczką warmińską jest postawiona w 1601 roku kapliczka w Dobrągu oraz niewiele młodsza, bo pochodząca z 1607 roku kapliczka w Barczewie. Większość z nich jednak pochodzi z przełomu XIX i XX wieku, choć nie brak kapliczek barokowych i neoklasycystycznych. Kapliczki pełniły niezwykle ważną rolę w życiu społeczeństwa wiejskiego Warmii.

Niektóre z nich, tam, gdzie nie było kościołów, projektowane były ze specjalnym prześwitem w najwyższej kondygnacji. Umieszczano w nim miniaturowy dzwon, który nie tylko zwoływał ludność na nabożeństwa, ale informował o śmierci któregoś z mieszkańców wsi i alarmował o pożarach i innych, ważnych dla mieszkańców, wydarzeniach. Kapliczki budowano głównie z inicjatywy świeckiej, mógł to zrobić któryś z gospodarzy, mogła cała wieś - jako wota dziękczynne, pokutne, bądź intencyjne.

Wiele kapliczek zbudowano w miejscach, które dawniej stanowiły lokalne ośrodki pogańskiego kultu, prawdopodobnie, aby odstraszyć obecne w pobliżu tych miejsc "duchy" i "demony" pogańskich bóstw. Dowodzi to niezwyklej więzi mieszkańców Warmii z siłami przyrody, których działanie miejscowa ludność dobrze odczuwała, nawet jeśli nie do końca rozumiała ich znaczenie.

Warmia, nazywana często „Świątą Warmią”, to kraina kapliczek przydrożnych. Występują tu one powszechnie prezentując mnogość stylów, form i usytuowania. Kapliczki warmińskie wyróżniają się swoją niepowtarzalną architekturą będącą efektem pomysłowości artystów ludowych. Zazwyczaj były one inspirowane barokową i neogotycką architekturą sakralną. Nieodzownym elementem ich otoczenia były drzewa, które chroniły je przed wiatrem, słońcem i deszczem. Dwie lub rzadziej cztery lipy, jawory, dęby, graby, klony, jesiony, kasztanowce, sadzone w symetryczne układy często są tak stare jak kapliczki.

Kapliczki można odnaleźć w różnorodnych miejscach będących blisko człowieka i natury. Występują zarówno w pobliżu domów, przy kościółkach, na cmentarzach, jak i na rozdrożach, przy mostach, a także w miejscach prywatnych objawień maryjnych. Obiekty te akcentowały również miejsca pamiątkowe i wyznaczały granice poszczególnych wsi. Od zawsze wokół kapliczek skupiało się życie religijne, np. odprawiano przy nich nabożeństwa. Kapliczki spełniały ważną funkcję kulturową, zarówno w miejscach, w których nie było kościołów, jak i tam, gdzie one istniały. Ważnym momentem spotkań religijnych przy kapliczkach były nabożeństwa majowe. Poza tym procesje z okazji Bożego Ciała zazwyczaj wędrowały szlakiem miejscowych kapliczek, zamienionych w tym dniu w uroczyście przystrojone ołtarze. Nierzadko kapliczki były też zwiastunami smutnych wydarzeń w życiu warmińskiej wsi. Głos dzwonka z kapliczki oznajmiał na przykład moment śmierci kogoś ze wspólnoty.

„Kapliczki przydrożne są wyrazem czyjegoś podziękowania, dziękczynienia, zadość uczynienia, czyjejś misji, prośby, nadziei. Są świadectwem spójności człowieka z miejscem zamieszkania wpisanej na trwałe w krajobraz. Są wreszcie dowodem trwania i przemijania” (Stanisław Stefanowicz Multimedialny Przewodnik

Warmiński cz. II).

Powiat Olsztyński od 2003 roku w ramach programu „Ratujemy kapliczki warmińskie” pozyskuje fundusze, by realizować działania zmierzające do przywrócenia im utraconej świetności i umożliwienia przyszłym pokoleniom podziwiania tych pomników kultury. Celem pierwszego etapu projektu była renowacja kapliczek z terenu Powiatu Olsztyńskiego we współpracy z gminami i przy aktywnym udziale mieszkańców. Powiat sfinansował m.in. opracowanie programów prac konserwatorskich. Przekazał też gminom środki na renowację wytypowanych obiektów. Fundusze na remont pochodziły z budżetu Powiatu Olsztyńskiego i od Wspólnoty Byłych Mieszkańców Powiatu Olsztyńskiego w Niemczech. Gminy wspólnie z mieszkańcami organizowały prace konserwatorskie przy kapliczkach.

W 2011 roku, podczas drugiego etapu programu, powiat zakończył renowację kolejnych trzech kapliczek w ramach projektu pn.: *„Przykładowa rewitalizacja charakterystycznych dla krajobrazu obiektów małej architektury przy uwzględnieniu ich typologicznej różnorodności oraz charakterystycznych uszkodzeń środowiskowych”*. 40 proc. środków przeznaczonych na realizację projektu pochodziło z Niemieckiej Fundacji Federalnej Ochrony Środowiska (*Deutsche Bundesstiftung Umwelt Osnabrück*), w pozyskaniu których znaczącą rolę odegrało niemieckie Stowarzyszenie na Rzecz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego, które w imieniu powiatu złożyło do DBU wnioski o dofinansowanie projektu. Pozostałe 60 proc. sfinansował powiat ze środków własnych. Zgodnie z kryteriami ustalonymi przez DBU renowacji poddano kapliczki wykazujące uszkodzenia wynikające z przyczyn środowiskowych.

Podczas realizacji projektu położono nacisk na wieloaspektowe podejście do zagadnienia renowacji kapliczek, z czego wyniknęła interdyscyplinarna współpraca historyków, konserwatorów zabytków, architektów krajobrazu oraz specjalistów nadzoru konserwatorskiego. Powiat zaprosił do udziału w projekcie między innymi pracowników Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Olsztynie (obecnie olsztyński oddział Narodowego Instytutu Dziedzictwa), Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, który opracował studium historyczne kapliczek, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu – autora badań i programów prac konserwatorskich oraz architekta krajobrazu, któremu, zlecono przeprowadzenie badań otoczenia kapliczek i przygotowanie programu zagospodarowania terenu wokół nich. Prace remontowo – konserwatorskie, trwające od lipca do października 2011 r. wykonała firma Architraw s.c. Piotr Gałęcki Krzysztof Olszowski. W efekcie projektu swoją dawną świetność odzyskały trzy kapliczki zlokalizowane w gminach Barczewo, Jeziorany i Świątki.

Powiat Olsztyński w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, wspiera realizację zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji między innymi w zakresie: Działania mające na celu ochronę i opiekę nad zabytkami, w tym wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach znajdujących się na terenie powiatu olsztyńskiego. Dzięki dotacjom udzielonym przez Powiat Olsztyński w latach 2015 - 2017 wyremontowano kapliczkę w Ruszajnach oraz kapliczkę w Tuławkach, której groziła dewastacja i zawalenie. Renowacja kapliczki w Tuławkach polegała na: wzmocnieniu cokołu, wzmocnienie podłoża pod kapliczką, usunięcie starego tynku, uzupełnienie ubytków w spoinach, uzupełnienie ubytków ceglanych wieżyczek, otynkowanie i pomalowanie kapliczki,

uporządkowanie terenu wokół kapliczki.

The screenshot shows a website with a navigation bar containing buttons for 'STAROSTWO', 'STREFA INTERESANTA', 'DLA PRZEDSIĘBIORCY', 'DLA TURYSTY', and 'O POWIECIE'. The main content area features an article titled 'KOLEJNA KAPLICZKA URATOWANA'. The article includes a photograph of a chapel at dusk and text describing its restoration. A calendar for October 2017 is visible on the left side of the page.

www.powiat-olsztyński.pl/kolejna-kapliczka-uratowana

WYKORZYSTAJCIE ZAŁOŻENIA

STAROSTWO STREFA INTERESANTA DLA PRZEDSIĘBIORCY DLA TURYSTY O POWIECIE

KOLEJNA KAPLICZKA URATOWANA

Strona główna » Albumy » Kolejna kapliczka uratowana

Trudno sobie wyobrazić Warmię bez przydrożnych kapliczek. Nigdzie więcej nie ma ich w takiej ilości, jak właśnie tu. Niektóre z nich pamiętają początki XVII wieku, są więc świadkami zdarzeń, przemian, a przede wszystkim dziedzictwa tych ziem. Dzięki staraniom Stowarzyszenia Inicjatyw Obywatelskich w Barczewie, samorządu Powiatu Olsztyńskiego, a przede wszystkim samych mieszkańców, warmińska kapliczka w Ruszajnach odzyskała dawne piękno.

Została zbudowana w 1860 roku – opowiada Danuta Zielonka, prezes SIO. – Jej stan był już bardzo zły, wężozłaział zagrożenie, bo fundamenty zostały wypłukane przez wodę, ociegi zmruszały, a gałęzie rosnące obok lipy, zaczęły „wraszczać” w kapliczkę. To był żalospny widok.

Stowarzyszenie podjęło zdecydowane kroki, by ocalić kapliczkę. Do akcji przystąpili sami mieszkańcy – zorganizowaliśmy zbiórkę pieniędzy, festyn i aukcję prac plastycznych lokalnych artystów. Zebraliśmy aż 10,5 tys. zł – cieszy się prezes SIO. – Wystąpiliśmy też z wnioskiem o wsparcie do Powiatu Olsztyńskiego; w ramach otwartego konkursu ofert dla organizacji pozarządowych otrzymaliśmy dotację w wysokości 4 tys. zł. Dołączyli też inni donatorzy. W sumie koszt kapliczki wyniósł 22 tys. zł.

WIADOMOŚCI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

PULS POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Wiadomości z Gmin

e-mapa portal geodezyjny

WIADOMOŚCI

ZALOGUJ

ZNALDŹ WYDARZENIE

SZYBKI KONTAKT

KAPLICZKA W PUPKACH (GMINA JONKOWO)

XIX-wieczna kapliczka w Pupkach zlokalizowana przy drodze powiatowej nr 1203N. Kapliczka została wybudowana z czerwonej cegły, a następnie otynkowana. Posiada wielospadowy, zdobiony sterczynkami i zwieńczony krzyżem daszek. Podparta jest narożnymi przyporami. Po bokach kapliczki widoczne są płyciny. Obiekt składa się z 2 kondygnacji, w dolnej znajduje się przeszklona wnęka, a w niej figura Matki Boskiej z dzieciątkiem. Kapliczka do dziś pełni funkcje religijne.

KAPLICZKA W KLONACH (GMINA ŚWIĄTKI)

XIX-wieczna kapliczka w Klonach, zlokalizowana przy drodze powiatowej nr 1405N. Kapliczka została wybudowana w stylu neogotyckim, w technice murowanej, z cegły, na rzucie ośmioboku. Przykryta jest czterospadowym dachem, na szczycie którego znajduje się sterczyna zwieńczona metalowym krzyżem. Do narożników korpusu dostawione są ukośne przypory. Zarówno przypory, jak i sterczynę nakryto czterospadowymi daszkami. Obiekt posiada również ostrołukowe okna o konstrukcji szkieletowej. W graniastoshupowej niszy znajduje się figurka Matki Boskiej z dzieciątkiem. Kapliczka do dziś pełni funkcje religijne.

KAPLICZKA NA DRODZE REJCZUCHY - ZALESIE (GMINA BARCZEWO)

Kapliczka zlokalizowana przy drodze powiatowej nr 1430N, zbudowana z cegły, a następnie otynkowana (z wyjątkiem szczytu). Kapliczka posiada formę słupową, kryta jest dwuspadowym daszkiem i dachówką karpiówką. Od frontu znajduje się oszklona, zakończona łukiem wnęka. W trójkątnym szczycie umieszczono dwie płytki ceramiczne. Górna tablica zawiera napis: *Renovavit; J:C:; Die 1 Juni; Anno 1866*, natomiast na dolnej widnieje informacja: *A.L.K.; C.V.; Ad 1746; Die 7 Mai*. W niszy kapliczki znajdują się dwie figurki Matki Boskiej.

W ramach realizacji niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami Powiat Olsztyński zamierza opracować wykaz, wraz z opisem geodezyjnym budowlanym, inwestycyjnym i dokumentacją zdjęciową, kapliczek będących w zasobach Powiatu Olsztyńskiego.

Krzyże przydrożne i polne przejawiały Kult Męki Pańskiej. Ustawianie krzyża w przestrzeni publicznej nie było przypadkowe. Wznosząc je kierowano się różnymi intencjami tj. wspomnienie duszy niewinnie zabitego, krzyże dziękczynne, przebłagalne, pokutne za pozbawienie kogoś życia, cmentarne.

Krzyże warmińskie, których zbiór stanowi ok. 1500 obiektów, nie stanowią jednolitego zespołu i charakteryzują się różnorodnością wykonania pod względem rozwiązań ciesielskich, rzeźbiarskich, kowalskich czy kamieniarskich. Mają one charakter przydrożny, przykościelny, przydomowy i cmentarny. Cechą wspólną krzyży był jednolity materiał wykonania co związane było z konstrukcyjnymi możliwościami twórczymi. Pomijając różnorodność cokołów i postumentów wyróżniono pięć typów krzyży: drewniane, kamienne, kute z żelaza, odlewane z żeliwa, łączone z metalowych elementów.

6.3.3. DZIELA ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

Pałace i dworki

Warmia, w przeciwieństwie do innych terenów obecnej Polski, była regionem niebogatym. Przejawiało się w dość niskim statusie miejscowej szlachty. Szlachta warmińska była jednakże elitą tej ziemi, toteż starała się wznosić siedziby wyróżniające się spośród domów prostego chłopstwa.

Dawne pałace i dworki są na Warmii dość gęsto rozsiane, stanowią ważne dziedzictwo kulturowe, klasyczny ślad dobrej przeszłości ziemi warmińskiej. Wiele tych zabytków znajduje się obecnie w stanie niemal zupełnej ruiny. Wiele bezmyślnych, często celowych zniszczeń spowodowała Armia Czerwona po zajęciu Prus w 1945 roku. Reszty dokonali szabrownicy w latach powojennych.

Bęsia, Gmina Kolno

Pałac barokowy z XVIII w., modernizacja wewnątrz w końcu lat 70-tych XX w. Murowany z cegły, boniowany, piętrowy z parterowymi dobudówkami po bokach. Część główna budynku 9-cio osiowa z ryzalitem od strony północnej. Od strony środkowej otwór drzwiowy, do którego prowadzą betonowe schody. Od strony południowej weranda. Dach uskokowy.

Park Krajobrazowy z XVIII w. o powierzchni ok. 5,7 ha. Główną oś widokową parku stanowi aleja biegnąca od pałacu w kierunku pd-zach. Pozostałością dawnego drzewostanu są okazałe dęby wokół pałacu.

W ostatnich latach część z dawnych dworców, będąca wcześniej w posiadaniu PGR-ów, przeszła w ręce prywatne lub dostała się w posiadanie organizacji i stowarzyszeń.

Na terenach biskupiej Warmii wyróżniano barokowe pałace (Smolajny, Bęsia), które były budowlami o oszczędniejszej formie i skali, charakteryzujące się jednak wysokim poziomem artystycznym odzwierciedlającym upodobania i gust mecenasa.

Tejstymy, Gmina Kolno

Dwór neoklasycystyczny z początku XIX w., rozbudowany w 1898 r.

Park Podworski o charakterze krajobrazowym, z zachowanymi niektórymi elementami założenia z końca XIX w. (wyraźnie zniszczona tylko jedna aleja). Drzewostan różnowiekowy i różnogatunkowy: lipa drobnolistna 30 %, buk zwyczajny – 30 %, grab zwyczajny – 10 %, dąb szypulkowy – 20 %, klon zwyczajny – 10 %. Wiek drzewostanu do 140 lat.

Powszechnym typem wiejskiej siedziby, który wykształcił się w Prusach w XVIII wieku był jednak niewielki, parterowy, jednokondygnacyjny dwór, przykryty dachem czterospadowym lub naczółkowym, często wzbogacony o ryzalit, ganek bądź werandę. Był to najbardziej popularny wzorzec miejscowej architektury rezydencjonalnej.

Gąglawki, Gmina Stawiguda

Dwór parterowy pochodzący z przełomu XVIII i XIX stulecia. Majątek należący do kapituły warmińskiej często zmieniał właścicieli - w XVII w. dzierżawiony był przez polski ród szlachecki Gadlawskich, następnie wykupiony na własność przez ród Kalnassych, w końcu XVIII stulecia był w posiadaniu von Carnevallich, potem Grzymalów, von Bercken, von Wendtke.

6.3.4. KOŚCIOŁY I OBIEKTY SAKRALNE

Kościóły na Warmii zaczęto wznosić po zakończeniu misji chrystianizacyjnej. Datą graniczną jest utworzenie biskupstwa warmińskiego w 1243 roku. Pierwsze kościoły wznoszono w stylu gotyckim. Oprócz funkcji kultowej, pełniły one ważną funkcję psychologiczną. Miejscowej ludności, wciąż jeszcze odprawiającej po lasach pogańskie obrzędy - dawały odczuć potęgę nowej, zinstytucjonalizowanej religii. Gotyckie kościoły z początków chrześcijaństwa na Warmii imponują, ale i przytłaczają ogromem rozwiązań architektonicznych, w czym przoduje Kolegiata Dobromiejska.

Kwiecewo, Gmina Świątki

Zespół kościoła parafialnego, położonego w centrum wsi. Centralnym obiektem zespołu jest kościół parafialny p.w. Św. Jakuba Apostoła, barokowy, orientalny, salowy na rzucie prostokąta z zakrystią od pn. i kruchtą od pd. Wzniesiony w 1692 – 1699 w miejsce starego z XIV w. Wieża dobudowana w 186r. W nawie strop drewniany. W kruchcie i zakrystii sklepienie krzyżowe. Od wsch. szczyt wolutowy o falistej linii sphywów, podzielony na trzy kondygnacje, ożywiony pilastrami. W najwyższej, zamkniętej półkolistym frontem arkada na sygnaturkę. W dwóch półkolistych hemisferycznych niszach figury M. Boskiej i św. Jana Bolesciwych. Otwory okienne i wejściowe zamknięte lukami odcinkowymi. Portal z nawy do zakrystii z dwoma pilastrami i trójkątnym frontem, w którym kartusz z napisem dot. konsekracji kościoła i ołtarza głównego w 1699. Obecny ołtarz główny pochodzi z poł. XVIII w. Obok kościoła- cmentarz czynny do dzisiaj oraz cztery kapliczki klasycystyczne z XIX w. na rzucie prostokąta, murowane z czerwonej cegły z półkolistymi niszami. Całość otoczona ogrodzeniem z bramką z czerwonej cegły, wzniesione w XIX / XX w. Obok d. organistówka, ob. Dom mieszkalny, klasycystyczna, z pocz. XIX w, przebudowany w XX w. Całość zespołu – zabytek.

Z biegiem lat gotyk zaczął być wypierany przez barok i neoklasycyzm, co znalazło swój wyraz także w budownictwie sakralnym na Warmii. Na początku XX wieku część dawnych kościołów przebudowano lub wzniesiono w stylu neogotyckim. Nawiązując do gotyckiego wzorca neogotyckie świątynie podobnie jak ich średniowieczne poprzedniczki, zachwycają strzelistością swych wież i wysublimowaną surowością architektury.

Jonkowo, Gmina Jonkowo

Zabytkowy kościół parafialny p.w. św Rocha i Jana Chrzciciela

Kościół był wielokrotnie przebudowywany i poddawany gruntownej konserwacji. W 1789r. konsekrowany przez bp. Ignacego Krasickiego. Ostatniej przebudowy i dekoracji kościoła dokonano w 1914r. Obecny wygląd nie jest jednolity stylowo. Posiada elementy późnogotyckie, renesansowe, barokowe i neogotyckie. Wieżę kościoła wybudowano pod koniec XVII lw., drewniane sklepienie z barokową polichromią oraz rzeźbiony w drewnie ołtarz główny, z rzeźbą św. Rocha, z początku XIX w., z tego samego okresu pochodzą klasycystyczne ołtarze boczne. Na uwagę zasługuje również neoklasycystyczna plebania zbudowana w poł. XIX w.

Architektura Warmii rozpoczyna się od późnośredniowiecznego gotyku niemieckiego. Adaptowany na warmińską wieś w stylu surowym, prostym, jakby "ociężały", nazywany bywa gotykiem wiejskim. Pierwsze kościoły z XIV wieku w tym typie, zwane też "kościółkami salowymi", budowano według jednego wzoru: bryła kościoła niezbyt wielka, z jednolitą przestrzenią wnętrza - prostokątną salą bez podziałów. Ściana prezbiterialna zawsze zwrócona jest na wschód. Nie budowano kościołów od razu z wieżami. Przystawiano je do bryły później (tak jak w Olsztynie - ukończono ją dopiero w 1596 roku). Wiele wiejskich kościołów do dziś zadowala się wieżą drewnianą (np. Nowe Kawkowo).

Nowe Kawkowo, Gmina Jonkowo

Kościół parafialny, prawdopodobnie pierwszy został zbudowany przed 1380, kiedy odbyła się konsekracja przez bpa Henryka Sorboma ku czci św. Jana Ewangelisty. Później wielokrotnie przebudowywany. Późnogotyckim reliktem są dziś dolne fragmenty muru z polnych kamieni z datami 1380 i 1625. Wieża drewniana, prawdopodobnie dobudowana w 1664. Gruntowy remont wieży i kościoła w XVIII w, XIX w. i na początku XX w. Na sygnaturce wieńczącej szczyt wschodni chorągiewka z datą 1857, na wieży chorągiewka z datą 1870. Korpus kościoła wzniesiony z kamieni polnych łączonych z cegłą, z dachem dwuspadowym krytym dachówką. Strop drewniany, beczkowy, z malowanymi kasetonami. Gotycka kaplica chrzcielna, jej ściany zdobione późnogotycką terakotą, a okno o gotyckim kształcie. Wewnątrz kaplicy kamienna, gotycka chrzcielnica. Kruchta i zakrystia dobudowane na początku XX. Wystrój wnętrza w stylu klasycyzującego baroku. Ołtarz główny z 188 z obrazem Nawiedzenia NMP oraz figurkami św. Piotra i Pawła. Ołtarz boczny lewy z XVIII w. z klasycystycznymi obrazami św. Jana Ewangelisty i św. Walentego. Ołtarz boczny późnobarokowy krucyfik. Ambona barokowa z ok. 1700, chrzcielnica z XVII w, dziesięć obrazów apostołów z pocz. XIX w.. Reszta wyposażenia barokowa, zarówno w kościele jak i zakrystii. Zabytek.

Kolonizacja południowej Warmii przypada na połowę XIV wieku. W latach 1343 - 1353 powstawał kościół Św. Jakuba w Olsztynie. W komornictwie olsztyńskim Kapituła wyznaczała uposażenie kościołów i proboszczów w aktach lokacyjnych wsi. Niektóre kościoły już istniały, inne były w trakcie budowy, inne zaplanowano. I tak zaplanowane powstawały w 1345 r. w Jonkowie (Jonkendorf), w 1352 r. w Klewkach i w Gietrzwałdzie, w 1358 r. Gryźlinach, w 1363 r. w Bartągu (pierwsza wzmianka w 1348 r.), w Sząbruku i w Brąswaldzie, w 1366 r. w Dywitach (Diwitten), w 1380 r. w Nowym Kawkowie (Neu Kockendorf).

Gryżliny, Gmina Stawiguda

Kościół parafialny Pierwotnie drewniany. Powstał w 1358 r. Obecny kościół p. w. św. Wawrzyńca i Nawiedzenia N. M. P. Zbudowany ok. 1573, a konsekrowany przez bpa Marcina Kromera w 1580. Wzniesiony z łamanych kamieni polnych, łączonych z cegłą w narożnikach, szczytach i fasadzie wsch. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Prezbiterium dobudowane na pocz. XX w. Od str. Zach. drewniana wieża z XVIII w. szalowana deskami, pokryta gontem. W ścianach wmurowane dwa młyńskie kamienie. Od str. Płn. Dobudowana w 1930 zakrycia, w miejsce poprzedniej, gotyckiej. Strop kościoła drewniany, kolebkowy. Wystrój wnętrza – barokowy. Ołtarz główny rzeźbiony w drewnie, 3-kondygnacyjny z ok.

1740 r. Z pierwotnego ołtarza pozostała wieńcząca rzeźba Michała Archaniola oraz św. Jana Nepomucena i bpa. Ołtarz boczny lewy z XVIII w. z obrazem olejnym św. Józefa z Dzieciątkiem i rzeźbą św. Andrzeja. Ołtarz boczny prawy z XVIII w. z obrazem św. Wawrzyńca. Ambona i obudowa organów – barokowe. Na balustradzie chóru muzycznego malowane płyciny o cechach ludowych z XVII w., przedstawiające świętych: Franciszka, Rocha, Mikołaja, Kazimierza, Dawida, Cecylię, Rozalię, Apolonie, Marię Magdalene i Barbarę. Zabytek II kl.

Przyjęto, iż jeden kościół służył będzie mieszkańcom dwóch wsi (wówczas zakładano średnią liczbę mieszkańców wsi na 300 osób). Kapituła nie planowała początkowo w aktach lokacyjnych budowy kościołów w innych wsiach komornictwa. Jednakże jeszcze w XV wieku konieczna była budowa kościołów w Purdzie Wielkiej, Klebarku Wielkim, Wrzesinie, Butrynach. Kościół w Gutkowie, powstały w końcu wieku XV założony został jako filia olsztyńskiej parafii Św. Jakuba.

Brąswałd, Gmina Dywity

Kościół parafialny, p.w. Św Katarzyny Neogotycki (zabytek kl. IV), wzniesiony w latach 1894 – 1896 na miejscu późnogotyckiego. Konsekrowany w 1897 r. przez bpa A. Thiela z dodaniem tytułu Narodzenia Najświętszej Marii Panny. We wnętrzu polichromia ze scenami dotyczącymi dziejów Polski i Warmii, którą wykonali H. Zepter i Brandt w 1912 r.

Kościóły Warmii są utrwalonymi od wieków znakami jej przestrzeni duchowej. Odnajdując tożsamość Warmii i zbiorową pamięć pokoleń jej mieszkańców zawsze dotkniemy katolicyzmu jako symbolu historycznej i religijnej, duchowej odrębności tego kraju i ludzi. Odróżniał on przybyszów z chrześcijańskiej Europy od

"pogańskich" Prusów w średniowieczu, trwał w Księstwie Biskupim otoczony protestanckim sąsiedztwem od czasów reformacji. Był podstawą autonomii Warmiaków, także polskiego sprzeciwu wobec germanizacji w XIX wieku, i przeszkodą w bezdyskusyjnym włączeniu Warmii w nacjonalistyczną ideę wschodniopruskości w XX wieku. Dziś wiele z kościołów i kapliczek wymaga troski konserwatorskiej, właśnie jako warunku zachowania dziedzictwa kulturowego i krajobrazu naturalnego Warmii.

Kurki, Gmina Olsztynek

Kościół ewangelicko – augsburski Wzniesiony w XVIII w. w stylu barokowym. Spalony wewnątrz pod koniec XIX., przebudowany na początku XX w. Murowany, otynkowany, z dachem dwuspadowym, krytym dachówką. Wieża kwadratowa, murowana zakończona hełmem kopulastym. Wystrój wnętrza, skromny, współczesny. Zabytek.

W chwili obecnej na terenie historycznej Warmii znajdują się następujące dekanaty Archidiecezji Warmińskiej: Braniewo, Frombork, Pieniężno, Orneta, Lidzbark Warmiński, Świątki, Dobrze Miasto, Jeziorany, Reszel, Biskupiec, Barczewo, Olsztyn.

W tak zakreślonym podziale kościelnym przy odpowiednich miastach znajdują się parafie do których przynależą wszystkie kościoły (tak jako tytularne, jak ewentualne filie). Sieć parafialna w dekanatach na terenie Powiatu Olsztyńskiego przedstawia się w sposób następujący:

- 1) Świątki – Rogiedle, Ełdyty Wielkie
- 2) Dobrze Miasto – Głotowo, Orzechowo, Różynka, Cerkiewnik, Frączki
- 3) Jeziorany – Radostowo, Żegoty, Franknowo, Lutry
- 4) Biskupiec – Kolno, Węgój, Biesowo, Stanclewo.

- 5) Barczewo – Lamkowo, Wipsowo, Ramsowo, Bartoły, Łęgajny, Barczewko
- 6) Olsztyn – Skolity, Nowe Kawkowo, Wrzesina, Jonkowo, Gutkowo, Gietrzwałd, Sząbruk, Bartąg, Stawiguda, Gryźliny, Orzechowo, Butryny, Purda, Klewki, Klebark, Słupy, Kieźliny, Dywity, Brąswałd, Sętal.

WAŻNE I ROZPOZNAWALNE MIEJSCA KULTU RELIGIJNEGO NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO ZASŁUGUJĄCE NA SZCZEGÓLNA UWAGĘ:

Sanktuarium Najświętszego Sakramentu w Głotowie

Około czterech kilometrów na zachód od Dobrego Miasta leży mała wieś Głotowo (spotyka się też nazwę Głotowo). Miejscowość ta wzmiankowana jest już w 1290r. Słynie ona z Sanktuarium Najświętszego Sakramentu oraz Kalwarii Warmińskiej. Od XIV w. przybywały tu rzesze pielgrzymów oddających cześć Chrystusowi Eucharystycznemu. Kościół bowiem zbudowany został na miejscu cudownego znalezienia Przenajświętszej Hostii, którą ukryto w ziemi przed najazdem pogańskich Litwinów i Prusów. Nasilający się w ciągu wieków ruch pielgrzymkowy spowodował, że w 1726 r. wzniesiono większą, barokową świątynię istniejącą po dzień dzisiejszy. Całe jej bogate wnętrze ukazuje teologię Eucharystii.

Kościół usytuowany jest w centrum wsi, po północnej stronie głównej drogi wiejskiej o orientacji (w przybliżeniu) północno -południowej. Sąsiaduje od północy i wschodu z Kalwarią , od zachodu - z niewielkim placem, od południa - z drogą. W obejściu kościoła znajdują się cztery murowane, otynkowane kapliczki, wzniesione na planie kwadratu i nakryte baniastymi dachami z latarniami. Wnętrza nakryte są kopułami. W każdej z kaplic zachowana jest pierwotna mensa. Pomiedzy kapliczkami znajduje się mur zamykający dziedziniec, w którym odnajdujemy trzy bramki: na południowy wschód od kościoła wejście do Kalwarii, na zachód i południe - wejścia do kościoła. Na wschód od kościoła usytuowana jest murowana kapliczka, w której widnieje krucyfiks.

Kościół w Głotowie

Kościół wzniesiono w stylu barokowym, na planie prostokąta (bryła zwarta, prosta). Jest on budowlą jednonawową o obszernej czteroprzęsłowej nawie i nieznacznie węższym prezbiterium, którego część wschodnią wypełniają pomieszczenia w dwóch kondygnacjach: w przyziemiu zakrystia, na piętrze skarbczyk. Na zewnątrz ściany są nietynkowane i przez to sprawiają dość surowe wrażenie, pomimo że naroża prezbiterium oraz wieżę opinają pilastry, a wschodnią część wieńczy falisty szczyt. W sylwetce dominuje wieża czterokondygnacyjna, nakryta hełmem, który pomimo że powstał w 1854 roku posiada barokowy, baniasty kształt i podwójną, przezroczystą latarnię, a zakończony jest chorągiewką z datą 1724. Również wieżyczka posiada formę barokową, a jej chorągiewka nosi datę 1723. Na ścianach korpusu od wschodu i południa zachowały się aż trzy zegary słoneczne. Korpus główny i prezbiterium nakryte są odrębnymi dachami dwuspadowymi.

Bardzo efektywnie przedstawia się wnętrze o typowym w architekturze baroku rozwiązaniu ściennie - filarowym, w którym do środka budowli wciągnięte filary przyścienne, konieczne dla udźwignięcia sklepień, tworzące równocześnie wzdłuż bocznych ścian rząd głębokich wnęk, a zarazem jakby płytkich kaplic mieszczących boczne ołtarze i okna. W połowie wysokości owych wnęk przebiega empora z obejściem całego wnętrza. Wnętrze nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami na gurtach. Wewnętrzne ściany świątyni są marmuryzowane - pokryte stiukową okładziną.

Kościół jest murowany z cegły na zaprawie wapiennej, na niskiej kamiennie - ceglanej podmurówce. Od strony elewacji północnej znajdują się kamienne przypory. Obramienia okien i drzwi oraz fryzy są tynkowane. Dach kryty jest blachą miedzianą. W nawie i prezbiterium znajdują się sklepienia kolebkowe z lunetami na gurtach, polichromowane, a w pozostałych pomieszczeniach - sklepienia krzyżowe. Wewnątrz większość ścian wykonana jest ze sztucznego marmuru, natomiast ściany w kruhcie, zakrystii i przestrzeni pod chórem są tynkowane. Kościół wyłożony jest posadzką kamienną, w kruhcie i zakrystii wykonano ją z dwubarwnych płytek. Na chórze znajdują się neobarokowe organy. Empora organowa jest drewniana, wsparta na dwóch masywnych, ceglanych filarach; schody na chór są drewniane, policzkowe, zabiegowe. Wszystkie otwory okienne i drzwiowe są zwieńczone łukiem odcinkowym, a okna o drobnych podziałach szczelinami ołowianymi. W większości okien znajdują się witraże. Drzwi zewnętrzne są dwuskrzydłowe, płycinowe z przeszklonymi nadświetlami.

Frontowa (zach.) ściana budynku jest symetryczna względem osi głównej, poprzedzona masywną, czterokondygnacyjną wieżą, w przyziemiu której znajduje się główne wejście do kościoła. Nad nim umieszczony jest zegar słoneczny i niewielkie okienko. Podziały na kondygnacje podkreślają gzymsy działowe. Naroża wieży opinają proste pilastry. Elewacja wschodnia jest również symetryczna, dwuosiowa, opięta analogicznymi pilastrami. Duże otwory okienne umieszczone są w dwóch kondygnacjach, na poddaszu - okulusy. Całość wieńczy falisty szczyt, w którym znajdują się cztery tynkowane blendy, usytuowane w dwóch rzędach. Elewacje boczne (pn. i pd.) zostały opracowane analogicznie: korpus główny trój - , prezbiterium - dwuosiowe. Otwory okienne rozmieszczone są rytmicznie w dwóch kondygnacjach. Od strony południowej, na osi korpusu głównego znajduje się niewielka kruchta, zwieńczona trójkątnym szczytem; elewacja północna jest oszkarpowana. Cały kościół obiegają dookoła profilowane gzymsy: działowy i wieńczący. Naroża podkreślone są pilastrami. Na każdej z elewacji znajduje się zegar słoneczny, a na kalenicy prezbiterium -

wieżyczka na sygnaturę, zwieńczona chorągiewką.

Okna kościoła to secesyjne figuralne witraże , które w 1877 roku wykonał Christoph Rings z Koeln. Przedstawiają one następujące sceny biblijne: Narodzenie Jezusa, Jan Chrzciciel, Eliasz i Anioł, Józef Namiestnikiem Egiptu, Ofiara Abrahama, Mojżesz . Witraże te należą do najpiękniejszych na Warmii. Wykonane są ze szkła barwionego, żelaza i ołowiu o wymiarach 320 x 160 cm w formie wysokiego prostokąta, górą zamkniętego łukiem odcinkowym. Na tle architektonicznym (na każdym z okien portal o zróżnicowanych formach i detalu architektonicznym) znajduje się przedstawienie figuralne. U dołu umieszczono tablicę z ornamentem w postaci kartuszy, na niej zaś cytaty z Biblii. Jeden z witraży wypełniony jest motywami ornamentalnymi. Zespół witraży od 2014r. przechodzi kompleksową konserwację. W roku 2014 zakończono konserwację trzech witraży przedstawiających postacie Mojżesza, Abła oraz Abrahama.

W kościele znajdują się również cztery witraże przedstawiające ewangelistów : Św. Marka, Św. Łukasza, Św. Mateusza i Św. Jana. Wykonane są ze szkła barwionego, żelaza i ołowiu o wymiarach 110 x 95 cm w formie niskiego prostokąta, górą zamkniętego łukiem odcinkowym, podzielonego żelaznymi sztabami na kwatery. Wzdłuż krawędzi znajduje się szeroka bordiura, a w polu postacie ewangelistów, ukazane w obramieniu złożonym z trój liścia i trójkąta równobocznego. Obok ewangelistów znajdują się zwierzęta jako symboliczne przedstawienia tych czterech ewangelistów.

Kalwaria Warmińska w Głotowie

Zbudowano ją w latach 1878-1894. W murowanych z kamienia i cegły kaplicach znajdują się artystycznie wykonane rzeźby, ukazujące naturalistycznie mękę Chrystusa. Co do długości i ukształtowania terenu, Kalwaria Warmińska wiernie naśladuje jerozolimską Drogę Krzyżową.

W drugiej połowie XIX wieku zamożny mieszkaniec Głotowa Jan Merten udał się z pielgrzymką do Ziemi Świętej. Stamtąd przywiózł pomysł wybudowania w swojej wsi kalwarii wzorowanej na jerozolimskiej. Małe kamyczki, które znalazł na Drodze Krzyżowej w Jerozolimie zabrał ze sobą jako relikwie zamierzając umieścić je w mających powstać kaplicach - stacjach.

Kapliczka XII Stacji Kalwarii Warmińskiej

Budowę Głotowskiej Kalwarii rozpoczęto 29 lipca 1878 roku. Jak podają kroniki ludność katolicka diecezji warmińskiej tłumnie zgłaszała się do pracy, a także składano przy tym hojne ofiary pieniężne. Wąwóz pod Kalwarię wykonano ręcznie wykorzystując przy tym niewielki jar ze strumykiem.

Oblicza się, że w ciągu 16 lat budowy w pracach uczestniczyło około 70 tysięcy ludzi. Troszczono się, aby wiernie naśladować długość i nachylenie Drogi Krzyżowej z Jerozolimy, po której w Wielki Piątek szedł na Golgotę Chrystus. Po kilkunastu latach mozolnej pracy nastąpił finał.

W piątek 18 maja 1894 roku ówczesny biskup warmiński Andrzej Thiel dokonał poświęcenia Kalwarii. Pomiędzy wysokimi drzewami wznoszą się murowane z kamienia i cegły neoromańskie i neogotyckie kaplice. W ich wnętrzach znajdują się artystycznie wykonane rzeźby ukazujące naturalistycznie mękę Chrystusa. W każdej stacji umieszczono w drewnianych krzyżach przykrytych kloszami małe jerozolimskie kamyki-relikwie. Do dziś zachowały się one już tylko w niektórych kaplicach.

Oprócz 14 stacji Drogi Krzyżowej umieszczono tu także grotę Matki Bożej z Luordes ze źródłem oraz kaplicę modlitwy Pana Jezusa w Ogrójcu. Licząc sobie ponad sto lat Kalwaria Warmińska w Głotowie zwana też Warmińską Jerozolimą należy do najznakomitszych w Polsce, zachwyca bowiem nie tylko pięknem zabytków ale i malowniczym położeniem.

Sanktuarium można odwiedzać przez cały rok, choć najpiękniej jest tu od kwietnia do listopada.

Sanktuarium Maryjne w Gietrzwałdzie

Na początku na górze, łagodnie spadającej ku rzece, postawiono drewnianą kaplicę. Prawdopodobnie w tym samym czasie powstała parafia. Pierwszym znanym proboszczem był Jan Sternchen (1405-1409). W czasie wojny polsko-krzyżackiej 1410-1414 wieś i kaplica zostały zniszczone. W XV wieku postawiono jednonawowy kościół gotycki na podmurówce z kamienia. Konsekrował go 31 marca 1500 roku pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Panny Marii biskup Jan Wilde, sufragan warmiński. Kościół był wiele razy przebudowywany. Pierwszy raz kapitalnego remontu i dostosowania kościoła do stylu renesansowego dokonano pod koniec XVI wieku. Potem, w okresie baroku, świątynię wyposażono w nowe ołtarze. 11 czerwca 1790 roku biskup Ignacy Krasicki nadał świątyni dwa nowe tytuły: świętego Jana Ewangelisty i świętych Apostołów Piotra i Pawła. W XIX wieku ks. proboszcz Józef Jordan (1863-1869) doprowadził do rozbudowy kościoła, wzmocnił fundamenty i ściany.

Gietrzwałd stał się sławny dzięki objawieniom Matki Bożej, które trwały od 27 czerwca do 16 września 1877 roku. Głównymi wizjonerkami były: trzynastoletnia Justyna Szafrzyńska i dwunastoletnia Barbara Samulowska. Obie pochodziły z niezamożnych polskich rodzin.

Obecny kształt przybrała świątynia bezpośrednio po objawieniach, kiedy proboszczem był ks. Augustyn Weichsel (1869-1909). W latach 1878-1884, pod kierunkiem architekta Arnolda Güldenpfenniga, powiększono kościół tak, by nie naruszając części gotyckiej związać ją z nową, neogotycką i stworzyć harmonijną całość. Dobudowano nawę poprzeczną z emporami oraz prezbiterium z kryptą, nadając kościołowi kształt krzyża rzymskiego. Rozebrano górną, drewnianą część wieży i wzniesiono murowaną z cegły ze zwieńczeniem neogotyckim. Dach kościoła pokryto dachówką, a wieżę blachą.

W dniu 13 sierpnia 1945 roku opiekę nad Sanktuarium Gietrzwałdzkim powierzono Zakonowi Kanoników Regularnych Laterańskich. W latach 1966-1968 rozebrano dawne, zniszczone ogrodzenie i zbudowano nowy kamienny mur z kutymi w metalu przesłami, granitowe schody i kamiennie-cementowe obejście wokół kościoła. Przed uroczystościami 100-lecia objawień Matki Bożej dokonano renowacji architektury i wnętrza kościoła, założono nową posadzkę marmurową i odnowiono polichromię. Przy prowadzącej do źródła grabowej alejce postawiono piętnaście nowych kapliczek różańcowych, które wykonał rzeźbiarz Julian Kasprzycki z Myślenic według projektu architekta Sylwestra Kwiatkowskiego z Białegostoku. Na mocy bulli papieża Pawła VI z dnia 2 lutego 1970 roku kościół w Gietrzwałdzie otrzymał tytuł bazyliki mniejszej. Uroczystość jubileuszowa 100-lecia objawień w 1977 roku ukazała potrzebę stworzenia w Gietrzwałdzie domu pielgrzyma. Do realizacji tego przedsięwzięcia przystąpił ówczesny przeor domu zakonnego w Gietrzwałdzie ks. Franciszek Martuszeński CRL. W trudnych czasach, przy napotykanym przeszkodach w uzyskaniu pozwolenia na budowę i zakupieniu materiałów budowlanych, ciężkiej sytuacji finansowej Sanktuarium, budowa trwała przeszło 10 lat. W 1989 roku pierwsi pielgrzymi skorzystali z usług nowego domu pielgrzyma.

Bazylika – widok na prezbiterium

W dniu 2 lutego 2005 roku w bazylice gietrzwałdzkiej, Ks. Arcybiskup Edmund Piszcz, metropolita warmiński, otworzył proces beatyfikacyjny wizjonerki siostry Stanisławy Barbary Samulowskiej (1865-1950) ze Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo.

27 czerwca 2007 roku Ks. Arcybiskup Wojciech Ziemba poświęcił gietrzwałdzką Drogę Krzyżową, której kaplice postawione na błoniach gietrzwałdzkich, zaprojektował Marcin Dutko z Warszawy, a rzeźby wykonał Jan Stępkowski ze Strzegowa. W roku 2017 obchodzono uroczystość jubileuszową 140-lecia objawień Matki Bożej.

Synagoga w Barczewie

Jednym z najciekawszych i najbardziej charakterystycznych obiektów zabytkowych na terenie powiatu jest synagoga w Barczewie (wpisana do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 11 maja 1987 roku). Jest ona obecnie jedyną zachowaną synagogą Powiatu Olsztyńskiego, mieści się przy ul. Kościuszki 7/9 w Barczewie. Synagogę wzniesiono przy ówczesnej ul. Pasymskiej (Passenheimer Strasse), nad rzeką Pisą, w stylu klasycystycznym najprawdopodobniej w 1894 r., w miejscu domu modlitwy, który działał zapewne od 1847 r.

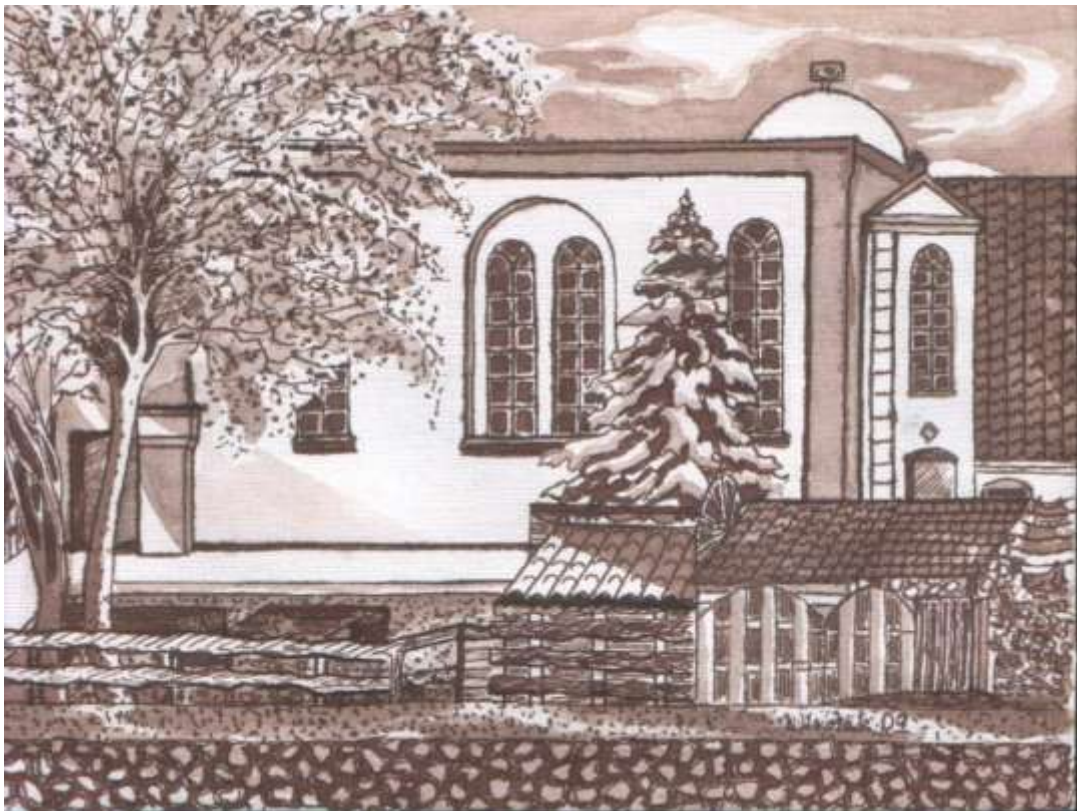
Budynek synagogi zlokalizowany został w zwartej zabudowie parterowej ulicy, cofnięty nieco od linii istniejących domów mieszkalnych. Synagoga o kubaturze 1080 m³ i 140 m² powierzchni zbudowana została na rzucie zbliżonym do kwadratu, orientowana, murowana z cegły ceramicznej, na fundamentach z kamienia polnego, otynkowana, częściowo dwukondygnacyjna. Od wschodu z wydzielonym, murowanym aron (ha-)kodeszem. Strop drewniany ze ślepym pułapem. Dach jednospadowy o konstrukcji krokwiowej, pokryty blachą ocynkowaną. Sala modlitwy z posadzką z płytek ceramicznych, kryta płaskim stropem. Przy ścianie zachodniej chór wsparty na dwóch słupach z drewnianą balustradą z przeznaczeniem na babiniec. Z wyposażenia wnętrza nie zachowało się nic do naszych czasów.

W 1937 roku barczewska gmina żydowska sprzedała synagogę osobom prywatnym. Dzięki tej sprzedaży i zmianie funkcji nie została zniszczona podczas nocy kryształowej. Pod koniec 1938 roku, w budynku synagogi odbywały się zajęcia modelarsko-warsztatowe. Podczas II wojny światowej hitlerowcy urządzili w budynku więzienie, które istniało w latach 1941-1945. Po zakończeniu wojny synagoga została przekształcona w mieszkanie przeznaczone dla pracowników barczewskiego więzienia. W kolejnych latach budynek synagogi stał opuszczony i niszczał. W 1975 r. budynek przekazano Muzeum Mazurskiemu (dzisiaj Muzeum Warmii i Mazur) w Olsztynie. W latach 1976-1978 przeprowadzono remont kapitalny, szczęśliwie zachowując relikty sakralnego wystroju tak zewnętrznego, jak i wewnętrznego (m.in. nie zlikwidowano babinca). Co więcej, we wnętrzu umieszczono menorę wykonaną w 1976 r. przez F. Borkowskiego. Kolejnym użytkownikiem budynku było Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze”, a następnie w latach 1980-1996 Centrum Tkactwa Warmii i Mazur, kierowane przez Barbarę Hulanicką, autorkę tkanin podwójnych zdobiących Watykan i Biały Dom w Waszyngtonie. W latach następnych chylący się ku upadkowi budynek gruntownie wyremontowano. Obecnie w synagodze znajduje się Galeria Sztuki „Synagoga”, prowadzone przez członków Stowarzyszenia „Pojezierze”.

Synagoga w Barczewie

W latach 2016 – 2017 Stowarzyszenie Społeczno – Kulturalne „Pojezierze” zrealizowało projekt pn. „Wymiana istniejącej stolarki okiennej na wzór historyczny w budynku zabytkowej Galerii Sztuki „SYNAGOGA” w Barczewie”. Dzięki dotacji z budżetu Powiatu Olsztyńskiego w łącznej wysokości 41 000,00 zł przeprowadzono demontaż starych, zdewastowanych okien drewnianych oraz zakupiono nowe okna, wykonane na wzór historycznej stolarki okiennej (pod względem kształtu, materiału i kolorystyki).

Synagoga - praca namalowana techniką labowanie tuszem. Autor: Władysława Wrotek

Skarbiec Kultury Europejskiej w Barczewie

Przykładem dbałości o dziedzictwo kulturowe w byłych obiektach sakralnych jest rewitalizacja Skarbcza Kultury Europejskiej, dawnego kościoła poewangelickiego przy ul. Grunwaldzkiej 15 w Barczewie. Jednonawowa budowla w stylu neogotyckim, z jasnej cegły i z witrażowymi oknami, nakryta dachem dwuspadowym, została wzniesiona w 1871 roku. Elewacja frontowa została zwieńczona schodkowym szczytem z pinaklami po bokach. Dobudowana jest do niej wysmukła 30-metrowa wieża, z trójkątnymi kruchtami dostawionymi z lewej i prawej strony.

Świątynia powstała na miejscu dawnego ogrodu franciszkanów pomiędzy kościołem św. Andrzeja Apostoła a Kanalem Młyńskim. Po 1945 roku, kiedy wysiedlono luteranów z miasta, świątynia została zdewastowana. Przez kilkadziesiąt lat pełniła rolę magazynu. W sierpniu 2009 r. Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, jako administrator budynku, przekazało obiekt miastu Barczewo.

W latach 2013-2014 w ramach projektu „Wzrost atrakcyjności turystycznej gminy Barczewo poprzez renowację kluczowych obiektów dziedzictwa kulturowego”, kościół przeszedł gruntowną odnowę. Prace objęły konstrukcję dachu, zewnętrzną elewację, wewnątrz, zakonserwowano posadzki, historyczne wymalowanie ścian i otwartej wieży dachowej.

Po zakończeniu prac w dawnym obiekcie sakralnym został otwarty Skarbiec Kultury Europejskiej. Od listopada 2014 r. pełni funkcję galerii sztuki, sali koncertowej oraz miejsca, w którym odbywają się liczne uroczystości, wykłady i seminaria.

Skarbiec został wyróżniony nominacją do konkursu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Generalnego Konserwatora Zabytków „Zabytek Zadbany 2017” w kategorii „Adaptacja obiektów zabytkowych”.

Źródło: Centrum Kulturalno – Biblioteczne w Barczewie

6.3.5. ARCHITEKTURA OBRONNA

Po opanowaniu ziem pruskich przez Krzyżaków i po powstaniu biskupstwa warmińskiego, na Warmii wyrastać zaczęły potężne zamki gotyckie, a lokowane przez biskupa i kapitułę miasta otaczano pierścieniem murów obronnych wraz z bramami i basztami. Przykłady takich murów do dziś oglądać możemy w większości warmińskich miast, podobnie, jak i zamków, choć te ostatnie zazwyczaj są dziś już tylko malowniczymi ruinami.

Jeziorany, Gmina Jeziorany

Zamek gotycki. Pozostałości gotyckiego zamku należące do biskupów warmińskich, wzniesionego w II poł. XIV wieku. Zamek uległ spaleniowi w roku 1783 i nie został odbudowany; popadał w coraz większą ruinę, w związku z czym został rozebrany w I poł. XIX wieku. Jedyne jego ocalałe resztki wkomponowane są w budynek na Placu Zamkowym. Budynek pełni obecnie funkcję urzędu miasta.

Zamki wznoszone przez biskupów poszczególnej diecezji miały nieco inny charakter niż zamki krzyżackie. Powtarzały rozplanowanie zamków konwentualnych, jednak w większym stopniu stosowano element dekoracyjny. Rezygnowano też z drewnianych krużganków mających na celu zwiększenie możliwości obronnych budowli na rzecz krużganków murowanych. Funkcję militarną będącą podstawową cechą zamków krzyżackich zdominowała funkcja mieszkalna.

Barczewo, Gmina Barczewo

Dawny zamek biskupów warmińskich przy ul. Nowowiejskiego 9, gotycki z I poł. XIV w. W czasie wojny w 1414 r. poważnie zniszczony, a po pożarze w 1789 r. częściowo rozebrany. Odbudowany w 1832 r. w stylu klasycystycznym z zachowaniem i adaptowaniem fragmentów gotyckich murów i piwnic na szkołę przez budowniczego Leopolda Schimmelpheinga. W latach 60-tych XX w. odremontowany i przystosowany dla potrzeb zakładu produkcyjnego. Obecnie budynek w bardzo złym stanie, choć została rozpoczęta jego renowacja. Z gotyckich elementów pozostały jedynie fundamenty, gotyckie piwnice, oraz fragment muru, wkomponowany w resztę budowli, widoczny od strony rzeki.

Odrębny element o średniowiecznej proweniencji wpisany w krajobraz współczesnych miast stanowią pozostałości obwarowań i murów obronnych. Średniowieczne fortyfikacje otaczały nie tylko zamki, ale również miasta funkcjonujące jako ich zaplecze, tworząc nierzadko dość skomplikowane systemy obronne. Pod koniec XVIII w. mury obronne utraciły swoje militarne znaczenie, a miasta zaczęły intensywnie powiększać swoją przestrzeń, m.in. wykorzystując dawne fortyfikacje jako źródło cennego budulca. W ten sposób znaczna część obwarowań przestała istnieć.

Dobre Miasto, Gmina Dobre Miasto

Fortyfikacje i mury obronne. Pierścień fortyfikacji średniowiecznych miasta składał się z murów obronnych i systemu baszt zbudowany na rzucie nieregularnego prostokąta. Do dnia dzisiejszego zachowały się odcinki murów obronnych z XIV w. od strony północnej nad Łyną i od strony wschodniej. Odcinek wschodni jest flankowany od strony północnej i południowej przez dwie cylindryczne baszty: północna zachowana do połowy swej pierwotnej wysokości, natomiast południowa zachowana w pierwotnym stanie zwana basztą „bociana” od gnieźdzących się na jej dachu od niepamiętnych czasów bocianów. Jest zlokalizowana na południowo-wschodnim narożniku fortyfikacji nad kanałem wodnym.

Wzniesiona w XIV-XV w. na rzucie koła posiada pięć kondygnacji strzelniczych i loch więzienny. Przykryta dachem stożkowym krytym dachówką rzymską. Mury baszty bardzo grube, wzniesione z czerwonej cegły, tylko w części dolnej z granitu polodowcowego. Jedyne wejście do wnętrza – ostrołukowe o uskokowych ościeżnicach. Wnętrze posiada stropy drewniane belkowe. Zachowane wejścia w grubości muru ze stopniami ceglanyymi z parteru na pierwsze piętro. W dolnej części liczne otwory strzelnicze mocno rozglifowane do wnętrza. Kondygnacja najwyższą przesklepiona jest czaszą a w grubości muru tej kondygnacji zachowane są ganki strzelnicze z otworami strzelniczymi i wejściem do wewnątrz. Zabytek.

Do dziś w większości miast średniowieczne mury obronne przetrwały we fragmentach tworząc jedynie malownicze ruiny w obrębie kompleksów zieleni. Na terenie Powiatu Olsztyńskiego znaleźć można tylko pojedyncze przykłady całych, dobrze zachowanych kompleksów bądź zrekonstruowanych obwarowań.

Olsztynek, Gmina Olsztynek

Fortyfikacje miejskie. Miasto zamknięte było w XIV w. w obrębie murów obronnych z kamieni, z trzynastoma wysuniętymi, prostokątnymi bastionami. Wjazd przez dwie bramy ze zwodzonymi mostami: jedna zwana Górną lub Niemiecką Bramą (w drodze na Mierki), druga zwana Nidzicą lub Polską Bramą. Obecnie zachowane zostały fragmenty murów obronnych w kilku miejscach miasta oraz baszt obronnych przy zamku krzyżackim. Zabytek.

Ważnym elementem krajobrazu architektury obronnej i militarnej powiatu olsztyńskiego są również nowożytny fortyfikacje zakładane na przestrzeni XIX i XX wieku wśród których wyróżnić można:

- 1) umocnienia mostów kolejowych z XIX/XX wieku. w miejscowości Tomaryny gm. Gietrzwałd,
- 2) pozycje umocnień związane z I wojną światową – jest to grupa obiektów wznoszonych bezpośrednio przed rozpoczęciem działań militarnych (1938-1939 r.) oraz w pod koniec wojny (w 1944 r.) - Pozycja Olsztyńska.

Tomaryny, Gmina Gietrzwałd

Pruskie umocnienia, wybudowane pod koniec XIX w., jako ochrona mostu kolejowego na rzece Pasłęce. Składają się z dwóch bliźniaczych wież po obu stronach mostu, z licznymi otworami strzelniczymi. Wieże połączone są korytarzem zwanym poterną. Na szczycie każdej z nich są kopuły pancerne, w których niegdyś osadzone były potężne działa kal. 53mm.

6.3.6. OBIEKTY TECHNIKI I PRZEMYSŁU

Człowiek od najdawniejszych czasów przejawiał działalność gospodarczą, w wyraźny sposób

zmieniając środowisko przyrodnicze wokół siebie. Jego działalność przede wszystkim skupiała się na aktywności mającej na celu zaspokojenie ludzkich potrzeb niezbędnych do życia. Dlatego zabytki techniki są tak istotne dla współczesnych ludzi, stanowią bowiem dowód pomysłowości i mocy twórczej tworzących je ludzi – naszych przodków. Zabytków takich nie brakuje w powiecie olsztyńskim – są to tak narzędzia rolnicze, dawne sprzęty domowe, jak i budowle przemysłowe, czy inne twory architektoniczne. Do najważniejszych tego typu obiektów zaliczyć niewątpliwie należy zespół zabytkowy – Skansen w Olsztyńku. Znajdują się tam nagromadzone celowo ,w celu udostępniania turystom budynki przemysłowe (np. wiatrak), maszyny rolnicze, oraz bogata kolekcja artykułów gospodarstwa domowego i sztuki ludowej.

Olsztynek, Gmina Olsztynek

Olsztynecki skansen. Należy do najstarszych w Polsce. Jego początki sięgają 1909 roku, kiedy to władze Królewca podjęły decyzję o stworzeniu muzeum na wolnym powietrzu. Wiosną 1937 roku zarząd administracyjny prowincji wschodniopruskiej zdecydował przenieść muzealne obiekty z Królewca pod Olsztynek.

Na zbiory składają się: budownictwo ludowe (wraz z małą architekturą) - ponad 50 obiektów; muzealia prezentujące kulturę materialną - ponad 8000 obiektów; prace twórców ludowych i rękodzieło - ponad 2000 obiektów; zbiory biblioteczne - ponad 6000 woluminów.

Na przełomie XIX i XX wieku w większości znajdujących się w dziś granicach województwa warmińsko - mazurskiego miast wznoszono budowle związane z funkcjonowaniem przemysłu komunalnego, tj. gazownie, rzeźnie oraz zabudowania wodociągów i kanalizacji (gazownia i rzeźnia w Dobrym Mieście).

Biskupiec, Gmina Biskupiec

Zabytkowa wieża ciśniń, zbudowana w latach 1912-1913 w stylu neogotyckim.

Zachowało się też wiele zabytków związanych z przemysłem, pochodzących przede wszystkim z okresu jego dynamicznego rozwoju w XIX i XX wieku. W Powiecie Olsztyńskim możemy natrafić między innymi na:

- na zabytkowe młyny – w Klimkowie, Kajnach, Pajtunach, Rusi, Barkwedzie, Biesowie

Klimkowo, Gmina Barczewo

Zabytkowy młyn „Młynarzówka”. Młyn wodny pochodzi z 1909 roku i znajduje się na szlaku kajakowym wiodącym z jeziora Dadaj, poprzez jezioro Tumiańskie do jeziora Pisz. Obecnie w młynie funkcjonuje elektrownia wodna. Do rejestru zabytków wpisany jest dom młynarza.

Biesowo, Gmina Biskupiec

Zabytkowy młyn w Biesowie

Patryki, Gmina Purda

Piętrowy młyn wodny nad rzeką Kośną w Patrykach z końca XIX i początku XX w. Cechą młyna jest koło podsiębierne wykonane ze stali z wstawianymi drewnianymi łopatkami.

Pajtuny, Gmina Purda

Młyn wodny murowano-drewniany z przełomu XIX i XX w.

Pierwsze wzmianki o Pajtuńskim Młynie pochodzą z 1374 roku.

←

Figurka Chrystusa w Pajtuńskim Młynie. Najstarsza rzeźba kamienna tego typu w regionie Warmii i Mazur pochodząca z I poł. XVII w. Chrystus Sędzia: osądzający, ale i błogosławiący.

→

– wiatraki – najpiękniejszy warmiński wiatrak w Bęsi,

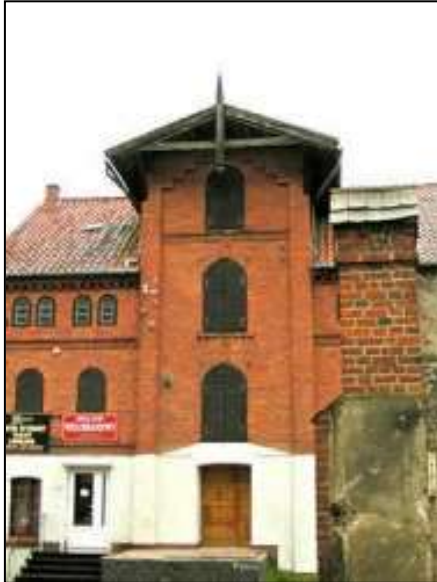
Besia, Gmina Kolno

Wiatrak holenderski z początku XIX w. W dolnej części murowany, wyżej drewniany, czterokondygnacyjny. Odnowiony i adaptowany w latach 1973 – 1974. Obecnie nieużytkowany popada w błyskawiczną ruinę. W obecnej chwili nie ma już nawet ani jednego całego ramienia. Jedno z jego ramion wraz z metalowym osprzętem i okuciami butwieje w krzakach obok wiatraka.

- elektrownie wodne – w Brąszwałdzie,
- inne zabytki techniki, w tym unikalne, piętrowe skrzyżowanie dwóch kanałów wodnych: kanał Klebarski (Wiktorii) w Silicach, browary w Biskupcu, spichlerze w Dobrym Mieście, Biskupcu, Jezioranach.

Dobre Miasto, Gmina Dobre Miasto

Spichlerz przy ul. Łużyckiej 37 Pseudogotycki wzniesiony na początku XX w. Zbudowany z czerwonej cegły na podmurówce z kamienia polnego. Dwupiętrowy z urządzeniem wyciągowym na wysokości 3 piętra. Kondygnacje rozdzielone gzymsem pośrednim z cegły. Dach dwuspadowy kryty dachówką ceramiczną. Zabytek.

Spichlerz przy ul. Warszawskiej 5 Pseudogotycki wzniesiony na przełomie XIX i XX w. Murowany z czerwonej cegły, nieotynkowany. Dwupiętrowy z czteropiętrowym szyszem wyciągowym. Zabytek.

Skansen Miejski w Dobrym Mieście.

W dobromiejskich kamienicach z przełomu XVII/ XVIII w. mieści się Skansen Miejski, w którym można oglądać ekspozycje: tradycji rzemiosła, historyczną o bitwie napoleońskiej i o życiu codziennym dobromieszczan. Organizowane są tam też wystawy czasowe malarstwa, fotografii, a także warsztaty tkacie, fotograficzne, ceramiczne i koronki frywolitowej. Za rewitalizację renesansowych kamienic gmina otrzymała prestiżowy tytuł laureata w ogólnopolskim konkursie Generalnego Konserwatora Zabytków „Zadbany Zabytek A.D. 2015”.

6.3.7. PARKI, OGRODY I INNE FORMY ZAPROJEKTOWANEJ ZIELENI

W Powiecie Olsztyńskim, w porównaniu do innych powiatów województwa warmińsko-mazurskiego, jak np.: kętrzyńskiego, lidzbarskiego czy ostródzkiego nie ma zbyt wielu dawnych zespołów pałacowo – parkowych czy majątków ziemskich. Stosunkowo ubogie gleby nieszczególnie zachęcały szlachtę do zajmowania się na tym terenie działalnością rolniczą. Jednak szlachta, jako elita tej ziemi, starała się wznosić dworki wyróżniające się spośród domów prostego chłopstwa. Najpopularniejszy typ wiejskiej siedziby wykształcił się w Prusach w XVIII wieku. Większość założeń parkowych została zaprojektowana w ciągu XIX wieku zgodnie z panującymi ówczesnie tendencjami, czyli w formie krajobrazowych, swobodnych kompozycji. W założeniach parkowych wykorzystywano wówczas naturalne wzniesienia, pochyłości terenu, malownicze widoki na jeziora lub wręcz sytuowano majątki ziemskie bezpośrednio nad jeziorami lub rzekami, wykorzystując wodę np. w młynach. Dawne parki krajobrazowe, na terenie obecnego Powiatu Olsztyńskiego zazwyczaj miały powierzchnię kilkuhektarową. Dominowały w nich gatunki drzew rodzimych takich jak: lipy, dęby, buki, czy graby. Wykorzystywano również naturalną kompozycję drzew, w tym drzew iglastych takich jak modrzewie, czy świerki. Modne były również obce gatunki drzew i krzewów. Często kształtowanie przestrzeni wychodziło poza granice parku i wtapiało się w otaczający krajobraz.

Niestety wiele założeń dworsko-parkowych nie przetrwała do dzisiaj, część z nich znajduje się w stanie niemal zupełnej ruiny, w niektórych przypadkach ocalały tylko parki. Wiele zniszczeń dokonała Armia Czerwona w 1945 roku, resztę dokonali szabrownicy w latach powojennych i późniejsza, rabunkowa eksploatacja w latach Polski Ludowej. Często dworki z przynależnymi do nich obiektami gospodarczymi stanowiły do lat 90. XX wieku siedziby państwowych gospodarstw rolnych, tzw. PGR-ów. W dworkach urządzano biura, lokowano rodziny pracowników tych gospodarstw, a niekiedy wręcz pełniły one funkcje magazynów. Rzadko kiedy w owym czasie dworki te były remontowane. Obecnie, niektóre obiekty, w tym gospodarcze są konserwowane i remontowane na bieżąco, zwłaszcza te, które mają uregulowany stan własności. Część z nich niestety, mimo, że posiada właścicieli, z braku środków finansowych - ulega dewastacji.

Obecna struktura własnościowo-funkcjonalna prowadzi do rozdrobnienia założeń dworsko-parkowych, które wcześniej stanowiły integralną całość architektoniczno-krajobrazową. Dawniej rezydencje, obiekty folwarczne i parki dworskie znajdowały się w rękach jednego właściciela. Dzisiaj, bardzo często funkcjonują jako odrębne, pojedyncze jednostki: dworki wraz z otoczeniem lub bez otoczenia i część „folwarczna” wraz z ziemią, którą władają inni użytkownicy. W ten sposób niszczone są walory założenia dworsko- parkowego i pozostaje ochrona pojedynczych obiektów architektury.

Parki dworskie, w naturalny sposób zatraciły swój pierwotny wygląd na skutek zarastania oraz wycinania starodrzewu, nieliczne tylko są rewaloryzowane i przywracane do dawnej świetności. Zdeprawowane zostały także rodowe cmentarze, które wchodziły w obręb kompozycji parkowej.

Założenia dworsko – parkowe, położone na terenie Powiatu Olsztyńskiego, wpisane do rejestru zabytków.

1. Gmina Barczewo:

- 1) Kierzbuń - dawny majątek ziemski, usytuowany 12 km na południowy wschód od Barczewa, pierwotnie własność biskupów warmińskich. Stare założenie dopasowane było do otaczającego krajobrazu. Zachował się skromny dwór, z 2. połowy XIX wieku., fragmenty parku i staw, podwórze gospodarcze. Do dworu prowadzi długa aleja ponad stuletnich klonów. Niedaleko dworku pozostały ruiny kaplicy rodowej i cmentarza dawnych właścicieli. Obecnie majątek jest własnością prywatną. Prowadzona jest tu stadnina koni.
- 2) Dadaj - dawny majątek ziemski, usytuowany na półwyspie nad jeziorem Dadaj, 36 km na wschód od Olsztyna. Zachowała się dwukondygnacyjna część dworku wybudowanego w 2. połowie XIX wieku, park krajobrazowy na półwyspie z zachowanym starodrzewem, w tym kilkusetletnią lipą.
- 3) Łęgajny – przy dwukondygnacyjnym dworze z końca XIX wieku, wymurowanego z czerwonej cegły pozostał park ze starodrzewem. Wyznaczona jest również strefa ochrony ekspozycji „E” walorów krajobrazowych układów ruralistycznych i dominat, ze względu na ich znaczenie dla zachowania tożsamości kulturowej obszaru.
- 4) Szynowo- park wpisany do rejestru zabytków
- 5) Nikielkowo- park wpisany do rejestru zabytków
- 6) Maruny – park wpisany do rejestru zabytków

2. Gmina Biskupiec:

- 1) Parleza Wielka – wyznaczona jest strefa konserwatorska, w celu ochrony krajobrazu kulturowego układu ruralistycznego wraz z zespołem budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków. Strefa obejmuje centrum wsi Parleza Wielka.
- 2) Nasy – dawny majątek ziemski, usytuowany 7 km na zachód od Biskupca. Do dzisiaj zachował się dworek z 2. połowy XIX wieku, mocno przekształcony, pozostałości parku i zabudowań gospodarczych.
- 3) Droszewo - dawny majątek ziemski, usytuowany 11 km na północ od Biskupca. Zachowało się częściowo dawne założenie, dwór wzniesiony w końcu XVIII wieku otoczony pozostałością parku i stosunkowo duże podwórze gospodarcze. Malowniczy park obejmował m.in. jar rzeczki Czerwonki i kiedyś porośnięty był starodrzewem dębowym, niestety obecnie wycięty.
- 4) Dąbrówka Koblucka- dawny, niewielki majątek położony 7 km na wschód od Biskupca. Zachowało się dawne założenie: klasycystyczny dwór z 1. połowy XIX wieku, pozostałość parku i podwórza gospodarczego.
- 5) Borki Wielkie – park wpisany do rejestru zabytków.
- 6) Kojtryny – ustalona została strefa ochrony konserwatorskiej dla starodrzewu, stanowiącego pozostałość po założeniu dworsko-parkowym – drzewa oraz ich układ przestrzenny podlegają bezwzględnemu zachowaniu.
- 7) Zabrodzie- park wpisany do rejestru zabytków.
- 8) Sadowo – park wpisany do rejestru zabytków..

- 9) Rasząg – park wpisany do rejestru zabytków.

3. Gmina Dobre Miasto:

- 1) Smolajny – dawna rezydencja biskupów warmińskich położona 17 km na południe od Lidzbarka Warmińskiego. Założenie pałacowo-parkowe powstało dzięki biskupowi Adamowi Stanisławowi Grabowskiemu, chociaż pierwsze wzmianki o dobrach w tym miejscu pochodzą z 1303 roku. Od XV wieku były one własnością biskupów warmińskich. Budowę pałacu ukończono w 1761r. Od 1626 roku biskupi mieli tu również folwark. Do dawnego zespołu wjeżdża się przez wieżę bramną wybudowaną w 1765 r. Założenie parkowe o powierzchni 8 ha, z czego 5,3 ha posiada cechy kompozycji parkowej i parku krajobrazowego, takie jak skarpy, stawy czy aleje, zaprojektowane było w latach 1765-1795 za czasów biskupa Ignacego Krasickiego. W parku ze starodrzewu licznie występuje lipa, grab, brzoza, klon, sosna, świerk, wiąz, sosna amerykańska oraz stary parkowy mur ogrodzeniowy. Folwark w Smolajnach oddzielony jest od zespołu pałacowo-parkowego. Obecnie o parkiem i stawami oraz budynkami inwentarskimi, w których wznowiono hodowlę koni wierzchowych zarządza Zespół Szkół Rolniczych.

4. Gmina Dywity:

- 1) Bukwałd – wyznaczona jest ochrona krajobrazu kulturowego wsi Bukwałd.
- 2) Na terenie gminy Dywity wyznaczone są następujące strefy konserwatorskie:
  - Strefa „A” (pełna ochrona konserwatorska) – obejmuje teren byłego parku dworskiego. Sąsiaduje ze strefą ochrony konserwatorskiej „B” w rozwidleniu dróg powiatowych: Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity.
  - Strefa „B” (pośrednia ochrona konserwatorska) – obejmuje teren byłej zabudowy folwarcznej. Strefa znajduje się w rozwidleniu dróg powiatowych: Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity,

5. Gmina Gietrzwałd:

- 1) Grazymy - dawne założenie dworsko-parkowe z dużym kompleksem gospodarczym, położone 25 km na wschód od Olsztyna. Zachował się pałac wybudowany w 1921 r., zabudowania gospodarczo-inwentarskie i dawny park o charakterze krajobrazowym, a nim zabytkowa aleja lipowa o długości ok. 700 metrów ze starodrzewem. Aleja została wpisana do rejestru pomników przyrody. Obecnie w pałacu działa Dom Pomocy Społecznej dla umysłowo chorych.
- 2) Łajsy - dawny majątek ziemski, położony 14 km na południowy zachód od Olsztyna. Zachował się dwór wzniesiony w latach 1881-1882 z elementami stylu neorenesansowego oraz dość dobrze – park, zabudowania gospodarcze i inwentarskie podwórza.
- 3) Barwiny – park krajobrazowy wpisany do rejestru zabytków nieruchomości pod numerem A-1746 – zlokalizowany na dz. 6/18 w m. Barwiny.
- 4) Unieszewo - na terenie miejscowości Unieszewo znajduje się park krajobrazowy objęty strefą ochrony konserwatorskiej

6. Gmina Jeziorany:

- 1) Potryty - dawny majątek ziemski, położony 8 km na północny zachód od Jezioran. Zachowane zostały: dwór wzniesiony w obecnym kształcie w XVIII wieku, stara brama i niewielkie pozostałości parku, który miał układ regularny a rozciągał się między dworem a rzeką Symsarną. Z zabudowań gospodarczych zachował się młyn z urządzeniami technicznymi z początku XIX wieku.
- 2) Ustnik - dawny majątek ziemski, usytuowany 3 km na północ od Jezioran. Z dawnego założenia pozostały dwa, położone do siebie równolegle dwory, w tym jeden z 2. połowy XIX w., a drugi z początku XX wieku., pozostałości dawnego parku, budynki inwentarskie i gospodarcze. Obecnie na jeziorze Ustnik ustanowiony jest rezerwat ptactwa wodno-błotnego.
- 3) Wójtówko - dawne założenie dworsko-parkowe usytuowane 2 km na zachód od Jezioran. Do dzisiaj zachowany jest w dobrym stanie dwór z początków XX wieku., park wprawdzie zadbane, ale w dużej mierze z wyciętym drzewostanem, zabudowania podwórza gospodarczego i duże wielorodzinne domy mieszkalne pracowników majątku z budynkami gospodarczymi.

7. Gmina Kolno:

- 1) Górowo - dawny zespół dworsko-parkowy z dużym podwórzem gospodarczym, usytuowany 15 km na północ od Biskupca. Przy dworze, którego początki sięgają XV wieku, a zasadnicza bryła pochodzi z XVIII wieku znajduje się park krajobrazowy zaprojektowany przez Johanna Larassa w 1966r. Układ przestrzenny parku tworzą aleje, szpalery, grupy drzew dostosowanych do naturalnego ukształtowania terenu. Mimo, iż zostało wyciętych dużo drzew, zachował się różnicowany gatunkowo starodrzew, głównie lipy, buki, dęby, świerki, modrzewie i tuje. Zachowała się pierwotna kompozycja parku z altaną, którą tworzą ponad stuletnie lipy. Zachodnia część parku miała charakter gaju, w którym wybudowano kaplicę grobową i kościółek. Park od strony drogi dojazdowej do zespołu jest ogrodzony niskim murem kamiennym.
- 2) Oterki - dawny, niewielki zespół dworsko-parkowy, położony 9 km na południowy wschód. Dwór, który pochodzi z pierwszej połowy XIX wieku otoczony jest parkiem, a za zespołem dworsko-parkowym usytuowane podwórze gospodarcze, domy pracowników majątku. W niedużym parku z zachowanym dawnym układem, pozostały: aleja grabowa, szpalery graniczne i dąb rosnący na sztucznie usypanym kopcu.
- 3) Tejstymy - dawny majątek ziemski, usytuowany 25 km na północ od Biskupca. Zespół dworsko-parkowy, zaprojektowany typowo, między podwórzem a parkiem. Niewielki park, został zachowany dość dobrze z aleją obwodową i różnicowanym gatunkowo starodrzewem. Obecnie nadal trwa rewaloryzacja parku. Zachował się także rodowy cmentarz dawnych właścicieli, usytuowany na wzgórzu, niedaleko podwórza gospodarczego. Na cmentarz wiedzie aleja lipowa. Sam cmentarz jest także obrośnięty starodrzewem, a groby mocno zniszczone.
- 4) Bęsia - dawny zespół pałacowo-parkowy z dużym podwórzem gospodarczym, położony 11 km na północ od Biskupca, nad jeziorem Bęskim. Pałac wybudowany w latach 1720-1730 został rozbudowany w XIX wieku. Pałac otacza park krajobrazowy, o powierzchni ponad 7 ha,

zaprojektowany przez Johanna Larassa w 1868r. Zachował się zabytkowy starodrzew, kilkusetletnie dęby, buki, graby i modrzewie. Przed elewacją ogrodową rosną dwa pomnikowe dęby. Na skraju wsi Bęsia stoi stary, ceglany, kryty gontem wiatrak holenderski z 1810 r., obecnie mocno zniszczony.

8. Gmina Olsztynek:

- 1) Jadamowo - dawny majątek ziemski, położony 10 km na południe od Olsztyńka. Dwór usytuowany między parkiem a podwórzem gospodarczym pochodzi z przełomu XIX i XX wieku. Park typowo krajobrazowy z zachowanym drzewostanem jest obecnie rewaloryzowany. Odtwarzany jest także historyczny układ przestrzenny.
- 2) Platyny - dawny majątek ziemski, usytuowany 8 km na zachód od Olsztyńka. Dwór wzniesiony w 2. połowie XIX wieku., zabudowania gospodarcze i inwentarskie podwórza są stosunkowo dobrze zachowane. Park natomiast w stanie szczątkowym został mocno przekształcony. Pierwotnie rozciągał się między dworem a jeziorem Platyny. Park projektował Johann Larass w 1876 roku.
- 3) Warlity Małe - dawny majątek ziemski, usytuowany 9 km na północny zachód od Olsztyńka, na wzniesieniu, nad jeziorem Platyny. Z dawnego założenia dworsko-parkowego z częścią gospodarczą pozostały ruiny dworu z 2. połowy XIX wieku. wybudowanego w stylu klasycystycznym, pozostałości parku zaprojektowanego przez Johanna Larassa w 1894 roku. Pozostały także fragmenty grupowych zadrzewień wokół dawnej polany parkowej i kilka okazów drzew pomnikowych.
- 4) Nadrowo - park krajobrazowy wpisany do rejestru zabytków.
- 5) Sitno- park podworski wpisany do rejestru zabytków.
- 6) Witramowo - park krajobrazowy wpisany do rejestru zabytków.

9. Gmina Purda:

- 1) Klewki - oddalony o 8 km dawny zespół pałacowo – parkowy z rozległą częścią gospodarczą. Zachowało się dość dobrze dawne założenie, pałac wybudowany w 1801 r. w stylu italianizującym otoczony parkiem i zabudowania podwórza gospodarczego. Park wokół pałacu zachował charakter założenia krajobrazowego z różnorodnym i cennym starodrzewem.
- 2) Bałdy - dawny majątek ziemski, położony ok. 29 km od Olsztyna. Zachował się dość dobrze dawny układ, dwór z przełomu XIX i XX wieku, otoczony pozostałością parku i podwórze gospodarcze.
- 3) Stary Olsztyn - dawny majątek ziemski, położony 3 km na południe od Olsztyna. Zachowało się dość dobrze dawne założenie dworsko-parkowe z częścią gospodarczą. Dwór wybudowany na przełomie XIX i XX wieku w stylu eklektycznym, usytuowany między podwórzem gospodarczym a parkiem krajobrazowym ze stawem i bogatym starodrzewem, w tym pomnikową lipą.
- 4) Trękusek - dawny majątek ziemski, usytuowany 6 km na południowy wschód od Olsztyna. Z dawnego, dużego założenia zachowały się jedynie fragmenty, głównie podwórza gospodarczego. Park w przeważającej części został wycięty, pozostała tylko obwodowa aleja grabowa i staw.

- 5) Patryki – park wpisany do rejestru zabytków

10. Gmina Stawiguda:

- 1) Gałławki - z dawnego założenia zachował się dwór rozbudowany na przełomie XVIII i XIX wieku, park i zabudowania podwórza gospodarczo-inwentarskiego.
- 2) Bartązek- park wpisany do rejestru zabytków.

11. Gmina Świątki:

- 1) Komalwy - dawny majątek ziemski, wybudowany w 2. połowie XIX wieku w stylu klasycystycznym, oddalony o ok. 3 km od Świątek, nieopodal drogi, na wzniesieniu, otoczony niewielkim parkiem z zachowanym starodrzewem.
- 2) Żardeniki – dawny, nieduży majątek ziemski, wybudowany na początku XX wieku oddalony o ok. 7 km od Świątek. Zachowały się poszczególne elementy założenia, zabudowań gospodarczych, dwór i niewielki park o układzie regularnym.
- 3) Łumpia - park krajobrazowy wpisany do rejestru zabytków.

Największą rolę w ochronie zabytkowych zespołów dworsko- pałacowych odgrywają właściciele tych nieruchomości, którzy wykorzystując ten zasób, jako charakterystyczny element krajobrazu warmińskiego mogą mieć istotny wkład w rozwój tutejszej gospodarki i turystyki. Bezwzględnie istnieje konieczność rewaloryzacji zespołów dworsko-pałacowych z zachowaniem ich walorów historycznych. Pożądane jest zachowanie ich właściwych funkcji w niezmienionej formie.

Usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków może nastąpić po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wydanego na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 83f ust. 4 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody właściciel nieruchomości jest obowiązany dokonać zgłoszenia (wójtowi, burmistrzowi lub prezydentowi miasta) zamiaru usunięcia drzewa rosnącego na nieruchomościach stanowiących własność osób fizycznych i usuwanych na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą, jeżeli obwód pnia drzewa mierzonego na wysokości 5 cm przekracza:

- 1) 80 cm - w przypadku topoli, wierzb, klonu jesionolistnego oraz klonu srebrzystego,
- 2) 65 cm - w przypadku kasztanowca zwyczajnego, robinii akacjowej oraz płatanu klonolistnego,
- 3) 50 cm - w przypadku pozostałych gatunków drzew.

Jeżeli zgłoszone do usunięcia drzewo będzie rosło na nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków organ przyjmujący zgłoszenie może wnieść sprzeciw dotyczący usunięcia drzewa. Zgodnie z art. 83f ust. 14 ustawy o ochronie przyrody sprzeciw będzie również wnoszony w przypadku:

- 1) lokalizacji drzewa:
  - a) na nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków,
  - b) na terenie przeznaczonym w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego na zieleni lub chronionym innymi zapisami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,

- c) na terenach objętych formami ochrony przyrody, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1-5.
- 2) spełnienia przez drzewo kryteriów, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 40 ust. 3 (dotyczy pomników przyrody).

Zdecydowana większość skwerów miejskich na terenie Powiatu Olsztyńskiego objęta jest strefą konserwatorską. Są to tereny należące do samorządów gminnych. Od nich jako właścicieli w szczególności zależy sposób ochrony. Gminy miejsko-wiejskie: Barczewo, Jeziorany, Biskupiec, Dobre Miasto i Olsztynek systematycznie przywracają miejskim terenom zieleni estetyczny wygląd, korzystając przy tym z projektów architektów zieleni. Na nowo zostały zagospodarowane skwery miejskie, usytuowane w centralnych częściach miast, przed siedzibami urzędów miast i gmin w Biskupcu i w Olsztynku.

*Biskupiec,
Plac Wolności*

Biskupiec, Plac Wolności (widok z lotu ptaka)

Coraz częściej również na terenach wiejskich gmin Powiatu Olsztyńskiego obserwuje się zmiany z zagospodarowaniu terenów zieleni, które są estetyczne i spójne z otaczającą architekturą. Wiele jednak terenów wymaga fachowej analizy i rozpoznania historycznych założeń, odtworzenia kompozycji i odpowiednich nakładów finansowych z tym związanych. W projektowaniu zieleni na obszarach wiejskich, w szczególności terenów wcześniej nieużytkowanych i zarośniętych samorządy gminne angażują praktykantów i absolwentów m.in. architektury krajobrazu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, którzy swoją wiedzą w tym zakresie wspomagają społeczności lokalne: sołtysów, organizacje pozarządowe, aktywnych mieszkańców itp. Przy udziale środków pochodzących z programu rozwoju obszarów wiejskich będących w dyspozycji Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego, czy różnego rodzaju fundacji tworzone są place zabaw, miejsca rekreacji, parki, czy nowe otoczenie stawów, pełniących również funkcję przeciwpożarowych i in. Dodatkową motywacją dla mieszkańców wsi są okolicznościowe imprezy, festyny czy konkursy, w których nagrodami są nierzadko środki finansowe na zagospodarowanie terenów zieleni.

Jednym z najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu Powiatu Olsztyńskiego są aleje przydrożne. Stanowią świadectwo świadomego kształtowania i komponowania przestrzeni, która jest jednocześnie fragmentowana i scalana. Aleje cechuje regularność nasadzeń, przemyślany dobór lub zróżnicowanie gatunków, np. cenne i długowieczne gatunki rosną przy głównych traktach komunikacyjnych. Alejami obsadzano wjazdy i wyjazdy z miejscowości, a także dojazd do miejsc użyteczności publicznej. Jako cenny i znaczący wyróżnik regionu mogą pełnić ważną funkcję promocyjną powiatu i stanowić dodatkową szansę rozwoju lokalnej turystyki. Według opracowania pn. *Waloryzacja i ochrona alei przydrożnych na terenie województwa warmińsko-mazurskiego* Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Olsztynie stan zachowania alei przydrożnych w Powiecie Olsztyńskim przedstawia poniższa tabela:

TABELA: STAN ZACHOWANIA ALEI NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO (WG ROBIDZ)

Powiat	Drogi z zachowanymi alejami (%)	Stan zachowania drzew (%)				Stan zachowania alei (%)		
		Dobry	Dostateczny	Zły	Zróżnicowany	Zwarta	Przerzedzona	Zróżnicowane
Olsztyński	78%	30%	62%	5%	3%	44%	53%	3%

W celu ochrony alei przydrożnych wskazuje się na zastosowanie następujących instrumentów:

1. Instrumenty planowania przestrzennego.

Określenie przeznaczenia odpowiednich terenów i form dla realizacji funkcji bytowych człowieka i funkcji ochronnych wobec środowiska przyrodniczego i kulturowego sprzyja zachowaniu zasobów przyrody i dóbr kultury oraz pozwala na racjonalną wieloletnią gospodarkę tymi zasobami. Dokumenty planistyczne tworzone w polskim systemie planowania przestrzennego określa ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. Zgodnie z ustawą w celu określenia polityki przestrzennej gminy, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego, sporządza się studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W studium określa się w szczególności: kierunki zmian w strukturze

przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów; obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego, ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia studium są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu planów miejscowych. W planie miejscowym określa się obowiązkowo m.in. przeznaczenie terenów, zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Podjęcie opracowania planu dla określonego obszaru jest ustalane uchwałą rady gminy. Ochronę zabytków, w tym typowanie alei i szpalerów drzew o wysokich wartościach przyrodniczych i krajobrazowych powinno uwzględnić się przy sporządzaniu i aktualizacji dokumentów planistycznych na poziomie gminy. Planowanie inwestycji celu publicznego powinno być poprzedzone właściwie wykonaną inwentaryzacją przyrodniczą oraz zaleceniami ekspertów.

2. Ochrona zabytków.

Zabytki nieruchome, które wymienia ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w tym krajobrazy kulturowe, układy ruralistyczne, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni mogą być chronione poprzez wpisanie do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków, a także w drodze uchwały rady gminy powołującej do życia park kulturowy.

Zgodnie z Zarządzeniem Nr 60/2015 z dnia 18 grudnia 2015 r. Warmińsko – Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Ochrony Zabytków ankiety inwentaryzacyjne alei przydrożnych położonych przy drogach powiatowych i wojewódzkich położonych na obszarze woj. warmińsko – mazurskiego zostały włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Ankiety te należy traktować jako karty wojewódzkiej ewidencji zabytków.

TABELA: ALEJE W POWIECIE OLSZTYŃSKIM TYPOWANE DO OCHRONY PRZEZ WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW (WG ROBIDZ).

Lp.	Numer drogi	Przebieg drogi	Droga/odcinek typowany do ochrony
1	1203N	Wilnowo – Mostkowo - Jonkowo – Gutkowo droga nr 527	Odcinki wjazdowe do wsi: 1. Stare Kawkowo 2. Gamerki Wielkie
2	1368N	droga woj. nr 527 – Wołowno - Jonkowo – Barkweda	Aleja kasztanowcowa na odcinku wyjazdowym z Jonkowa
3	1370N	Gietrzwałd – Sząbruk – Tomaszkowo – droga kraj. nr 51	1. Odcinek dojazdowy z Unieszewa do stacji kolejowej Unieszewo 2. Odcinek dojazdowy z majątku ziemskiego Łajsy do przejazdu kolejowego Łajsy .
4	1372N	droga kraj. nr 51 (Dorotowo) – Ruś – Bartąg – Olsztyn - Jaroty	Odcinki wjazdowe do wsi Ruś
5	1374N	Droga krajowa nr 51 – Bartąg – Szczęsne	Aleja kasztanowcowa na odcinku wjazdowym do wsi Bartążek
6	1431N	Płatyń - droga kraj. nr 7	Odcinek Płatyń – Warlity Małe
7	1433N	Pawłowo – Gąsiorowo	Na całej długości
8	1434N	Derc - Jeziorany - Zerbuń	1. Odcinki wjazdowe przed i za wsią Krokowa 2. Aleja lipowa przed Jezioranami

9	1442N	Spręcowo (DK 51) - Sętal – Nowe Włóki - Tuławki – Gady – Barczewko - Barczewo (DK 16)	Odcinki wjazdowe wsi: 1. stal 2. Nowe Włóki
i10	1449N	Dobre Miasto - Tuławki	Odcinki wjazdowe do wsi: 1. Podleśna 2. Jesionowo
11	1467N	Barczewo – Silice	Odcinki wjazdowe do: 1. Barczewa od strony południowej 2. Skajbot od strony zachodniej i północnej
12	1495N	Sątopy Samulewo – Kolno – Bęsia	Dębowy odcinek na wysokości Górowa
13	1497N	Wysoka Dąbrowa – Kolno – Kabiny	Wjazd do wsi Kolno
14	1531N	Suryty – Gajlity – Radostowo	Dojazdowa aleja lipowo – jesionowa do majątku w Gajlitach.
15	593N (dr. woj.)	Miłakowo – Dobre Miasto - Jeziorany – Lutry-Reszel	<ul style="list-style-type: none"> • Radostowo- odcinki wjazdowe alei lipowej, dł. po ok. 0,5 km); • Kominki (wjazd od strony wschodniej- aleja dębowa dł. ok. 0,5 km); • Ryn Reszelski (wjazd, aleja dębowa dł. ok. 1,5 km)

TABELA: ALEJE W POWIECIE OLSZTYŃSKIM TYPOWANE DO OCHRONY JAKO ELEMENT KRAJOBRAZU KULTUROWEGO (WG ROBIDZ).

Lp.	Numer drogi	Przebieg drogi	Droga/odcinek typowany do ochrony
1	1201N	Miłakowo – Kalisty - droga woj. nr 530 – Brzydowo – Boguchwały	Aleja o wybitnych walorach na całej długości.
2	1203N	Wilnowo – Mostkowo - Jonkowo – Gutkowo	na całej długości
3	1232N	Wirwajdy – Smykowo – Szyldek – Olsztynek	na całej długości
4	1260N	droga pow. nr 1253N (Pacółtowo) – Olsztynek	na całej długości
5	1368N	droga woj. nr 527 – Wołowno – Jonkowo – Barkweda	odcinki droga nr 527 – Wołowno oraz Jonkowo - Matki
6	1370N	Gietrzwałd – Sząbruk – Tomaszkowo – droga kraj. nr 51	na całej długości
7	1374N	Droga krajowa nr 51 – Bartąg – Szczesne	na całej długości
8	1407N	Zagony – Świątki – Gologóra – Jonkowo – droga woj. nr 527 (Giedajty)	Aleja o wybitnych walorach na całej długości
9	1415N	droga nr 1356N – Piotraszewo – Prasłity	na całej długości
10	1419N	Kwiecewo – Łomy	na całej długości
11	1422N	Bisztynek – Franknowo – Jeziorany	na całej długości
12	1423N	Gr. gminy Gietrzwałd – droga woj. nr 527	odcinek Gietrzwałd – Woryty (obecnie jest parkiem kulturowym)
12	1424N	Pierwagi – Lutry – Sątopy -Samulewo	odcinek Pierwagi – granica powiatu
13	1425N	Podlejki – Olsztynek	na całej długości
14	1426N	Studnica – Potryty	odcinek Studnica – Poryty
15	1429N	Tomaszyn (droga nr 1230N) – Płatyny – droga kraj. nr 7	odcinek Płatyny – droga nr 7 o wybitnych walorach
16	1430N	Dywity (droga kraj. nr 51) – Barczewko – Barczewo - Prejłowo	odcinek Barczewko – Barczewo

17	1432N	Grądkki – Derc	na całej długości
18	1434N	Derc – Jeziorany – Zerbuń	odcinek Derc – Krokowo – Jeziorany – Zerbuń
19	1435N	Olsztynek – Kunki - Pawłowo	na całej długości
20	1436N	Tejstymy – Górowo	na całej długości
21	1437N	Olsztynek – Waplewo	<i>Aleja o wybitnych walorach na całej długości</i>
22	1438N	Tuławki – Lamkowo	odcinek Radosty – Lamkowo
23	1442N	Spręcowo – Setał – Nowe Włóki – Tuławki – Tęguty – Szynowo – Maruny – Dąbrówka Mała (droga nr 1430N)	<i>Aleja o wybitnych walorach na całej długości</i>
24	1448N	Olsztyn – Łęgajny	odcinek Olsztyn – Nikielkowo
25	1449N	Dobre Miasto – Tuławki	<i>odcinek o wybitnych walorach droga nr 51(Dobre Miasto) – Słupy</i>
26	1452N	Ramsowo – Dadaj	na całej długości
27	1454N	Czerwonka – Węgój – Bredynki – droga nr 1755N (Sorkwity)	odcinek Bredynki – gr. powiatu
28	1455N	Gady – Barczewko – Łęgajny	na całej długości
29	1457N	droga kraj. nr 16 (Kudypy) – Sząbruk	na całej długości
30	1458N	Rzeck – Rasząg – Leszno (droga nr 1462N)	na całej długości
31	1460N	Stanclewo – Lipowo	na całej długości
32	1462N	droga nr 1430N (Kierzliny) – Leszno – Rummy – Rusek Wlk. (droga nr 1464N)	na całej długości
33	1464N	Klebark Wielki – Prejłowo – gr. powiatu – Grzegorzółki – Grom – Dzierzki (droga kraj. nr 58)	na całej długości
34	1467N	Barczewo – Siłice	na całej długości
35	1468N	Butryny – Purda – Prejłowo	odcinek Butryny – droga kraj. nr 53 i Marcinkowo – Pajtuny; <i>odcinek Przykop – skrzyż. na Nowy Przykop o wybitnych walorach</i>
36	1473N	droga nr 1430N – Klucznik	na całej długości
37	1483N	Jeziorany – Ramsowo - Bartoły Wlk. (droga nr 1462N)	na całej długości
38	1485N	Księżno – Żardeniki	na całej długości
39	1486N	Rasząg – Dymier	odcinek Rasząg – Botowo
40	1495N	Sątopy Samulewo - Kolno – Bęsia	na całej długości
41	1497N	Wysoka Dąbrowa – Kolno – Kabiny	odcinek droga nr 593 – Kolno
42	1499N	Troksy – Kominki – Samławki – droga woj. nr 590	odcinek granica powiatu – Kominki, poza fragmentami leśnymi
43	1503N	Zabrodzie – Botowo	na całej długości
44	1505N	droga woj. nr 59 – Lipowo - droga kraj. nr 16 (Borki)	odcinek droga nr 590 – Lipowo
45	1526N	Waplewo – Żelazno – Frącnowo	odcinek Waplewo – Maróz.
46	1528N	Witramowo – Łyna – dr. woj. 545	na całej długości
47	1535N	Lidzbark Warmiński – Jeziorany	odcinek Ustnik – Wojtówko
48	1624N	Samławki – Leginy	cały przebieg, poza odcinkiem w lesie

* w ramach ochrony kursywą wskazano odcinki o wybitnych walorach kulturowych, przyrodniczych lub krajobrazowych

3. Ochrona przyrody.

Ustawa o ochronie przyrody między innymi określa cele, zasady i formy ochrony krajobrazu. W myśl tej ustawy ochrona krajobrazu, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień polega na zachowaniu i zrównoważonym rozwoju. Jedną z form ochrony przyrody są pomniki przyrody, czyli twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów w tym m.in. okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych. Za pomnik przyrody uznawane są najczęściej pojedyncze egzemplarze lub grupy drzew, bardzo rzadko nasadzenia alejowe wzdłuż tras komunikacyjnych. Na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

TABELA: ALEJE W POWIECIE OLSZTYŃSKIM TYPOWANE DO OCHRONY PRZEZ USTANOWIENIE POMNIKA PRZYRODY (WG ROBIDZ).

Lp.	Numer drogi	Przebieg drogi	Droga/odcinek typowany do ochrony
1	1368N	droga woj. nr 527 – Wołowno – Godki – Węgajty – Jonkowo – Mątki – Kajny – Barkweda	Aleja brzoza na odcinku Jonkowo – Węgajty (dł. ok. 1, 5 km)
2	1483N	Jeziorany – Kiersztanowo – Wipsowo – Ramsowo – droga nr 16 – Bartoły Wlk. (droga nr 1462N)	Część alei grabowej w Wipsowie (dł. do 0,5 km)

4. Inne sposoby ochrony alei przydrożnych:

- 1) stosowanie barier energochłonnych, odblaskowych oznakowań drzew lub znaków ostrzegawczych zwłaszcza gdy odległość drzew od krawędzi jezdni jest bardzo mała,
- 2) stosowanie luster drogowych,
- 3) stosowanie niezbędnych zabiegów pielęgnacyjnych, cięć technicznych ściśle dostosowanych do wymagań gatunku drzewa (w przypadku drzew ograniczających widoczność na drodze)
- 4) stosowanie rozwiązań minimalizujących lub kompensujących negatywne skutki usuwania zadrzewień przydrożnych poprzez nasadzanie zastępcze rodzimych gatunków drzew, odpowiednich dla danego siedliska.

6.4. ZABYTKI NIERUCHOME BĘDĄCE W ZASOBACH POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Wykaz zabytków o szczególnym znaczeniu dla Powiatu

LP.	GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	ULICA	NR	OBIEKT	NR REJ	DATA WPISU
1.	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)	SMOLAJNY			PAŁAC	A-512	4 maja 1959
2.	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)	SMOLAJNY			DOM /PRZY BRAMIE WJAZDOWEJ PAŁACU/	A-1118	23 sierpnia 1968
3.	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)	SMOLAJNY			BRAMA WJAZDOWA PRZY PAŁACU	A-1119	23 sierpnia 1968
4.	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)	SMOLAJNY	ZESPÓŁ PAŁACOWY		PAŁACYK MYŚLIWSKI	A-3807	7 marca 1995
5.	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)	SMOLAJNY			PARK	A-1545	25 kwietnia 1984
6.	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)	SMOLAJNY			ZESPÓŁ MŁYNA WODNEGO	A-3999	26 czerwca 1997
7.	GIETRZWAŁD	GRAZYMY			PAŁAC	A-767	21 lutego 1968
8.	GIETRZWAŁD	GRAZYMY			PARK KRAJOBRAZOWY	A-1754	30 grudnia 1986
9.	JEZIORANY (miasto)	JEZIORANY	KAJKI	49	KOSTNICA	A-2066	1 czerwca 1987
10.	JEZIORANY (miasto)	JEZIORANY	KAJKI	49	KAPLICA	A-2065	1 czerwca 1987
11.	OLSZTYNEK (miasto)	OLSZTYNEK			ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE WRAZ Z ZABUDOWĄ ZAMEK ZAKONNY WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM W	A-537	20 lutego 1961
12.	OLSZTYNEK (miasto)	OLSZTYNEK	ZAMKOWA	6	PROMIENIU 50 - 100M. NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA WRAZ Z	A-550	27 czerwca 1961
13.	OLSZTYNEK (miasto)	OLSZTYNEK			ZAMKIEM	C-163	1 września 1992

6.4.1. ZAMEK W OLSZTYNKU

W miejscu, w którym dzisiaj wznosi się zamek przed wiekami znajdował się pruski gród obronny. Zamek wzniesiono na polecenie komtura ostródzkiego Günthera von Hohenstein w latach 1350-1366. Ten niezbyt duży gród miał być jednym z punktów systemu obronnego oraz siedzibą władz krzyżackich.

Krzyżacka forteca zbudowana została na planie kwadratu. Najokazalsze było skrzydło północne o wymiarach w planie 28,7×10,6 m, w którym rezydowali urzędnicy zakonni. Do niego przylegały jeszcze dwa skrzydła z krużgankami komunikacyjnymi od strony dziedzińca. Budynki były wykonane z cegły na kamiennej podmurówce. Dziedziniec od strony południowej zamykał mur obronny z bramą wjazdową i wysoką wieżą. Dalej na południe mieściło się niewielkie przedzamcze. Zamek otoczony był dodatkowym drugim ciągiem murów obwodowych z narożnymi basztami. Wokół zamku biegła głęboka fosa i po stronie wewnętrznej murów obronnych - od strony wschodniej - odkryte koryto rzeki. W 1359 roku zostało lokowane miasto na południe od przedzamcza, które otoczono palisadą i fosą.

Po bitwie pod Grunwaldem zamek w Olsztynku został poddany 18 lipca 1410 roku królowi Jagielle, kiedy ten ruszał na Malbork. Na początku XVII wieku zamek w Olsztynku stał się ważną bazą podczas pierwszej wojny polsko – szwedzkiej. Jako pierwszy wizerunek zamku znana jest rycina Hartknocha z 1684 roku. Budynki zamkowe były kiedyś wyższe od obecnych przynajmniej o jedną kondygnację. Na miedziorycie Hartknocha widać okrągłą wieżę przy zachodnim skrzydle w miejscu stykającym się z głównym budynkiem.

Wówczas już zlikwidowane zostały częściowo umocnienia. Rozebrano mur otaczający zamek, a zabudowania przedzamcza połączono z miastem. Do końca XVII wieku zlikwidowano jeszcze większość gotyckich elementów obronnych, z elewacji zniknęły otwory strzelnicze zastąpione przez prostokątne okna. W XVIII wieku zamkiem nie opiekowano się zbyt starannie i w 1793 roku większość murów rozebrano. Z głównego skrzydła południowego pozostał tylko parter, przeznaczony na mieszkania urzędników, pozostały też fragmenty skrzydła zachodniego.

W latach 1847-1849 wykorzystując gotyckie mury próbowano zrekonstruować zamek, który nabrał cech neogotyckich. Do istniejącego wielkiego domu został też dostawiony od strony wschodniej nowy budynek. W odbudowanych budynkach umieszczono szkołę.

W czasie wojen światowych mury zamkowe nie zostały oszczędzone, ale już w latach 1946 -1954 odbudowano je i ponownie przekazano na cele szkolnictwa. 13 listopada 1961 r. pożar strawił dach głównego budynku. Straty były poważne. W trakcie gaszenia pożaru woda zalała piętro i parter. Trzeba było odbudować całą górę szkoły i założyć nowy dach.

Niewiele zachowało się pozostałości po średniowieczu. Bardzo dobrze czytelne jest ogólne założenie urbanistyczne zamku. Do dziś zachowały się dwa skrzydła, w dolnej kondygnacji zbudowane z kamienia granitowego. Od strony wschodniej widoczna jest podpora, która wcześniej prawdopodobnie podpierała wieżę. Na szczytowej ścianie głównego budynku widoczne są dwa granitowe kamienie, które prawdopodobnie podtrzymywały tzw. Gdanisko, czyli średniowieczną ubikację. Ocalały też piętnastowieczne oryginalne piwnice ze sklepieniami krzyżowo-żebrowymi. Żebra o przekroju prostokąta wsparte są na środkowym filarze. Jest to w tej chwili najcenniejszy, autentyczny zabytek z XIV wieku.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

- ♣ Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, podjął decyzję o wpisie do rejestru zabytków Województwa Warmińsko-Mazurskiego Zamku w Olsztynku wraz z jego otoczeniem.
- ♣ Orzeczeniem Konserwatorskim o uznaniu za zabytek Nr 502 z dnia 20 lutego 1961 roku wpisano pod nr A-537 - Założenia urbanistyczne miasta Olsztynka leżące w obrębie murów obronnych, których linię wytyczają ulice: Wąska, Zamkowa, Składowa i Mały Rynek wraz z zabudową z XVIII i XIX wieku, fragmentami zamku, kościołem i domem Mrongowiusza oraz obszar o promieniu 50 metrów na zewnątrz od fortyfikacji miejskich.
- ♣ Orzeczeniem Konserwatorskim o uznaniu za zabytek Nr 513 z dnia 27 czerwca 1961 roku wpisano pod nr A-597 – Zamek Zakonny w Olsztynku, a w szczególności skrzydło północne, sklepione piwnice gotyckie oraz fragmenty dawnych otworów wejściowych i okiennych oraz Decyzją o wpisaniu dobra kultury do rejestru zabytków z 12 czerwca 1968 roku - Zamek w Olsztynku wraz z najbliższym otoczeniem 50 -100 m. - zamek krzyżacki, gotycki pochodzący z XIV-XIX w. W 1945 r. częściowo spalony. Obecnie na rzucie węgielnicy, piętrowy, podpiwniczony. Skrzydło północne (pierwotne) murowane w dolnej partii z kamienia, w górnej z cegły o układzie gotyckim, jednotraktowe. Fasady zdobne zendrówkami. Obiekt stanowi zabytek architektury gotyckiej zaliczony do gr. III.
- ♣ Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 12 września 1992 roku – Ślady pierwotnego osadnictwa (nawarstwienia kulturowe) starego miasta Olsztynka wraz z zamkiem.

Znajdujące się pod współczesną powierzchnią gruntu ślady terenowe pierwotnego osadnictwa i działalności człowieka są unikalnymi i nie rozpoznanymi dotychczas relikdami, powstałymi na skutek kilkusetletniego funkcjonowania organizmu miejskiego miasta Olsztynek i zamku, mającymi bardzo dużą wartość historyczną i naukową.

Zamek w Olsztynku

W ramach realizacji ustawowych obowiązków ochrony nad zabytkami Powiat Olsztyński oraz Województwo Warmińsko – Mazurskie zrealizowały wspólny projekt p.n „Przebudowa obiektu oświatowego Zespołu Szkół w Olsztynku- etap II”. Inwestycja kosztowała ok. 4,5 miliona złotych, z czego 85% wydatków kwalifikowanych pochodziło ze środków unijnych, pozostałą część sfinansował powiat ze środków własnych. Remont XIV-wiecznego zabytku, w którym mieści się obecnie siedziba Zespołu Szkół (jedynej w powiecie placówki o profilu hotelarsko-gastronomicznym) zakończył się w sierpniu 2012 r.

Zakres przeprowadzonych prac był bardzo szeroki. Odnowione i wyremontowane zostały dwa budynki na przedzamczu- budynek schroniska i biblioteka. Renowacji doczekał się też mur, który ogradza zamek oraz przyległe budynki gospodarcze i budynek sanitariatu. Wszystkie wyremontowane obiekty zostały przystosowane dla potrzeb osób niepełnosprawnych. Dodatkowo wykonawca wzmocnił konstrukcję odnawianych budynków. W wyremontowanych budynkach, wyposażonych w niezbędny sprzęt dzięki środkom unijnym, mieszczą się profesjonalnie wyposażone pracownie gastronomiczne i hotelarskie, w których młodzież poznaje w praktyce tajniki zawodów.

Nie była to pierwsza inwestycja przeprowadzona na terenie tego obiektu. W latach 2004-2005 przeprowadzono szeroko zakrojone prace remontowe, które objęły swoim zakresem remont dachu, renowację elewacji oraz roboty związane ze stolarką okienną i drzwiową. Powiat Olsztyński otrzymał na ten cel częściowe dofinansowanie z Niemieckiej Federalnej Fundacji Ochrony Środowiska (DBU).

6.4.2. KAPLICA I KOSTNICA W JEZIORANACH

Własność Powiatu Olsztyńskiego stanowią nieruchomości w Jezioranach tj. kaplica i kostnica przy ul. Kajki 49, które decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, wpisane zostały do rejestru zabytków Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW

- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 1 czerwca 1987 roku, pod nr rejestru A-2422 wpisano kaplicę przy ulicy Kajki w Jezioranach. Jest to kapliczka wolnostojąca, murowana z cegły, otynkowana. Wzniesiona na rzucie kwadratu. Cokół od strony frontowej i tylnej posiada prostokątne wnęki. Kapliczka z każdej strony posiada ostrołukowe wnęki flankowane z obu stron prostokątnymi pilastrami z głowicami. Ostrołuki wnęk zamknięte są w dwuspadowe szczyty. Na przecięciu tych czterech daszków wyrasta czterościenny naszczytnik kryty daszkiem namiotowym i zwieńczony metalowym krzyżem. Neogotycka kapliczka z XIX/XX wieku posiada wartość zabytkową.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 1 czerwca 1987 roku, pod nr rejestru A-2421 wpisano kostnicę przy posesji Kajki 49 w Jezioranach. Jest to wolnostojący budynek, usytuowany szczytowo do ulicy, murowany z cegły i otynkowany. Szczyt ze spływami wolutowymi, ze ślimacznicami, w szczycie okrągła płycina. Wieżba dachowa drewniana, krokwiowa. Dach dwuspadowy, pokryty holenderką. Gzyms z profilowaną wiatrownicą opartą na wystających drewnianych końcach belek stropowych. W elewacji bocznej dwa okna w opaskach płaskich listwowych. W przyziemiu na osi znajdują się dwuskrzydłowe drzwi z ułożonymi w jodełkę deszczułkami. Budynek neobarokowy z końca XIX wieku posiada wartość zabytkową.

6.4.3. PAŁAC W GRAZYMACH

Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, podjął decyzję o wpisie do rejestru zabytków Województwa Warmińsko-Mazurskiego Pałacu w Grazymach wraz z otaczającym go parkiem.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW

- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 21 lutego 1968 roku, pod nr rejestru A-767 wpisano Pałac w Grazymach wraz z otaczającym parkiem. Pałac barokowy wzniesiony na przełomie XVII/XVIII wieku, w 1924 roku odbudowany po pożarze. Murowany z cegły i otynkowany, na rzucie litery H, dwukondygnacyjny, jedenastoosiowy. Skrzydła boczne trzyosiowe, ujęte w narożach lizenami, nakryte dachem mansardowym. Korpus środkowy pięcioosiowy z podjazdem. Na osi, jednoosiowy słabo wysunięty ku przodowi rysalit ujęty lizenami, zwieńczony trójkątnym przyczółkiem. Nad częścią środkową dach dwuspadowy. Obiekt stanowi zabytek architektury barokowej zaliczony do grupy III.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 30 grudnia 1986 roku, pod nr rejestru A-3726 wpisano Park pałacowy w Grazymach, gm. Giętrząwałd. Park wraz z założeniem pałacowym obejmuje

powierzchnię 9, 69 ha. Położony jest w obrębie Łęguty na działkach o nr 1, 9, 11 i 30. Ma kształt nieregularnego wieloboku, ze wszystkich stron graniczy z polami uprawnymi. Park krajobrazowy, pałacowy założony na przełomie XVII/XVIII wieku przekształcony na przełomie XIX/XX wieku. Centralnym punktem założenia jest pałac, wokół którego najwcześniej urządzono zieleń wysoką. W kierunku północnym i wschodnim rozciąga się park krajobrazowy o wnętrzu komponowanym, zachodni jego skraj stanowi aleja lipowo-klonowo-grabowa zakończona altaną lipową. W południowej części istnieją resztki najstarszych szpalerów i alei. Najstarszy drzewostan z pierwszego okresu kształtowania parku liczy około 200-300 lat. Do najstarszych założeń należą też aleje dojazdowe łączące Grazyimy z Wynkami, Łopkajkami i Łęgutami. Szpaler przy murze na granicy folwarku, szpaler grabowy na wschodniej granicy parku oraz drzewa na północnym i północno-wschodnim obrzeżu parku pochodzą z późniejszego okresu i liczą około 100-120 lat. Pozostała część zadrzewień ma wiek około 60 - 80 lat. Drzewostan parkowy jest różnogatunkowy, różnowiekowy, dominują gatunki liściaste: lipa drobnolistna, grab, klon zwyczajny.

Pałac w Grazyimach. Budowlę wzniesiono na średniowiecznych fundamentach. Grazyimy od XVI w. do 1725 roku były własnością rodu von Borcke, a następnie von der Groeben, aż do lat 20-tych XIX w. Wówczas w wyniku małżeństwa stały się dziedzictwem rodziny von Stein-Kamieński. Obecny pałac to dwukondygnacyjna, otynkowana rezydencja zbudowana na planie prostokąta, nakryta mansardowym dachem. Budowla posiada dwa boczne ryzalitty, pomiędzy którymi od frontu znajduje się płytszy ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem. Całość otoczona jest zadbanym parkiem krajobrazowym, w którym zachowało się całe założenie folwarczne z pierwszej połowy XIX w. Wewnątrz pałacu część pomieszczeń została poddana konserwacji i przeznaczona rodzinie von Steinów. Pozostałą część przystosowano na potrzeby mieszkańców Domu Pomocy Społecznej. Za pałacem znajduje się zabytkowa aleja lipowa o długości ok. 700 metrów. Tworzą ją potężne stare drzewa. Na porośniętym rzadkim lasem wzgórzu, noszącym wszelkie cechy usypanego kurhanu znajduje się mały cmentarzyk. Spoczywa tam część rodziny von Steinów.

6.4.4. ZESPÓŁ PAŁACOWY W SMOLAJNACH

Zespół pałacowy w Smolajnach jest własnością Archidiecezji Warmińskiej. Niemniej jednak, na podstawie umowy użyczenia, od 1994 roku wchodzi w zasób nieruchomości Powiatu Olsztyńskiego. Obecna umowa, będąca kontynuacją ugody z dnia 7 czerwca 1994 roku, obowiązuje do dnia 6 czerwca 2029 roku.

Neobarokowy dworek myśliwski z końca XVIII w.

Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, podjął decyzję o wpisie do rejestru zabytków Województwa Warmińsko - Mazurskiego Zespołu pałacowego w Smolajnach wraz z najbliższym z otoczeniem.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

- Orzeczeniem Konserwatorskim o uznaniu za zabytek Nr 477 z dnia 4 maja 1959 roku wpisano pod nr A-562 dawny pałac biskupi w Smolajnach – Pałac Fundacji Biskupa Grabowskiego, wybudowany w latach 1841-46 należy do cennych zabytków architektury pałacowej.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 23 sierpnia 1968 roku, pod nr rejestru A-1118 wpisano Dom przy bramie wjazdowej pałacu w Smolajnach, pochodzący z XVIII wieku dom barokowy, murowany z cegły, otynkowany. Zbudowany na rzucie prostokąta, na wysokim podmurowaniu, parterowy, czteroosiowy. Naroża ujęte lizenami, dach łamany z mansardami. Obiekt stanowi zabytek architektury barokowej zaliczony do grupy III.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 23 sierpnia 1968 roku, pod nr rejestru A-1119 wpisano Bramę wjazdową przy pałacu w Smolajnach, pochodzącą z XVIII wieku, barokową, murowaną z cegły, otynkowaną. Założenie na rzucie kwadratu, trzykondygnacyjna, w dolnej partii brama przejazdowa. Elewacja rozcłonkowana pilastrami, dach z latarnią. Obiekt stanowi zabytek architektury barokowej zaliczony do grupy I.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 7 marca 1995 roku, pod nr rejestru A-1386 wpisano pałacyk myśliwski na terenie zespołu pałacowego w Smolajnach, gmina Dobre Miasto, w granicach działki nr 130/4 – Pałacyk zbudowany na przełomie XIX i XX wieku usytuowany w północnej części zespołu pałacowego. Budynek murowany z cegły, otynkowany, na niskiej kamienno-ceglanej podmurówce, ściany piwnic z kamienia, nad piwnicami sklepienie kolebkowe, nad pomieszczeniami nadziemnymi proste sufity, wieżba dachowa drewniana o konstrukcji krokwiowej, dach kryty dachówką, schody i podłogi drewniane, okna dwudzielne, stolarka okienna drewniana, drzwi płycinowo-ramowe. Na

planie prostokąta z ryzalitem pozornym od frontu oraz niewielkim aneksem założonym na planie półkolistym od południowego zachodu częściowo podpiwniczony, dwukondygnacyjny, kryty dachem mansardowym. Elewacja frontowa dziewięcioosiowa, symetryczna z trójosiowym, pozornym, dwukondygnacyjnym ryzalitem zwieńczonym trójkątnym szczytem z wejściem na osi głównej, nad którym znajduje się balkon. W dolnej połaci dachu facjatki, w górnej okna powiekowe. Zachowany pierwotny układ wnętrz.

- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 25 kwietnia 1984 roku, pod nr rejestru A-3601 wpisano Park w Smolajnach, gmina Dobre Miasto. Park o charakterze krajobrazowym powstał wraz z zespołem pałacowym w latach 1741–1746. Graniczy od północy z lasem i gruntami ornymi, od wschodu z łąkami, od południowego zachodu i zachodu z polami i zabudowaniami gospodarczymi oraz terenem leśnym. Park obejmuje powierzchnię 8 ha w tym 0,72 ha to woda. Położony jest w obrębie Smolajny na części działki o nr 130. Kompozycja parku oparta jest na układzie gwieżdzystym, asymetrycznym, posiada kilka wewnątrz krajobrazowych do urządzenia, których wykorzystano naturalną konfigurację terenu. Z dawnego układu przestrzennego zachowała się aleja grabowa oraz aleja klonowo-grabowa, szpaler starych lip, szpaler klonów i jesionów, masyw starodrzewu oraz pojedyncze stare drzewa. Pod względem ilościowym dominują świerki, graby, klony i brzozy. Do rzadkich gatunków drzew rosnących na terenie parku należy zaliczyć dąb czerwony, jodłę pospolitą, modrzew polski, sosnę wejmutkę oraz świerk kłujący.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 26 czerwca 1997 roku, pod nr rejestru A-4337 wpisano Zespół młyna wodnego w Smolajnach, gmina Dobre Miasto, w granicach działki nr 295/1, nad rzeką Czarna Struga. Zbudowany w około 1880 roku, urządzenia hydrotechniczne w obecnej formie pochodzą z 1933 roku.

Letni pałac biskupów warmińskich w Smolajnach. Pałac zbudowano w latach 1741–1746 dla biskupa Adama Stanisława Grabowskiego. Otacza go stary park. Droga do rezydencji wiedzie przez okazały budynek bramny z wysoką wieżą. Cały zespół pałacowo-parkowy użytkuje obecnie Zespół Szkół Rolniczych

W skład zespołu wchodzi:

1) *Budowle hydrotechniczne* – rzeka przedzielona jest groblą, w którą wbudowano urządzenia piętrzące: jaz z upustem jałowym, kanał energetyczny z urządzeniem wlotowym i komorą turbiny. Jaz piętrzący na głównym korycie rzeki i betonowa konstrukcja progu stałego i przyczółków, w które wbudowane są zamknięcia zastawkowe podnoszone i opuszczane ręcznie. Kanał energetyczny wybudowany przy prawym

brzegu rzeki, ściany i dno betonowe, przykrycie częściowo płytą betonową i pomostem z dyli drewnianych. Kanał zakończony jest komora turbin o konstrukcji zamkniętej kamienno – betonowej, zamkniętej. W komorze umieszczona jest turbina Francisa z wałem poziomym.

2) *Budynek produkcyjno – mieszkalny młyna* – ustawiony prostopadle do koryta rzeki, poniżej grobli piętrzącej. Składa się z części mieszkalnej i produkcyjnej. Murowany z cegły na fundamentach wykonanych z kamienia. Ściany nośne murowane z cegły ceramicznej, obustronnie tynkowane. Stropy drewniane, więźba dachowa drewniana, krokwiowo – płatwiowa, dach kryty wtórnie elementem falistym, schody wewnętrzne drabiniaste, drewniane. Wzniesiony na planie prostokąta, wewnątrz podzielony na część mieszkalną i produkcyjną. Wnętrze dwutraktowe, w części produkcyjnej jednoprzestrzenne. Budynek wolnostojący, całkowicie podpiwniczony, jednokondygnacyjny z ryzalitem piętrowym przy części mieszkalnej, kryty dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa ośmioosiowa, tynkowana, dekorowana gzymsem wieńczącym ryzalit z okulusem na szczycie. W młynie zainstalowano, obok turbiny Francisa, dwa mławniki walcowe, pojedyncze z lat 20-tych XX wieku oraz obłuskiwacz do kasz Holender z lat 30-tych XX wieku.

3) *Budynek gospodarczy* – położony w sąsiedztwie budynku młyna. Na planie prostokąta, jednokondygnacyjny z poddaszem użytkowym, na podmurówce kamiennej. Ściany murowane z cegieł, spoinowane. Poddasze o konstrukcji drewnianej, odeskowane. Dach dwuspadowy, drewniany, kryty dachówką ceramiczną. Elewacje części murowanej starannie wykonane z odcinkowo zamkniętymi otworami drzwiowymi i półkoliście zamkniętymi otworami okiennymi.

Późnobarokowa (o cechach rokokowych) wieża bramna z 1765 r. z oficyną

6.5. ZABYTKI RUCHOME POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Zabytek ruchomy to „rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną artystyczną lub naukową” (art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome w szczególności gromadzone są w muzeach, archiwach, bibliotekach, skansenach,

izbach pamięci i salonach muzycznych.

Wykaz instytucji muzealnych na terenie powiatu olsztyńskiego:

1. Salon Muzyczny im. Feliksa Nowowiejskiego w Barczewie.
2. Centrum Tkactwa Warmii i Mazur w Barczewie (1982 – 1995). Obecnie: Galeria Sztuki „Synagoga” w Barczewie.
3. Muzeum Sprzętu Pszczelarskiego i Narzędzi Rolniczych w Czerwonce.
4. Muzeum Dobrego Miasta w Baszcie Bocianiej.
5. Muzeum Budownictwa Ludowego Park Etnograficzny w Olsztynku.
6. Muzeum Budownictwa Ludowego Park Etnograficzny.
Filia Salon Wystawowy Dom Mrongowiusza w Olsztynku.
7. Skansen pszczelarsko-rolniczy w Czerwonce.
8. Izba Pamięci Marii Zientary-Malewskiej w Brąswaldzie.

Poza zbiorami muzealnymi, archiwalnymi i bibliotecznymi zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty zabytkowe wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Liczne, murowane świątynie państwa krzyżackiego, wznoszone zazwyczaj z czerwonej cegły, były dekorowane oraz hojnie wyposażane przez patronów w sprzęty i paramenty liturgiczne. Znaczna część otrzymała wystrój malarski, czy to w formie podkreślenia elementów architektury czy malarstwa zdobiącego ściany świątyń. Nieliczne gotyckie ołtarze zachowały się do dzisiaj m. in. tryptyki w Dobrym Mieście.

Długie trwanie gotyku oraz szybki rozkwit sztuki barokowej już pod koniec XVII wieku, sprawiły że zarówno renesans, jak manieryzm pozostawiły po sobie nieliczne dzieła. Należą do nich np. kamienny nagrobek Andrzeja i Baltazara Batorych w kościele franciszkanów w Barczewie.

Pozostałe okresy również pozostawiły po sobie liczne elementy wyposażenia stanowiące zabytki ruchome m.in.:

- 1) płyty nagrobne i monumentalny ołtarz w kolegiacie dobromiejskiej,
- 2) witraże oraz pozostałe wyposażenie kościołów w Klebarku Wielkim, Brąswaldzie, Kobałtach,
- 3) wyposażenie pałacu w Grazymach

Witraże w kaplicy Domu Pomocy Społecznej w Barczewie (3 szt.) - figurują w rejestrze zabytków ruchomych województwa warmińsko – mazurskiego pod nr B-226.

6.6. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad aktywności człowieka występujący w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w kwestii społecznej ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną oraz naukową. Można wyodrębnić dwa rodzaje zabytków archeologicznych: ruchome i nieruchomości. Ruchome zabytki to przede wszystkim wszelkie przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości. Z naukowego punktu widzenia ważniejsze są zabytki nieruchome, czyli zbiór obiektów o charakterze kulturowym, grobowym, mieszkalnym lub gospodarczym, otaczający je układ warstw glebowych wraz ze znajdującymi się w nich zabytkami ruchomymi.

Zgodnie z art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- 1) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- 2) cmentarzyskami,
- 3) kurhanami,
- 4) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Jeziro Limajno, Gmina Dobre Miasto

Grodzisko staropruskie, pięknie położone w lesie nad jeziorem Limajno. Grodzisko jest niewielkie, usytuowane w naturalnym miejscu obronnym w widłach wysokiego na kilkadziesiąt metrów wąwozu, pełniło funkcje typowo obronne i refugialne-schronienia dla okolicznej ludności w przypadku zagrożenia najazdem.

W Polsce fundamentalną metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych stanowi ogólnopolski program badawczo – konserwatorski tzw. Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Celem tego programu jest rozpoznanie metodą badań powierzchniowych i w kwerendzie źródłowej, stanowisk archeologicznych na obszarze całego kraju oraz budowa archiwum danych o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Zauważyć należy, że program AZP jest otwarty, prace trwają przez cały czas a zbiory zasobów archeologicznych są nieustannie weryfikowane i uzupełniane. Wyniki badań archeologicznych z przestrzeni ostatnich lat powodują przyczyniają się do intensywnego wzrostu informacji, głównie o szczątkach pradziejowego i średniowiecznego osadnictwa. Rezultaty obecnych działań pozwalają skorygować, uszczegółwić i potwierdzić dane zawarte w źródłach pisanych, zaś materiał ruchomy uzupełnia informacje dotyczące kultury materialnej, statusu społecznego i zawodowego mieszkańców. Wyniki tych badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie zdarzeń.

Maruny, Gmina Barczewo

Grodzisko. Duże i okazałe grodzisko położone po prawej stronie drogi na trasie Maruny-Szynowo

Na terenie Powiatu Olsztyńskiego zlokalizowanych jest trzydzieści siedem zabytków archeologicznych. Głównie są to znajdujące się na powierzchni ziemi grodziska, nawarstwienia lub wały.

W 2017 r. na terenie powiatu olsztyńskiego dokonano wielkiego odkrycia archeologicznego. W Praslitach i Kosyniu (Gmina Dobrze Miasto) Grupa Historyczna Guttstadt z Dobrego Miasta odnalazła pozostałości cmentarzysk z początków epoki brązu co stanowi jedno z najbardziej przełomowych odkryć ostatnich lat. Wśród znalezionych przedmiotów jest tzw. złota zausznica pochodząca zza łuku Karpat, z terenu dzisiejszych Węgier. W Praslitach znaleziono także siekiere, która pochodziła z cmentarzyska ciałopalnego. Znaleziono również sztylet, a także szpile, które do tej pory na naszym terenie nie były rejestrowane.

Rozmieszczenie zabytków archeologicznych występujących na terenie Powiatu Olsztyńskiego zostało przedstawione w poniższym zestawieniu tabelarycznym

6.6.1. WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NAZWA WŁASNA	NR REJESTRU	DATA WPISU
Barczewo	Barczewko	grodzisko wyżynne	Stare Miasto	C-001	19 lipca 1948
		gródek nizinny, strażniczy	Romowa Góra lub Zamek	C-002	19 lipca 1948
	Barczewo	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta		C-158	30 czerwca 1992
	Bartołty Wielkie	wał podłużny		C-262	1 grudnia 2002
		wały podłużne		C-263	11 grudnia 2002
	Jedzbark	grodzisko wczesnośredniowieczne	Palistkaberg	C-044	20 listopada 1968
	Kierzliny	wał podłużny		C-232	6 czerwca 1997
	Maruny	grodzisko wczesnohistoryczne, półwyspowa	Wał Szwedzki lub Góra Zamkowa lub Zameczek	C-007	27 stycznia 1949
	Ramsowo	grodzisko wyżynne	Malakof (Krągowa Góra)	C-009	31 stycznia 1949
	Rejczuchy	grodzisko wyżynne	Krzyżowa Góra	C-010	31 stycznia 1949
Biskupiec	Biesowo	kurhan z brukiem kamiennym		C-046	21 listopada 1968
	Biskupiec	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta		C-166	1 września 1992
	Czerwonka	grodzisko		C-227	28 marca 1997

		wysoczyznowe, cypłowe			
		grodzisko wyżynne		C-182	26 maja 1993
	Labuszewo	grodzisko starożytne		C-267	19 sierpnia 2003
	Najdymowo	osada starożytna		C-211	3 kwietnia 1996
	Stanclewo	grodzisko wczesnośredniowieczne, wieloczłonowe, wysoczyznowe		C-202	30 grudnia 1995
Dobre Miasto	Cerkiewnik	grodzisko starożytne		C-260	11 grudnia 2002
		grodzisko wczesnośredniowieczno- żółkowe	Kapelusz	C-254	24 listopada 1999
	Dobre Miasto	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta		C-146	30 stycznia 1992
	Kabikiejmy	grodzisko półwyspowe	Góra Zamkowa	C-082	29 grudnia 1969
	Swobodna		grodzisko stożkowe	Złota Góra	C-224
grodzisko wysoczyznowe, pierścieniowe			Szwedzki Szaniec	C-223	23 grudnia 1996
Dywity	Bukwałd	cmentarzysko kurhanowe		C-264	11 grudnia 2002
		grodzisko wczesnośredniowieczne	Góra Zamkowa	C-110	28 stycznia 1949
	Myki	gródek stożkowy średniowieczny	Słupy	C-205	2 lutego 1996
	Sętał	grodzisko naspowe	Burgwall	C-118	2 listopada 1973
Olsztynek	Nadrowo	grodzisko nizinne, stożkowe		C-201	30 grudnia 1995
	Olsztynek	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta wraz z Zamkiem		C-163	1 września 1992
	Ząbie	osada		C-249	20 stycznia 1999
Gietrzwałd	Łupstych	gródek strażniczy	Stary Szaniec	C-008	28 stycznia 1949
	Sząbruk	osiedle obronne, wczesnożelazne		C-128	27 maja 1983
Stawiguda	Bartag	dwa wały średniowieczne wraz z otoczeniem		C-280	12 lutego 2009
	Pluski	osada wczesnożelazna		C-246	30 czerwca 1998
Jeziorany	Jeziorany	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta wraz z Zamkiem		C-165	1 września 1992
Jonkowo	Jonkowo	grodzisko	Stary Szaniec lub Ruski Szaniec	C-053	29 listopada 1968
Świątki	Różynka	grodzisko		C-259	11 grudnia 2002

Szczegółowy wykaz zabytków archeologicznych Powiatu Olsztyńskiego stanowi załącznik Nr 2 do niniejszego Programu.

Należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 31 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

Z art. 82a ust. 1 wynika, że minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania, o których mowa w art. 31 ust. 1a, dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych, o których mowa w art. 31 ust. 2 oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2 % kosztów planowanych działań.

6.7. FORMY OCHRONY ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

6.7.1. WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy (w tym archeologiczny) na podstawie decyzji wydanej przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru zabytku ruchomego (w tym archeologicznego) może nastąpić na wniosek właściciela zabytku, natomiast w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia tego zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej wojewódzki konserwator zabytków może dokonać wpisu z urzędu. Informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru do czasu ostatecznego zakończenia tego postępowania podaje się do publicznej wiadomości na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego znajduje się zabytek, a ponadto w siedzibie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub w sposób zwyczajowo przyjęty w miejscowości, w której znajduje się zabytek.

Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanego do inwentarza muzeum, wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wykaz zabytków nieruchomych z terenu Powiatu Olsztyńskiego wpisanych do rejestru prowadzonego przez Warmińsko – Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków stanowi załącznik do Programu.

6.7.2. WPIS NA LISTĘ SKARBÓW DZIEDZICTWA

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

6.7.3. UZNANIE ZA POMNIK HISTORII

Za pomnik historii uznaje się zabytek o znaczeniu ponadregionalnym, o dużych wartościach

historycznych, naukowych i artystycznych, posiadający znaczenie dla dziedzictwa kulturowego Polski. Zabytek zostaje uznany za pomnik historii w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Pomnik historii to zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy, który ze względu na szczególną wartość i znaczenie dla kultury narodowej oraz z uwagi na swoją historię, klasę architektury lub piękno otaczającego go krajobrazu zasługuje na szczególną uwagę i ochronę.

Na terenie Powiatu Olsztyńskiego nie występują pomniki historii.

6.7.4. Utworzenie parku kulturowego

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych,
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1,
- 4) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury,
- 5) składowania lub magazynowania odpadów.

Park kulturowy jest formą ochrony krajobrazu kulturowego umożliwiającą zachowanie wyjątkowych wartości historyczno - kulturowych w jednoczesnym ewentualnym powiązaniu z ochroną środowiska przyrodniczego. Ochronie podlega tu przetworzony działaniami człowieka krajobraz (tzw. krajobraz kulturowy). Istotą powoływania parków kulturowych jest to, że powstają one w wyniku inicjatywy społecznej. Od kilku lat w całej Polsce obserwuje się wzmożone wycinanie przydrożnych drzew. Na Warmii i Mazurach problem ten jest bardzo poważny. Powiat Olsztyński na wniosek Stowarzyszenia "Woryty" razem z Gminą Gietrzwałd w celu ochrony alei przydrożnej Gietrzwałd - Woryty stworzyli Park Kulturowy Warmińskiej Drogi Krajobrazowej Gietrzwałd – Woryty powołany uchwałą Rady Gminy XL /447/ 2010 z dnia 22 kwietnia 2011 r.

w sprawie zatwierdzenia Planu Ochrony Parku Kulturowego Warmińskiej Drogi Krajobrazowej Gietrzwałd – Woryty. To pierwsze tego rodzaju działanie w kraju, zaś Park Kulturowy Warmińska Droga Krajobrazowa Gietrzwałd - Woryty jest pierwszym i jedynym parkiem kulturowym na terenie województwa Warmińsko - Mazurskiego. Zadrzewione aleje są elementem lokalnego krajobrazu gminy Gietrzwałd. Wywołują one spory entuzjazm wśród gości z zagranicy, zwłaszcza podczas jazdy samochodem. Dawniej sadzono drzewa przy drogach, aby latem chronić się przed słońcem zaś zimą przed śniegiem i wiatrem, drzewa także wskazywały kierunek trasy. W całej gminie znajduje się wiele tzw. „alei krajobrazowych”.

6.7.5. USTALENIA OCHRONY W MIEJSCOWYM PLANIE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO ALBO W DECYZJI O USTALENIU LOKALIZACJI INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO, DECYZJI O WARUNKACH ZABUDOWY, DECYZJI O ZEZWOLENIU NA REALIZACJĘ INWESTYCJI DROGOWEJ, DECYZJI O USTALENIU LOKALIZACJI LINII KOLEJOWEJ LUB DECYZJI O ZEZWOLENIU NA REALIZACJĘ INWESTYCJI W ZAKRESIE LOTNISKA UŻYTKU PUBLICZNEGO

Zgodnie z art.18 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronę i opiekę nad zabytkami uwzględnia się również przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia te dotyczą w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych.

1) Miasto Biskupiec – zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej „B”, podstrefa „B1” oraz strefa ochrony konserwatorskiej „A” Miasta Biskupiec znajdują się:

- od skrzyżowania ul. Leśnej z ul. Niepodległości; na południe wzdłuż ulicy Niepodległości do rzeki Dymier; rzeką Dymier wzdłuż do ulicy Warszawskiej; na wschód wzdłuż ulicy Warszawskiej do ulicy Ludowej; ulicą Ludową, przed Gimnazjum Nr 1, w stronę Al. Broni; wzdłuż Al. Broni do koszar; wzdłuż granicy koszar na południe do ulicy Wojewódzkiej; wzdłuż ulicy Wojewódzkiej do ulicy Wojska Polskiego; wzdłuż ulicy Wojska Polskiego na północny-zachód wraca do rzeki Dymier; ul. Warszawską do ulicy Poznańskiej; wzdłuż ulicy

Gdańskiej do ulicy Mickiewicza; wzdłuż ul. Mickiewicza do ulicy Czynu Społecznego; ulicą Czynu Społecznego do Al. Róż; wzdłuż Al. Róż na północ do ulicy Ostre Koło; ulicą Ostre Koło do ulicy Słowackiego; ulicą Słowackiego do ulicy Cmentarnej; ulicą Cmentarną do ulicy Chrobrego, ulicą Chrobrego do torów kolejowych; wzdłuż torów kolejowych do skrzyżowania ulicy Leśnej z ulicą Niepodległości.

Strefa obserwacji archeologicznej „OW”, gdzie obowiązuje konieczność uzgadniania wszelkich działań inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków

- jest zamknięta ulicami: Słowackiego, Cmentarną, Chrobrego do skrzyżowania z Armii Krajowej; na południe do ulicy Ostre Koło; na zachód ulicy Ostre Koło do ulicy Słowackiego.

2) Gmina Biskupiec

– miejsowość Parleza Wielka

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznacza się strefę konserwatorską, w celu ochrony krajobrazu kulturowego układu ruralistycznego wraz z zespołem budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków. Strefa obejmuje centrum wsi Parleza Wielka.

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Parleza Wielka, obręb Lipowo, gmina Biskupiec – Uchwała Rady Miejskiej w Biskupcu Nr V/25/2011 z dnia 24.03.2011 r.)

– miejsowość Kojtryny

Strefa ochrony konserwatorskiej – ustala się strefę ochrony konserwatorskiej dla starodrzewu, stanowiącego pozostałość po założeniu dworsko-parkowym – drzewa oraz ich układ przestrzenny podlegają bezwzględnemu zachowaniu

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów rekreacyjnych położonych w Kojtrynach, gmina Biskupiec – Uchwała Rady Miejskiej w Biskupcu Nr XXIV/190/08 z dnia 06.11.2008 r.)

3) Miasto Dobre Miasto - zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej „B1”, „B2”, B3”, „E”

- od mostu nad rzeką Mała Łyna na ulicy Wojska Polskiego, wzdłuż ulicy Wojska Polskiego na południe do ulicy Orła Białego; ulicą Orła Białego na wschód do ulicy Grunwaldzkiej; ulicą Grunwaldzką na południowy-wschód do ulicy Garnizonowej; ulicą Garnizonową do ulicy Lotników; wzdłuż ulicy Lotników na północ do ulicy Legionów; ulicą Legionów do ulicy Artylerzystów; pomiędzy ulicą Artylerzystów, a ulicą Saperów do rowu melioracyjnego; rowem melioracyjnym do rzeki Łyny; od ujścia rowu do rzeki Łyny prosto na zachód do rzeki Mała Łyna; wzdłuż rzeki Mała Łyna do mostu nad rzeką Mała Łyna na ulicy Wojska Polskiego.

4) Miasto Jeziorany - zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej „A”, „B”, „W”

- po obu stronach ulicy Mickiewicza w kierunku ulicy Kopernika; po obu stronach ulicy Kopernika do skrzyżowania ulicy Kopernika z ulicą Kasprowicza; wzdłuż ulicy Kasprowicza, do rzeki Zymza; na wschód

rzeką Zymza do ulicy Kajki, po obu stronach ulicy Kajki do skrzyżowania ulicy Kajki z ulicą Sienkiewicza; na północ, od wschodniej strony ulicy Kajki ulicą Konopnickiej do rzeki Zymza, wzdłuż rzeki; po obu stronach ulicy Kościuszki do skrzyżowania ulicy Kościuszki i ulicy Kolejowej; za skrzyżowaniem ulicą Kościuszki (do zakrętu), na zachód w stronę centrum miasta; dookoła centrum, na północ do ulicy 1-Maja; na północ po obu stronach ulicy Mickiewicza.

5) Miasto Olsztynek - zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej Miasta Olsztynek

- zabudowania urbanistyczne miasta Olsztyńka leżące w obrębie murów obronnych, których linię wytyczają ulice: Wąska, Zamkowa, Składowa i Mały Rynek wraz z zachowaną zabudową z XVIII i IX w. fragmentami zamku, kościołem i „Domem Mrongowiusza” oraz obszar w promieniu 50 m na zew. od fortyfikacji miejskich.
(źródło: Orzeczenie Konserwatorskie o uznaniu za zabytek Nr 502/1961 z 20.02.1961 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie)

6) Miasto Barczewo - zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej Miasta Barczewo

- w granicach administracyjnych miasta Barczewo wyznacza się następujące strefy ochrony konserwatorskiej:
- 1) Stare Miasto łącznie z zabudową ulicy Tadeusza Kościuszki i ulicą Obrońców Warszawy oraz terenami zieleni dawnego cmentarza ewangelickiego w granicach:
    - ♣ od północy z rzeką Pisą, od zachodu z terenami zieleni nieurządzonej łącznie z zabudową ulicy Traugutta od miejsca połączenia z rzeką Kiermas, od południa granicę stanowi rzeka Kiermas do skrzyżowania z ulicą Targową i Kościuszki po zewnętrznej granicy działek, od wschodu wzdłuż rzeki Pisy, „Jeziora Miejskiego” oraz zewnętrznej granicy byłego cmentarza ewangelickiego i ulicy Niepodległości do linii rzek,
    - ♣ strefa ochrony konserwatorskiej „Stare Miasto” pokrywa się ze strefą ochrony archeologicznej
  - 1) zespół zabudowy mieszkalnej bliźniaczej przy ul. Kościuszki i Granicznej wraz z działkami (nr ewidencyjny 325/3 do 325/15 oraz 325/17 do 325/19),
  - 2) zespół zabudowy mieszkalnej bliźniaczej przy ul. Kościuszki wraz z działkami (nr ewidencyjny 359/3 - 359/4),
  - 3) zespoły zabudowy mieszkalnej przy ulicy Wojska Polskiego wraz z działkami (nr ewidencyjny 69/5; 73/8; 73/60; 73/64; 91/1; 91/2; 96/1; 96/2; 97/4; 98/1; 98/2; 99/3 do 99/5),
  - 4) szkoła podstawowa przy ulicy Wojska Polskiego,
  - 5) zespół szpitala zakaźnego wraz z działką przy ulicy Niepodległości,
  - 6) zespół zakładu poprawczego wraz z działką przy ulicy Wojska Polskiego,
  - 7) zespół dworca kolejowego,
  - 8) cmentarz katolicki przy ulicy Armii Krajowej.

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Barczewo wraz z fragmentami terenu w obrębach Ruszajny i Bark-Wrocikowo, uchwalony uchwałą nr XXXV/231/05 Rady Miejskiej w Barczewie dnia 23.05.2005 r.)

7) Gmina Barczewo

– miejsowość Łęgajny

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej „B”** – obejmuje obszar działek geodezyjnych wraz z ich otuliną i zachowaną zabudową historyczną. Obejmuje budynek szkoły podstawowej wraz z terenem wokół szkoły.
2. **Strefa ochrony ekspozycji „E”** - wyznacza miejsca ekspozycji walorów krajobrazowych układów ruralistycznych i dominat, ze względu na ich znaczenie dla zachowania tożsamości kulturowej obszaru.

(źródło: *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obrębu geodezyjnego Łęgajny i części obrębu Kaplityny – Uchwała Rady Miejskiej w Barczewie Nr VII/55/07 z dnia 19.03.2007 r.*)

8) Gmina Dywity

– miejsowość Frączki

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej** – ustala się strefę ochrony konserwatorskiej wsi Frączki dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków wraz z otoczeniem.

(źródło: *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części terenu Warmińskiego Obszaru Turystycznego w obrębie geodezyjnym Frączki, gmina Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XLIII/343/10 z dnia 14.09.2010 r.*)

– miejsowość Brąswałd

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej „A”** - obejmuje kościół parafialny św. Katarzyny wraz ze wzgórzem kościelnym oraz cmentarzem.
2. **Ochrona układu ruralistycznego „B”** - obejmuje całą wieś, wzdłuż drogi, po obu jej stronach
3. **Ochrona ekspozycji krajobrazowej zabytkowego układu ruralistycznego wsi Brąswałd „E”** - obejmuje zachodnią część wsi Brąswałd

Dominanta kulturowa – wieża kościelna (centralny punkt wsi)

(źródło: *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Brąswałd, gmina Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XXX/248/09 z dnia 30.06.2009 r.*)

– miejsowość Bukwałd

Ustala się następujące zasady ochrony konserwatorskiej:

1. **Ścisła ochrona konserwatorska „A”** tj. kaplica filialna pod wezwaniem św. Józefa w Bukwałdzie i cmentarz
2. **Ochrona układu ruralistycznego „B”** - obejmuje centrum wsi – wzdłuż drogi, na osi północ-południe
3. **Ochrona ekspozycji krajobrazowej zabytkowego układu ruralistycznego wsi Bukwałd „E”** - strefa rozciąga się po zachodniej i południowej stronie wsi Bukwałd
4. **Ochrona krajobrazu kulturowego wsi Bukwałd wraz z rozłogami pól „K”** - obejmują swoim zasięgiem strefę „E”, wychodzi poza jej granice na zachodnią oraz południową stronę wsi Bukwałd

(źródło: *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Bukwałd, gmina Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XXXIII/280/09 z dnia 01.12.2009 r.*)

– miejscowość Barkweda

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej „A”** - obejmuje istniejące fragmenty cmentarza ewangelickiego z aleją lipową. Celem działań konserwatorskich w strefie „A” powinno być przywrócenie historycznego stanu cmentarza i zachowanie alei.

(źródło: Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego korytarza ekologicznego rzeki Łyny na terenie gminy Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XXXVI/243/06 z dnia 11.07.2006 r.)

– miejscowość Dywity

1. **Strefa „B” (pośrednia ochrona konserwatorska)** – obejmuje teren byłej zabudowy folwarcznej. Strefa znajduje się w rozwidleniu dróg powiatowych: Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity
2. **Strefa „A” (pełna ochrona konserwatorska)** – obejmuje teren byłego parku dworskiego. Sąsiaduje ze strefą ochrony konserwatorskiej „B” w rozwidleniu dróg powiatowych: Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity
3. **Strefa „K”** - ochrona krajobrazowa terenu – obejmuje teren rozwidlenia dróg powiatowych Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity

(źródło: Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Różnowo w rozwidleniu dróg powiatowych Różnowo-Rozgity i Różnowo-Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XXXIV/286/09 z dnia 21.12.2009 r., Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Różnowo w rozwidleniu dróg powiatowych Różnowo-Rozgity i Różnowo-Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach nr XXVII/229/09 z dnia 31.03.2009)

9) Gmina Gietrzwałd

– miejscowość Nagłady

Strefa ochrony konserwatorskiej „B” - obejmująca centrum wsi Nagłady

(źródło: Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miejscowości Nagłady, gmina Gietrzwałd – Uchwała Rady Gminy Gietrzwałd Nr XVIII/169/2008 z dnia 06.03.2008 r.)

– miejscowość Gietrzwałd

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej „B”** - oś wschód-zachód, strefa znajduje się pomiędzy granicą wyznaczoną ulicami: Spacerową, Zakonną, Źródlaną, Olsztyńską a ulicą Kwiatową, Klonową, Ogrodową.
2. **Strefa ochrony konserwatorskiej „E”** - ochrona ekspozycji zespołu zabudowy wsi. Granice strefy pokrywają się ze strefą „B”, z tym, że obszar strefy „E” jest większy niż strefa „B”.

(źródło: Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów w sąsiedztwie Sanktuarium Maryjnego – Uchwała Rady Gminy w Gietrzwałdzie Nr XII/107/2003 z dnia 30.12.2003 r., Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego części miejscowości Gietrzwałd – Uchwała Rady Gminy Gietrzwałd Nr X/108/2007 z dnia 23.08.2007 r., Zmiana Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gietrzwałd w miejscowości Gietrzwałd – Uchwała Rady Gminy Gietrzwałd Nr XXVII/266/2008 z dnia 30.12.2008 r.)

– miejscowość Unieszewo

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej** – na terenie miejscowości zlokalizowany jest następujący obszar

objęty ochroną konserwatorską na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- ▲ park krajobrazowy – wpisany do rejestru zabytków nieruchomych pod numerem A-1746 – zlokalizowany na dz. 6/18 w m. Barwiny obręb Unieszewo)

(źródło: Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów rekreacyjnych położonych nad jeziorem Wulpińskim w obrębie Unieszewo gmina Gietrzwałd – Uchwała Rady Gminy Gietrzwałd Nr XV/139/2011 z dnia 28.12.2011 r.)

6.7.6. OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Dziedzictwo kulturowe każdego narodu to nie tylko zabytki materialne, materialne świadectwa jego przeszłości i cuda przyrodnicze, ale również idee niematerialne, dziedzictwo niematerialne, które tworzy naszą zbiorową pamięć. Jeśli kultura materialna podtrzymuje tożsamość narodu to z pewnością dziedzictwo duchowe, niematerialne tworzy ją, kształtuje, wzbogaca i pobudza do materialnego wyrażania.

Po wielu latach oczekiwania i rozmów dziedzictwo niematerialne wreszcie doczekało się należytego traktowania. W dniu 15 stycznia 2013 r. Piotr Żuchowski, Minister kultury i dziedzictwa narodowego ogłosił w Olsztynie otwarcie „Krajowej listy dziedzictwa niematerialnego” na konferencji prasowej „Dziedzictwo niematerialne – promocja naszej tożsamości”. Lista ma uchwycić zjawiska z naszej kultury, które do tej pory były słabo zauważane. Na liście ma się znaleźć to co nieulotne, ale co nierozzerwalnie wiąże się z dziedzictwem kulturowym regionu. Chodzi tutaj m.in. o praktyki, idee, przekazy oraz wiedzę i umiejętności, które są uznawane przez grupy za część własnego dziedzictwa kulturowego. Dziedzictwo niematerialne to swoiście pojęty żywioł, coś wyjątkowego i niepojętego, co żyje nadal w naszym otoczeniu. Lista krajowa to szansa na budowanie tożsamości społecznej, na promocję tego co mamy cennego i na wpisanie tych zjawisk w dalszej kolejności na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Warunkiem zgłoszenia niematerialnych tradycji na listę dziedzictwa jest jedynie chęć ich depozytariuszy, a także oczywiście kultywowanie samych zjawisk, co ma być badane raz na 5 lat. Szczegółowe informacje na temat procedury składania wniosków na stronie – www.niematerialne.nid.pl i na stronach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, który będzie sprawdzał te wnioski pod względem formalnym i pomagał w ich ewentualnym uzupełnieniu.

Powiat Olsztyński to w większości obszar należący do Warmii (około 90 proc. powierzchni powiatu leży w granicach historycznej Warmii), więc dziedzictwo niematerialne powiatu jest silnie związane z dziedzictwem Warmii. Przykłady charakterystycznych zjawisk niematerialnego dziedzictwa na terenie Powiatu Olsztyńskiego są liczne i niezwykle cenne.

Do najważniejszego z nich, ale zagrożonego wyginięciem i dlatego wymagającego ochrony, należy gwara warmińska, czyli własny język, którego używali mieszkańcy Warmii, w tym powiatu. Najbardziej znanymi gawędziarzami gwarowymi i osobami pielęgnującymi język mówiony Warmii są: Edward Cyfus z gminy Purda i młody Warmiak Łukasz Ruch z gminy Dywity. Gawędy warmińskie tego pierwszego ukazywały się w „Gazecie Olsztyńskiej”, a drugi publikował w „Gazecie Dywickiej”. Edward Cyfus razem z regionalistą dr Izabelą Lewandowską wydał w lutym 2013 roku pierwszy w historii Warmii „Elementarz gwary warmińskiej”. To pionierskie i cenne wydawnictwo ma być wprowadzane do szkół i bibliotek na terenie

Powiatu Olsztyńskiego. Jak mówią sami autorzy podręcznik z jednej strony ma ułatwiać ludziom nauczenie się gwary, a z drugiej pokazywać co to jest Warmia i warmińskość. Pierwsza część z planowanych w sumie czterech zeszytów gwary ma 62 strony, jest bogato ilustrowana wspaniałymi rysunkami Anny Rok, które ułatwiają zapamiętywanie. Do elementarza dołączony jest także krążek CD, na którym zamieszczono wszystkie teksty z elementarza w formie audio. Nie bez znaczenia dla lepszego zapamiętania są ćwiczenia, krzyżówki i zadania opracowane przez Izabelę Lewandowską. W każdym podręczniku będzie też słowniczek wyrazów zamieszczonych w kolejnych odsłonach. W pierwszym zeszyt autorzy na warsztat wzięli rodzinę, dom i zagrodę, czyli podstawowe wyznaczniki warmińskiej wsi, na której funkcjonowała gwara. Słowa i zdania zamieszczone w elementarzu dotyczą codzienności np. ópa i óma to dziadek i babcia, szurek to chłopiec, łobora to podwórze, a kokosz to kura. Jak przekonuje Edward Cyfus warto pamiętać o tym, że gwara warmińska różniła się od mazurskiej zdecydowanie większą miękkością wymowy np. miękko to mniatko, bieda – bzieda, wiosna – ziosna, pies – psies, a piwo to psiwo. W nurt przypominania o gwarze warmińskiej i jej ochrony wpisuje się także działanie promocyjne Starostwa Powiatowego w Olsztynie, które przygotowało koszulki z dwoma hasłami w gwarze: „Warnijoki nie kokoszy i tyż swojo godka majó” oraz „Jom je z Warniji”.

Elementarz gwary warmińskiej napisany przez Edwarda Cyfusa i dr hab. Izabelę Lewandowską

W latach 2016 – 2017 Powiat Olsztyński, w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi, wspierał finansowo zadanie pn. „Po naszymu. Po warnijsku - Regionalny Konkurs Gwary Warmińskiej” realizowane przez Stowarzyszenie „Nasze Dzieci” z siedzibą w Dywitach. W ramach zadania zorganizowano warsztaty gwary warmińskiej oraz warsztaty haftu warmińskiego. Uczestnicy, tj. uczniowie szkół podstawowych mieli również możliwość poznania stroju warmińskiego, regionalnych instrumentów oraz skosztowania warmińskich przekąsek.

Koszulka z hasłem w gwarze warmińskiej wykonana przez Starostwo Powiatowe w Olsztynie

Obrzędy, zwyczaje, przekazy, wiedza i umiejętności

Mieszkańcy powiatu, ich dzieci, wnukowie, ale i osoby, które przyjechały z innych części Polski i świata oraz osiedliły się na Warmii kultywują tradycje, obrzędy i inne zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Warmińskie Zapusty

Z odtwarzania ludowych, ale przetworzonych współcześnie „Zapustów Warmińskich” znane jest stowarzyszenie Teatr Węgajty w gminie Jonkowo. Zapusty to nic innego, jak pożegnanie karnawału na ludowo i z przytupem. Artyści przygotowują co roku widowisko oparte na warmińskich tradycjach. Scenariusz imprez przedstawia się zazwyczaj następująco: na początek widowisko wywodzące się z warmińskiej tradycji zapustów, ale na bardzo współczesny temat (np. w 2013 roku temat brzmiał: „Kryzys? Jaki kryzys?!”). W programie był także koncert zespołu The Trev Twins i muzyka taneczna. Nie zabrakło też kramików, grzanego wina i wiejskiego chleba.

Zapusty Warmińskie przygotowane przez Teatr Węgajty

Kolejnym interesującym zespołem pielęgnującym obrzędy, pieśni i warmińskie zwyczaje jest „Węgojska Strużka”. Zespół działa od 2005 roku przy Zespole Szkół w Węgoju. W repertuarze znajdują się piosenki regionalne, religijne, patriotyczne, a także biesiadne. Zespół zapraszany jest na festyny, uroczystości dożynkowe, prowadzi lekcje regionalne, uświetnia uroczystości religijne i patriotyczne. Jest organizatorem gry fabularnej terenowej w oparciu o postacie z baśni i legend Warmii pt. „Warmińskie Straszdyła”. „Strużka” powstała z potrzeby serca, chęci śpiewania i kultywowania tradycji regionu Warmii. Należą do niej dzieci i osoby dorosłe z okolicznych wsi Węgój, Stryjowo, Łabuchy, Dębowo, Rasząg a także z Biskupca.

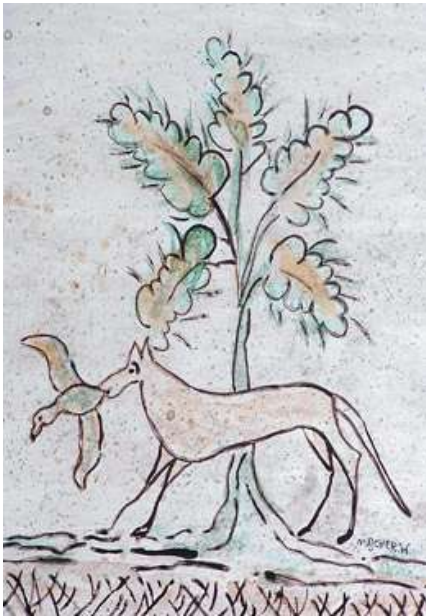
Zespół regionalny Węgojska Strużka

Przykładem niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest niewątpliwie tradycja powitania polskich biskupów w Bałdach na granicy z Warmią. Warmia należała do Królestwa Polskiego od 1466 roku, jednak nie od razu król miał wpływ na wybór biskupa warmińskiego. W 1512 roku sporządzono dokument, na mocy którego król polski miał wyznaczać spośród kanoników czterech kandydatów na biskupa, uznanych za „miłych sobie mężów“ i z nich wybierano rządcę diecezji. W praktyce wszyscy biskupi od Maurycego Ferbera (1523 r.) do Ignacego Krasickiego (1767 r.) pochodzili z wyboru polskiego króla i pochodzili spoza Prus. Droga do diecezji warmińskiej wiodła szlakiem przez Bałdy do Lidzbarka Warmińskiego. Większość nowych biskupów udawała się tą trasą. Powitanie nowego biskupa na granicy Warmii było świętem dla diecezji i przeżyciem dla mieszkańców przy trakcie. W sposób szczególny dni te odczuwała parafia butryńska.

Tradycja ta została przypomniana w 2006 roku przez jednego z radnych powiatowy Jerzego Laskowskiego. Jako pierwszy do tradycji nawiązał arcybiskup warmiński Wojciech Ziemba, który w trakcie ingresu przyjechał do Bałd. Kolejny arcybiskup Józef Górzyński wkomponował uroczystość powitania w Bałdach w swój ingres w 2016 roku. Tak to po 250 latach wróciła stara warmińska - polska tradycja.

Obecnie co roku w Bałdach odbywa się Kiermas Tradycji Dialogu i Zabawy, wspierany od początku przez Powiat Olsztyński, nawiązujący do tradycji powitania biskupów. Stara aleja lipowa w Bałdach, będąca częścią dawnego traktu stała się ścieżką dydaktyczną o historii Warmii, a jej atrakcją są glazy, fundowane przez darczyńców, poświęcone kolejnym władcom Warmii - biskupom warmińskim.

Inną grupę tworzą osoby, które odtwarzają warmińskie i lokalne wzory na rękodziele tworzonym zgodnie zasadami sztuki obowiązującymi na terenie Warmii. Dobrym przykładem artystów ludowych, którzy upowszechniają wzory warmińskie na ceramice są Izydor i Józef Borysowie z Olsztyna, czy malujący kafle i wzory na szkle Waldemar Majcher wspólnie z małżonką. Pierniki według receptury teściowej, wieloletniej mieszkanki powiatu z wzorami warmińskimi wykonuje z kolei Sylwia Ostrowska-Włodarczyk z miejscowości Słupy w gminie Dywity.

Motywy lokalne na kaflach autorstwa Waldemara Majchera

Niematerialne dziedzictwo kulturowe - jego trwanie, przeobrażenia i rodzące się wyrazy - stanowią przedmiot zainteresowania i intensywnych badań także współcześnie. Dokumentacja jego przejawów prowadzona jest przez ośrodki akademickie i instytucje kulturalne, organizacje pozarządowe, badaczy indywidualnych, regionalistów oraz urzędy. Wynikiem tych badań jest niezwykle cenny materiał dotyczący kultury w Polsce na początku XXI wieku. Rozpoczęta 15 stycznia 2013 roku inicjatywa krajowej dokumentacji dziedzictwa niematerialnego ma na celu stworzenie centralnego inwentarza zasobów tego dziedzictwa obecnych na terenie naszego kraju, wciąż uzupełnianego i aktualizowanego, który stanowiłby odpowiednik istniejącej od dziesięcioleci Krajowej ewidencji zabytków. Ratyfikowana przez Polskę Konwencja UNESCO stanowi niezwykle ważny kamień milowy jako impuls do rozpoczęcia ogólnopolskiej działalności inwentaryzacyjnej. Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego będzie spisem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski. Lista będzie miała charakter wyłącznie informacyjny i zawierać będzie opis zamieszczonych na niej zjawisk, ich rys historyczny, informacje o miejscu występowania, znaczeniu dla praktykujących je społeczności, a także dokumentację fotograficzną i filmową.

7. PROMOCJA ZABYTEKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Wykorzystanie powiatowych zabytków do promocji turystycznej to zadanie, bez którego trudno sobie wyobrazić prawidłowe funkcjonowanie „Programu opieki nad zabytkami powiatu olsztyńskiego 2018-2021”, ale i szeroko rozumianej strategii rozwoju. Wyniki badań opinii turystów zlecane przez samorządy wyraźnie pokazują, że prawie dwie trzecie ankietowanych przyjeżdża w dane miejsce właśnie ze względu na zabytki i pamiątki dziedzictwa kulturowego oraz historycznego. Starostwo Powiatowe w Olsztynie promuje i stara się wykorzystywać zabytki znajdujące się na terenie powiatu do rozwoju ruchu turystycznego.

7.1. PROMOCJA ZABYTEKÓW NA STRONIE INTERNETOWEJ

Od wielu lat strona internetowa Powiatu Olsztyńskiego www.powiat-olsztynski.pl jest podstawowym kanałem promocyjno-informacyjnym, na której umieszczone są materiały na temat najbardziej wartościowych i najciekawszych zabytków powiatu oraz jego historii, dziedzictwie kulturowym i współczesnych imprezach, które w dużej mierze starają się pielęgnować i przypominać o bogatej przeszłości Warmii i Powiatu Olsztyńskiego. Informacje na ten temat można znaleźć w odrębnej zakładce „Dla turysty” umieszczonej w widocznym miejscu strony internetowej (w szeregu zakładek podstawowych na górze serwisu). Informacje o zabytkach można znaleźć także na stronie głównej w bieżących „Aktualnościach”.

The screenshot shows the website www.powiat-olsztynski.pl with the following elements:

- Header: Powiat Olsztyński logo, navigation links (AKTUALNOŚCI, WŁADZE, KONTAKT), search bar, and social media icons.
- Main navigation: STAROSTWO, STRONA INTERESANTA, DLA PRZEDSIĘBIORCY, **DLA TURYSTY** (highlighted), O POWECIE.
- Left sidebar: KALENDARZ WYDARZEŃ (Październik 2017) with a calendar table.
- Content area: ZABYTKI I CIEKAWOSTKI section with text about historical sites and a 'Pozostały ślady' sub-section.
- Right sidebar: WYDOWOŚĆ, ZALOGUJ, and logo for SEJ I RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Pon	Wt	Śr	Czw	Pt	Sob	Nie
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22

Screen ze strony internetowej powiatu: www.powiat-olsztynski.pl

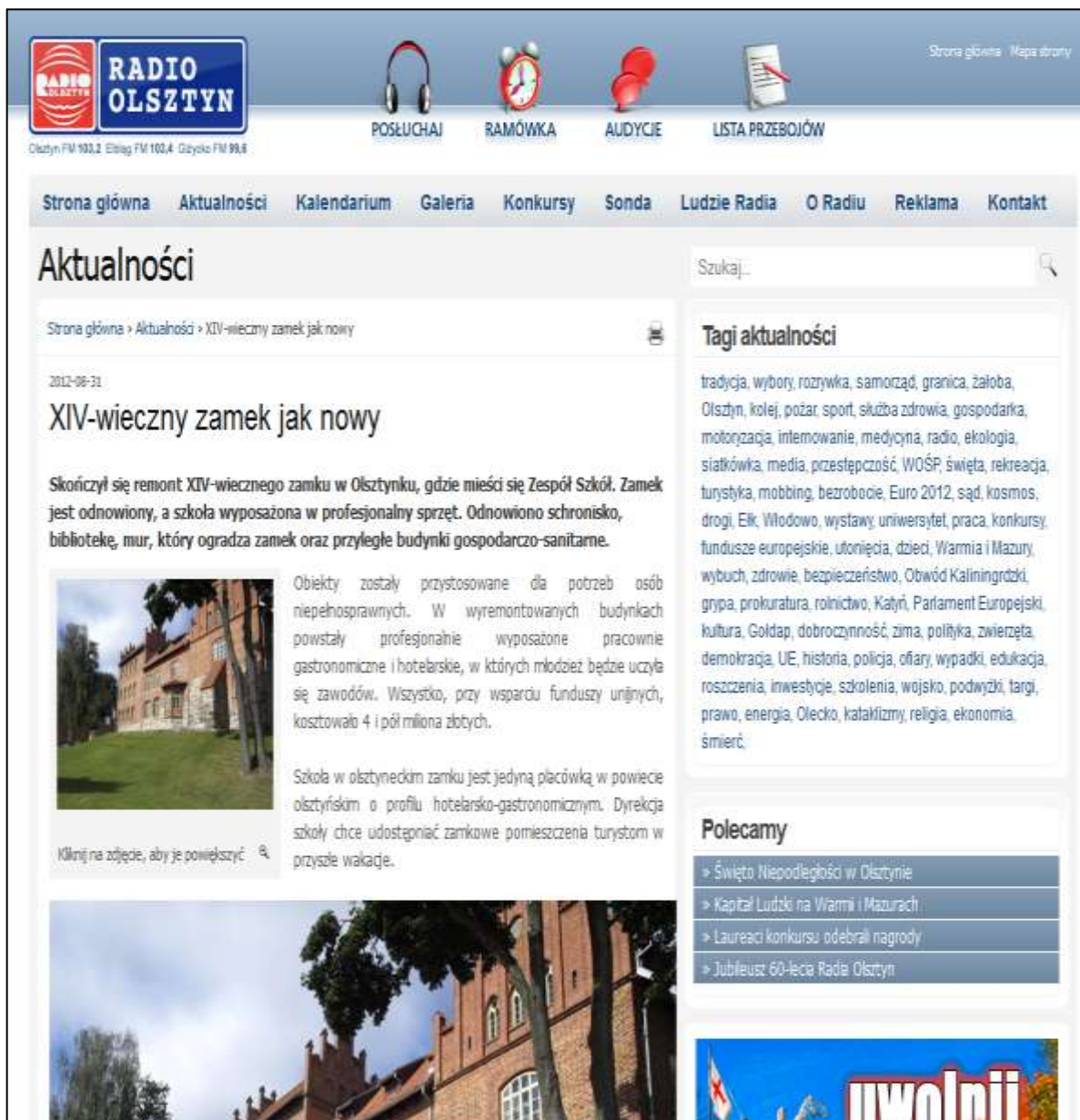
Promocja w powiatowym biuletynie „Więści z Powiatu”

Od czerwca 2007 roku Starostwo Powiatowe w Olsztynie wydaje periodyk, początkowo noszący tytuł „Przegląd Warmiński”, a od 2015 roku „Więści z Powiatu”. To kolejny kanał informacyjno-promocyjny powiatu i gmin, gdzie swoje ważne miejsce mają zabytki. Gazeta jest wydawana w nakładzie 400 egzemplarzy i często opisuje zabytki powiatu w różnych kontekstach (inwestycje w zabytki, akcje ratowania zabytków przed degradacją, zabytki jako ciekawostki historyczne, promocja zabytków itp.). „Więści z Powiatu” dostępne są zarówno w formie papierowej, jak i elektronicznej na stronie internetowej Powiatu Olsztyńskiego. To czasopismo bezpłatne, a jego wydanie papierowe jest udostępniane nieodpłatnie w Biurze Obsługi Interesanta Olsztyńskiego Starostwa. Egzemplarze gazety wysyłane są też do wszystkich 12 gmin powiatu, do najważniejszych urzędów Olsztyna i regionu oraz do bibliotek publicznych i świetlic wiejskich na terenie powiatu.

Promocja zabytków w mediach regionalnych i ogólnopolskich

Starostwo Powiatowe w Olsztynie prowadzi aktywną i skuteczną politykę informacyjną, co skutkuje licznymi publikacjami oraz audycjami i materiałami na temat zabytków powiatowych, czy wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe oraz historyczne Warmii w mediach regionalnych („Gazeta Olsztyńska”, „Gazeta Warmińska”, Kopernik.tv, Tydzień w Olsztynie i powiecie, „Gazeta Wyborcza – Olsztyn”, „Radio Olsztyn”, TVP 3 Olsztyn, portale www.olsztyn24.com, www.olsztyn.com.pl) i ogólnopolskich (portal onet.pl, Polska Agencja Prasowa, Radio RMF FM, Radio Zet, program Teleexpres, TVP Info).

The screenshot shows the website of Radio Olsztyn. At the top, there is a navigation bar with the station's logo and icons for listening, a radio dial, audios, and a playlist. Below this is a main menu with categories like 'Strona główna', 'Aktualności', 'Kalendarium', 'Galeria', 'Konkursy', 'Sonda', 'Ludzie Radia', 'O Radiu', 'Reklama', and 'Kontakt'. The main content area features a news article titled 'XIV-wieczny zamek jak nowy' dated 2012-08-31. The article text states: 'Skończył się remont XIV-wiecznego zamku w Olsztynku, gdzie mieści się Zespół Szkół. Zamek jest odnowiony, a szkoła wyposażona w profesjonalny sprzęt. Odnowiono schronisko, bibliotekę, mur, który ogradza zamek oraz przyległe budynki gospodarczo-sanitarne.' Below the text is a photograph of the castle. To the right of the article is a search bar and a 'Tagi aktualności' section listing various topics. At the bottom right, there is a 'Polecamy' section with several recommended articles.

Publikacja o zabytkach i dziedzictwie Warmii na portalu Radia Olsztyn

7.2 DOTOWANIE IMPREZ SŁUŻĄCYCH ZACHOWANIU DZIEDZICTWA WARMII

7.2.1. PRZEDSIĘWZIĘCIA NA RZECZ OCHRONY ZABYTKÓW I ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO DOFINANSOWANE Z BUDŻETU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Od 2004 roku Powiat Olsztyński dofinansowuje jednostki samorządu terytorialnego z terenu powiatu organizujące wydarzenia, których celem jest promocja dawnych zwyczajów i obrzędów warmińskich, dziedzictwa kulinarnego, czy wydarzeń historycznych. Rada Powiatu w Olsztynie od trzynastu lat przyjmuje „Uchwałę w sprawie udzielenia pomocy finansowej gminom Powiatu Olsztyńskiego na realizację zadań publicznych o charakterze ponadgminnym polegających na organizacji i przeprowadzeniu imprez mających duże znaczenie dla rozwoju kultury, sportu i promocji Powiatu Olsztyńskiego”. Dotacje dla gmin od roku 2016 to kwota 120000 złotych, które są zagospodarowane m.in. na takie imprezy, jak Kiermas Tradycji, Dialogu i Zabawy (Warmiński) w Bałdach (z wjazdem biskupów warmińskich na Warmię), Piknik Historyczny w Jonkowie, Festiwal Balonowy w Dywitach czy Spotkania Warmińskie w Gietrzwałdzie.

Rekonstrukcja wjazdu biskupa warmińskiego w Baldach w czasie Kiermasu Tradycji, Dialogu i Zabawy (Gmina Purda). Trakt Biskupi w Baldach to odtworzony fragment traktu warszawskiego gdzie witano nowych biskupów warmińskich zatwierdzonych przez króla. Na traktach stawiane są głazy upamiętniające kolejnych biskupów warmińskich.

Powiat wspiera także organizację innych wydarzeń promujących dziedzictwo kulturalne regionu, jak m.in. Koncerty Letnie „Muzyka europejska w zabytkach i przyrodzie Warmii i Mazur” (koncerty kameralne w zabytkach na terenie Powiatu Olsztyńskiego), „Działania Plastyczne na rzecz własnej kultury – Tożsamość Warmii” (projekt realizowany w formie pleneru malarsko-rzeźbiarskiego na terenie gminy Purda, skierowany do młodzieży), „U noju na Warniji”- Festiwal Piosenki Ludowej i Biesiadnej w Gietrzwałdzie (odpowiedź na zapotrzebowanie społeczne w dziedzinie kultury ludowej, aby ocalić od zapomnienia szeroko postrzegane tradycje ludowe. Podczas festiwalu prezentowane jest też rękodzieło lokalnych twórców), „Niedzielniki”

(spektakl teatralny na podstawie legend oraz opisów obyczajów i tradycji warmińskich).

Starostwo Powiatowe w Olsztynie współpracuje na rzecz podtrzymania dziedzictwa Warmii także z organizacjami pozarządowymi z terenu powiatu. Każdego roku w Otwartym Konkursie Ofert NGO'sy mogą ubiegać się o środki z budżetu Powiatu m.in. na organizację imprez promujących dziedzictwo kulturalne, lokalny folklor i rzemiosło artystyczne. Do wydarzeń, które uzyskały dotację Powiatu i wpisują się w pielęgnowanie tradycji warmińskich zaliczyć można m.in. Festyn Archeologiczny w Gadach, Międzynarodowy Festiwal Chórów im. Feliksa Nowowiejskiego, który odbywa się w zabytkowym kościele św. Anny w Barczewie.

Od 2016 r. Powiat Olsztyński w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, wspiera realizację zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji między innymi w zakresie: Działania mające na celu ochronę i opiekę nad zabytkami, w tym wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach znajdujących się na terenie powiatu olsztyńskiego. Dzięki dotacjom udzielonym przez Powiat Olsztyński w latach 2015 - 2017 wyremontowano kapliczkę w Ruszajnach kapliczkę w Tuławkach oraz wymieniono okna w Galerii Sztuki „Synagoga” w Barczewie.

Na wsparcie zadań związanych z działalnością kulturalną, ochroną zabytków oraz dziedzictwa regionalnego realizowanych przez organizacje pozarządowe oraz inne uprawnione podmioty Powiat Olsztyński przeznacza środki finansowe w wysokości 64 000,00 zł w skali roku.

7.2.2. PROJEKTY UNIJNE POWIATU NA RZECZ PROMOCJI HISTORII I TRADYCJI

Starostwo Powiatowe umiejętnie wykorzystuje środki zewnętrzne do promowania i ożywiania najważniejszych, przełomowych, a często także mało znanych dziejów i tradycji warmińskich.

Kopernik Warmiakom

Pierwszy z realizowanych projektów Kopernik Warmiakom był związany z bogatymi działaniami dokonanymi przez najwybitniejszego Warmiaka Mikołaja Kopernika. Większość życia, bo ponad 40 lat astronom spędził na Warmii, gdzie stworzył swoje wiekopomne dzieła, ale był także lekarzem, ekonomistą, czy administratorem zasadzającym chłopów na łanach opuszczonych. Projekt był nastawiony na multimedialny wymiar, ale nie zabrakło w nim też takich działań, jak ustawienie na terenie trzech warmińskich powiatów 38 tablic informacyjnych o lokowaniu danej miejscowości. W projekcie promowane są także najcenniejsze zabytki Warmii związane z osobą Kopernika. Na portalu: www.warmia-kopernik.pl znajduje się kompendium wiedzy o życiu i dokonaniach astronoma, w tym m.in. zdjęcia panoramiczne takich miejsc, jak Zamek Kapituły w Olsztynie, Archikatedra we Fromborku, Zamek w Lidzbarku, czy obiekty sakralne Pięczęna i Braniewa. W miniaturach filmowych aktor odgrywający Kopernika opowiada o swym życiu na Warmii, a w tle widzimy zabytkowe obiekty z kilkudziesięciu miejsc Warmii.

Zamek Kapituły Warmińskiej - dziedziniec

Screen zdjęcia panoramicznego ze strony www.warmia-kopernik.pl

Odślonięcie pamiątkowej tablicy informacyjnej w Ługwałdzie

W ramach promocji miejsc lokowanych przez Kopernika oraz Szlaku Kopernikowskiego, Powiat Olsztyński organizuje od 2016 roku Powiatowe Kino pod Gwiazdami. Impreza organizowana jest z Olsztyńskim Planetarium i Obserwatorium Astronomicznym.

Powiatowe Kino pod Gwiazdami w Gietrzwałdzie

Warmiński Festiwal Dziedzictwa Browarniczego

To nowy i nietypowy produkt regionalny, który od 2012 roku promuje dziedzictwo browarnicze i kulinarne Warmii. Warmia to nie tylko zachwycające kapliczki, kościoły, piękna przyroda z jeziorami, urozmaiconym krajobrazem i alejami warmińskimi. Już od czasów średniowiecza w regionie istniały silne tradycje browarnicze. Przez kolejne stulecia tradycje warzenia i wyszynku piwa stanowiły, poza rolnictwem, główne źródło dochodu mieszczan warmińskich. Piwo produkowano we wspólnie użytkowanych browarach miejskich, przydomowych browarach prywatnych, browarach zamkowych, a nawet w browarze klasztornej (Barczewo). Na terenach wiejskich działały natomiast browary folwarczne. Praktycznie w każdym mieście funkcjonował browar. Sytuacja taka utrzymała się także po przejściu browarnictwa z produkcji rzemieślniczej w przemysłową, co miało miejsce w XIX wieku i trwała praktycznie do 1945r. Tradycje browarnicze kontynuowano na Warmii także po drugiej wojnie światowej, w nowej już rzeczywistości. Co roku, w latach 2012-2014, na imprezach browarniczych w Olsztynie, Braniewie i Biskupcu Reszelskim prezentowane było Warmińskie Objazdowe Muzeum Browarnictwa z oryginalnymi dokumentami i pamiątkami, uczestnicy festiwalu w Biskupcu korzystali z możliwości zwiedzania z przewodnikiem zabytkowego, ale nieczynnego budynku browaru. Jednym z zamysłów WFDB jest promocja zabytkowych obiektów browarów na Warmii, co ma się przełożyć na znalezienie inwestorów dla cennych pamiątek historii. Festiwal promuje też zapomniane

warmińskie przekąski piwne, czyli słone ciasteczka „nowolatki” i „fafernuchy”, czyli słodkie pierniki na miodzie z pieprzem. Organizowane były konkursy kulinarne na najsmaczniejsze „nowolatki” i „fafernuchy”. Podczas różnych wydarzeń kulturalnych, których organizatorem jest Powiat Olsztyński uczestnicy mogą skosztować piw uważanych przez domowych piwowarów z Warmii, jak również warmińskich przekąsek piwnych (degustacje ufundowane przez Powiat Olsztyński).

Fragment ekspozycji Warmińskiego Objazdowego Muzeum Browarnictwa

8. SZLAKI TURYSTYCZNE WYKORZYSTUJĄCE ZABYTKI I ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Powiat Olsztyński to czysta i piękna ziemia. Dla turystów jest to region szczególnie interesujący, bo można tu znaleźć nie zdeptane leśne ścieżki i jeziora, na których nie ma tłoku. Bogata przeszłość historyczna powiatu pozostawiła wiele interesujących pomników kultury, tajemnicze zamki krzyżackie z XIV-XV wieku, fragmenty murów obronnych i warowni, kapliczki, cmentarze rzymsko-katolickie i ewangelickie, kościoły gotyckie, barokowe. Warmia i Mazury to ziemia, gdzie współżyło, przenikało się i ścierało wiele kultur i narodowości. Ślady tych procesów widoczne są w bogactwie zachowanych śladów.

Warmia to także bogata i nieskażona przyroda. Na powierzchni 2 840 km kw. jest aż 11 rezerwatów przyrody i 20 użytków ekologicznych, które są miejscem występowania rzadkich gatunków fauny i flory oraz 127 pomników przyrody. Wody to ponad 4,5%, lasy – 39,80% powierzchni powiatu, podczas gdy średnia dla województwa wynosi 29%. Bardzo ważne jest to, że lasy powiatu otaczają Olsztyn pierścieniem i łączą się z lasem miejskim, tworząc zielone płuca dla Olsztyna. W Powiecie Olsztyńskim występuje aż 167 różnych pomników przyrody w postaci ciekawych głazów i drzew - pojedynczych lub występujących w grupach i alejach.

Na terenie Powiatu Olsztyńskiego występuje wiele szlaków turystycznych ukazujących walory przyrodnicze oraz spuściznę kulturową. Szlaki są bardzo rozbudowane i dobrze ze sobą skomunikowane. Często wykraczają poza granice powiatu. Szczegółowe informacje nt. szlaków turystycznych dostępne są w wydziałach ds. promocji Urzędów Miast i Gmin Powiatu Olsztyńskiego.

8.1. SZLAKI ROWEROWE

1. Szlak „Poznaj architekturę wsi warmińskiej”

Szlak rowerowy jest zamkniętą pętlą okrężną wokół Olsztyna. Przebiegał będzie po drogach dogodnych dla ruchu rowerowego, częściowo po bocznych drogach asfaltowych, częściowo po drogach gruntowych i leśnych. Pętla w trzech punktach od strony południowo-wschodniej i w jednym od zachodu, łączyć się będzie z istniejącymi oznakowanymi wcześniej szlakami rowerowymi.

Długość szlaku (km): 117,7

Opis-komentarz:

0 km skrzyżowanie dróg: Słupy-Gady i Różowo- Barczewko. Droga asfaltowa

1,4 km po prawej stronie znajduje się leśny parking zdatny do przygotowania na jego terenie miejsca postoju dla rowerzystów.

1,8 km po prawej stronie znajduje się Gospodarstwo Gościnne „Janczary”, prowadzące działalność agroturystyczną. Po stronie lewej istnieje możliwość zejścia na przygotowaną plażę.

2,7 km Barczewko. W miejscowości skrzyżowanie z drogą na Gady (kierunek wskazuje znak), trasa wiedzie prosto, nadal asfaltową szosą.

4,2 km Rozwidlenie dróg. Drogowskaz informuje o drodze do Łęgajń (w prawo). Rowerzysta napotyka tu na

oznaczenia szlaków rowerowych gminy Barczewo. Droga asfaltowa.

6,6 km Biedowo.

7,7 km Skrzyżowanie z drogą prowadzącą do Tuławek (w lewo, drogowskaz). Tuz obok znajduje się duża stajnia z końmi sportowymi, urządzony parkour i okólniki. Nadal szosa.

8,5 km Przejazd kolejowy.

9,8 km Dojazd do ruchliwej drogi, jej bezkolizyjne przecięcie i wjazd do Barczewa. Ulica asfaltowa.

10 km Barczewo. Ulica Warmińska.

10,8 km Skręt w prawo w ulicę Mickiewicza, przejazd przez most na rzece Pisa. 11,2 km Węzeł szlaków gminnych (mapa z opisami na ścianie jednego z budynków).

11,4 km Skręt w lewo na ulicę Kościuszki (droga prowadzi do Butryn, o czym informuje drogowskaz). Droga asfaltowa.

13,2 km Po lewej cmentarz.

15,1 km W lewo odchodzi droga w kierunku Leszna (drogowskaz).

16,7 km W lewo odchodzi droga w kierunku Jedzbarka (drogowskaz).

18,0 km Pogorszenie jakości nawierzchni asfaltowej.

22,2 km Prejłowo. Skręt w prawo w kierunku Olsztyna (drogowskaz). Asfaltowa szosa. Rozpoczęcie odcinka wspólnego z czarnym szlakiem rowerowym gminy Purda.

23,3 km Na skrzyżowaniu trasa wiedzie w lewo (drogowskaz na Purdę i Butryny). Czarny szlak wiedzie prosto do Olsztyna.

25,4 km Pajtuny. Nadal asfalt.

28,3 km Purda. Węzeł szlaków rowerowych (mapa i opisy), skrzyżowanie dróg na Barczewo, Butryny, Nową Wieś. Trasa prowadzi drogą asfaltową w prawo.

31,6 km Marcinkowo. Asfaltowa szosa.

32,0 km W lewo odchodzi droga w kierunku Purdki (drogowskaz).

32,5 km Stacja PKP Marcinkowo, przejazd kolejowy.

35,1 km Przecięcie drogi Olsztyn-Ostrołęka.

36,0 km Do lasu. Trasa prowadzi dobrej jakości gruntową drogą leśną.

37,3 km Skrzyżowanie leśnych dróg, rozpoczęcie odcinka wspólnego z czerwonym szlakiem gminy Purda. Skręt w prawo. Dobra droga leśna.

38,8 km Skrzyżowanie leśnych dróg. Trasa prowadzi w lewo. Dobra droga leśna

39,6 km Nawierzchnia zmienia się na żużlową.

40,0 km Leśniczówka Kaborno. Skrzyżowanie dróg. Trasa wiedzie prosto. Żużel.

40,6 km Zabudowania miejscowości Kaborno, skrzyżowanie dróg (trasa prosto). Miejscami nawierzchnia piaszczysta.

42,0 km Wjazd do kompleksu leśnego. Wygodna, szeroka, dobrze utwardzona droga leśna.

42,7 km Skręt w lewo (w kierunku jeziora), przy leśnej kapliczce.

43,0 km Na skrzyżowaniu w prawo. Dobra droga leśna.

43,5 km W prawo możliwość wjazdu nad jezioro. Trasa wiedzie w lewo.

43,8 km Skręt w prawo na przecięciu dróg. Droga leśna.

45,1 km Trękus. Nawierzchnia szutrowa.

45,3 km Skrzyżowanie przy kapliczce. Trasa prowadzi prosto.

45,8 km Nawierzchnia zmienia się po wyjeździe ze wsi na asfalt.

47,0 km Linowo. Droga asfaltowa.

48,9 km Wjazd na drogę Szczęsne –Stary Olsztyn. Kierunek w lewo. Asfaltowa szosa.

50,5 km Stary Olsztyn.

52,2 km Skrzyżowanie i bezkolizyjne przecięcie drogi Olsztyn- Butryny. Punkt wspólny z żółtym szlakiem rowerowym gminy Purda.

53,0 km Dojazd do jeziora i drogi prowadzącej wzdłuż jego brzegu (na prawo). Spotkanie z zielonym szlakiem turystyki pieszej.

53,3 km Zabudowania miejscowości Bartążek. Wjazd na asfalt.

55,4 km Dojazd do drogi Olsztyn- Bartąg oraz mostu na Łynie. Skręt w lewo. Asfalt.

55,5 km Bartąg. Na skrzyżowaniu skręt w lewo (na Ruś, drogowskaz).

56,3 km Rozwidlenie dróg: w lewo Ruś, trasa prowadzi w prawo (Gietrzwałd). Wyboisty asfalt.

57,5 km Koniec odcinka asfaltowego, początek szutrowego.

57,7 km Przejazd pod mostem kolejowym. Za nim na podjeździe bruk

57,9 km Koniec odcinka stabilizowanego brukiem. Dalej droga żużlowa.

59,2 km Dojazd do drogi na Warszawę i jej bezkolizyjne przecięcie. Wjazd na drogę prowadzącą do Tomaszowa (w lewo, drogowskaz). Asfalt.

60,3 km Tomaszkowo. Na skrzyżowaniach nie zmieniamy kierunku.

63,5 km Na prawo zjazd do ośrodka Copernicus, jezioro, zabudowania letniskowe. Nadal asfalt. 65,0 km Sząbruk. Skrzyżowanie z drogą prowadzącą do Kudyp (w prawo). Trasa wiedzie w lewo w kierunku Gietrzwałdu (drogowskaz). Początek odcinka wspólnego z czerwonym szlakiem rowerowym Olsztyn- Stare Jabłonki. Szosa.

67,3 km Uniszewo. Trasa wiedzie cały czas asfaltem.

68,8 km Dalszy ciąg zabudowań Uniszewa. Po prawej zostaje przejazd kolejowy.

70,0 km Stacja PKP Uniszewo.

72,4 km Łajsy. Przejazd przez tory. Asfalt.

75,9 km Wjazd do Gietrzwałdu, przejazd pod drogą Olsztyn- Ostróda. W centrum skrzyżowanie. Trasa prowadzi prosto podjazdem (znak na Woryty). Asfalt.

77,6 km Woryty. Na rozwidleniu koło kapliczki w prawo. Szosa asfaltowa.

78,6 km Wjazd na drogę gruntową (w prawo) i na pierwszym skęćie również w prawo. Koniec odcinka wspólnego ze szlakiem czerwonym. Dalej droga gruntowa polna.

81,9 km Rentyny. Droga piaszkowa, miejscami grząska. Po prawej jezioro.

82,3 km Skręt w lewo, w drogę leśną (podjazd).

84,5 km Wjazd na drogę Olsztyn- Morąg. Trasa wiedzie w prawo.

84,6 km Skręt w lewo, w boczna gruntową drogę.

86,1 km Wjazd na asfalt w miejscowości Wrzesina. Trasa w lewo.

86,6 km Ostatnie zabudowania wsi, nawierzchnia asfaltowa przechodzi w szuter dobrze utwardzony.

88,0 km Porbady.

88,2 km Skrzyżowanie koło drzewa, pętla wiedzie w prawo. Dobra droga polna.

88,6 km Rozwidlenie dróg koło krzyża. Należy skrócić w prawo. Droga polna.

90,0 km Skręt w lewo w kierunku stacji PKP Godki. Droga gruntowa.

90,5 km Stacja, przejazd przez tory kolejowe.

90,7 km Wjazd na szosę w kierunku Jonkowa (w prawo).

91,9 km Węgajty. Trasa wiedzie asfaltem.

93,5 km Wjazd do Jonkowa. Należy kierować się w lewo, na ulicę Ks.Jana Hanowskiego. We wsi asfalt.

94,0 km W centrum Jonkowa skrzyżowanie z droga na Mostkowo. Trasa prowadzi prosto.

95,0 km Rozwidlenie dróg: w prawo Olsztyn, pętla skręca w lewo drogą asfaltową do Mątek.

96,7 km Mątki. We wsi mocno dziurawy asfalt.

97,7 km Wyjazd i zmiana nawierzchni na szuter.

97,8 km Rozwidlenie dróg: w prawo do wsi Polejki (drogowskaz), w lewo dobrej jakości szuter w kierunku wsi Kajny (drogowskaz). Skręt w prawo.

99,3 km Przejazd przez tory kolejowe. Zaraz za torami skręt w lewo i jazda droga gruntowa wzdłuż torów.

101,8 km Wjazd na asfalt w Barkwedzie. Skręt w prawo.

102,0 km Przejazd przez most na Starej Łynie. Istnieje możliwość dojazdu do Gospodarstwa „Strusiolandia”. Początek odcinka wspólnego ze szlakiem pieszym czerwonym. Asfalt.

102,3 km Skręt w prawo w drogę leśną.

103,5 km Rozwidlenie dróg polnych, skręt w prawo.

106,3 km Drewniany most nad rzeką. Dalej droga polna.

107,0 km Wjazd na asfalt we wsi Brąswałd. Skręt w prawo.

107,2 km Skręt w lewo w drogę żuźlową (koło kapliczki).

107,4 km Rozwidlenie dróg koło krzyża, jazda w prawo (zgodnie ze wskazaniem strzałek) w kierunku Spręcowa i Ługwałdu. Droga gruntowa.

108,6 km Skręt w prawo na rozwidleniu. Droga gruntowa.

109,8 km Wjazd na asfalt w miejscowości Ługwałd. Skręt w lewo

111,1 km Dojazd do trasy Olsztyn- Dobre Miasto, bezkolizyjne przecięcie i dalej droga szutrowa, potem leśna.

112,7 km Dojazd do Gospodarstwa „Oaza Spokoju”, skręt w lewo. Droga gruntowa dobrej jakości.

113,8 km Wjazd na szosę Dywity-Różnowo. Skręt w lewo. Asfalt. Początek odcinka wspólnego z niebieskim szlakiem rowerowym gminy Dywity.

114,5 km Różnowo. Rozpoczyna się dziurawy asfalt. W lewo droga na Rozgity. Trasa prowadzi prosto.

115,1 km Rozwidlenie dróg. W lewo do Dąbrówki Wielkiej, trasa wiedzie w prawo (drogowskaz informuje o kierunku na Słupy). Dziurawy asfalt. Koniec odcinka wspólnego ze szlakiem niebieskim.

115,3 km Koniec drogi asfaltowej, rozpoczyna się droga gruntowa.

116,7 km Leśne miejsce postoju, w lewo droga wzdłuż ściany lasu, trasa prowadzi prosto. Droga leśna.

117,7 km Wjazd na szosę Olsztyn- Gady, bezkolizyjne przecięcie, dalej jazda szosą w kierunku Barczewka (prosto). Zamknięcie pętli.

2. Szlak "7 cudów natury 7 cudów kultury" - gmina Biskupiec (szlak ułożony przez Katolickie Gimnazjum Społeczne w Biskupcu)

Opis-komentarz: Biskupiec – Rzeck – Rasząg – Zabrodzie – Kobyły – Parelskie Wzgórza – Lipowo – Stanclowo – Bredynki – Dębowo – Czerwonka – Biesowo – jezioro Galk – jezioro Dadaj.

3. Szlak - Rowerem po złote runo Stowarzyszenia Kulturalnego "Nasz Kawalek Warmii" .

Długość trasy: 31 km.

Znakowanie w terenie: trasa oznakowana.

Opis-komentarz: Ścieżka jest wyznakowana jako pętla, która prowadzi po malowniczych warmińskich terenach. Można włączyć się w nią w dowolnym miejscu. Proponowane początki trasy to dworzec PKP Czerwonka lub zjazd w kierunku Biskupca z drogi nr 16 (Biskupiec - Mrągowo). W obu tych miejscach są umieszczone tablice informacyjne z mapką trasy i podstawowymi informacjami. Wystartować proponujemy z tego drugiego punktu. Zjeżdżamy z obwodnicy do Biskupca.

8.2. SZLAKI KAJAKOWE

1. Szlak 2 Marózką i Łyną do Olsztyną

Opis-komentarz: Waplewo – Mostek drogowy – Most kolejowy – Jezioro Maróz – Swaderki – Mostek – Jezioro Święte – Wyływ rzeki Marózka – gospodarstwo rolne w Kurkach – Kurki most drogowy – Niski mostek – Jezioro Łańskie – Wyływ Łyny – Jezioro Ustrych – Początek przełomu (w tym miejscu należy wysiąść z kajaków i je przenieść) – Ruś – elektrownia – Wieś Bartąg – Most drogowy, przedmieścia Olsztyna
Długość szlaku 56,5 km.

2. Szlak 3 Rzeką Łyną w gminie Dobre Miasto

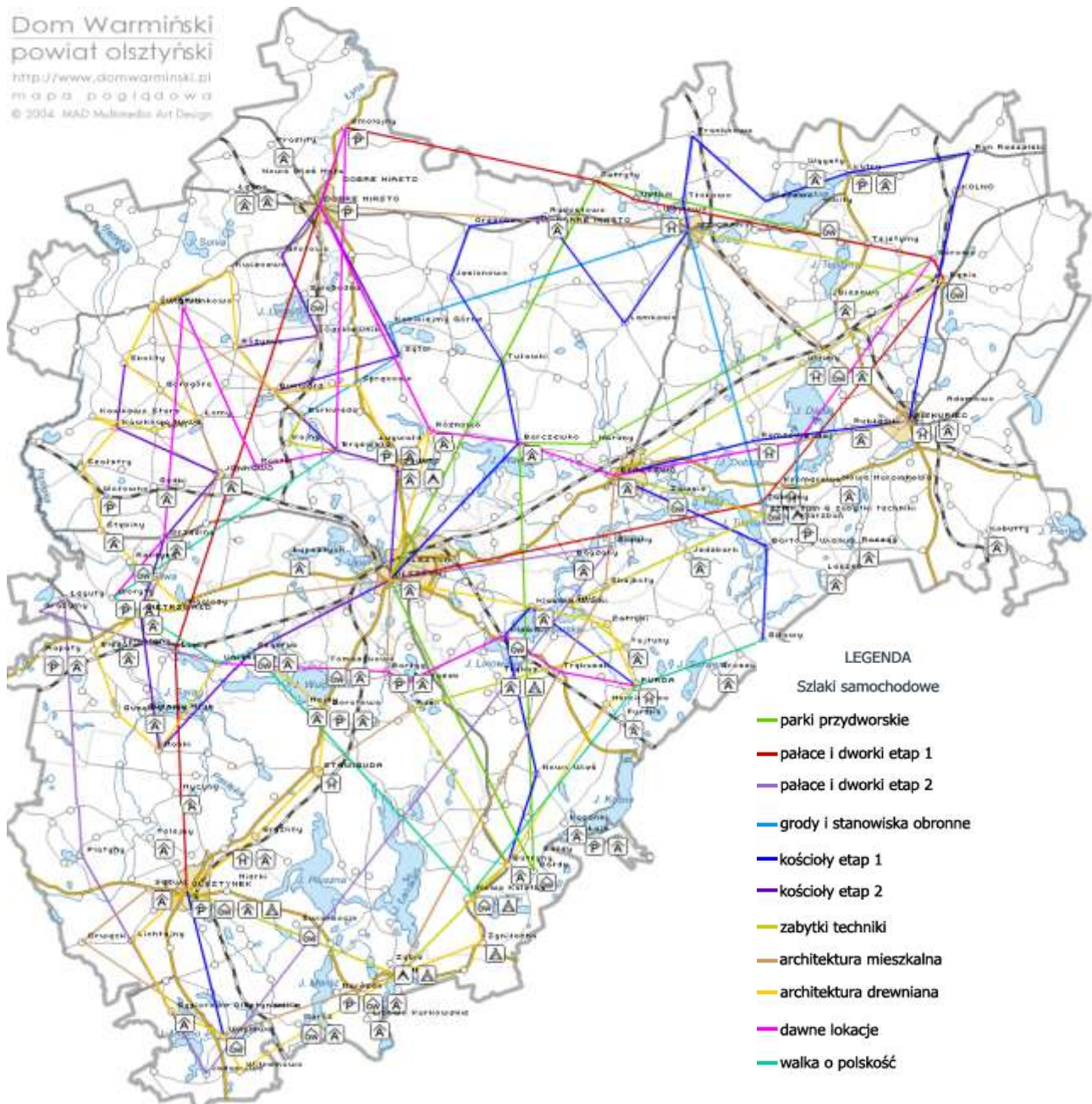
Długość szlaku: 40 km.

Opis-komentarz: Most drogowy w Kłódce (wodowanie kajaków) – okolice Knopina (częste, gwałtowne zakola do 15 – 20 m) - dalej w kierunku Dobrego Miasta Dużą Łyną (prawe ramię Łyny będące sztucznym wykopem) – czynna elektrownia wodna (tu należy dobić do prawej strony brzegu i przenieść kajaki około 50 m) – dalej płynie się pod mostem drogowym obok Bocianie Baszty – most drogowy w Kosyniu (płynąc spokojnym nurtem, odcinek rzeki z licznymi zakolami wśród łąk o wysokim 1 m brzegu, brzegi wznoszą się i z daleka widać pałac w Smolajnach) – most drogowy w Smolajnach (po prawej stronie odnoga starorzecza po lewej las sosnowo – świerkowy – wpływamy na najładniejszy odcinek szlaku (na zakolach po lewej i po prawej stronie kilkumetrowe urwiska i starorzecza z siedliskami ptactwa wodnego) – most drogowy drogi do Urbanowa – Urbanowo (za Urbanowem do granicy gminy teren wznosi się i szlak biegnie wśród pagórków) – płyniemy do granicy gminy.

8.3. SZLAKI SAMOCHODOWE

Dom Warmiński
powiat olsztyński

<http://www.domwarminski.pl>
mapa poglądowa
© 2004 MAD Multimedia Art Design

Mapa turystyczna powiatu olsztyńskiego – szlaki samochodowe. Źródło: www.domwarminski.pl

Szlaki oznakowane

1. Szlak Kopernikowski (na terenie powiatu olsztyńskiego – ok 60 km, długość całego szlaku 302 km)

Olsztyn – Dywity – Brąswald – Dobrze Miasto – Glotowo – Smolajny – Lidzbark Warmiński – Ignaliny – Babiak – Krosno – Orneta – Pieniężno – Parkosze – Braniewo – Frombork – Podgrodzie – Tolkmicko – Kadmny – Wysoczyzna Elbląska - Elbląg – Pasłęk – Buczyniec – Małdyty – Dobrocin – Mora – Kretowiny – Jonkowo – Olsztyn.

2. Szlak Grunwaldzki (długość szlaku na terenie powiatu olsztyńskiego ok 60 km, długość całego szlaku 283 km).

Olsztyn – Gietrzwałd – Zawady Małe – Stare Jabłonki – Ostróda – Pietrzwałd – Wysoka Wieś – Lubawa – Samplawa – Bratian – Nowe Miasto Lubawskie – Boleszyn – Lidzbark – Działdowo – Nidzica Łyna – Dąbrówno – Grunwald – Olsztynek – Dorotowo – Olsztyn.

3. Szlak Mazurski (długość szlaku na terenie powiatu olsztyńskiego ok 50 km, długość całego szlaku 445 km).

Olsztyn – Barczewo – Biskupiec – Łężany - Reszel – Św. Lipka – Kętrzyn – Gierłoż – Mamerki – Węgorzewo – Rapa – Gołdap – Olecko – Wieliczki – Ełk – Ogródek – Orzysz – Nowe Guty – Pisz – Ruciane Nida – Wojnowo – Krutyń – Zgon – Spychowo – Szczytno – Pasym – Olsztyn.

Szlaki tematyczne

1. Pałace i dworki.

Etap 1 Przebieg szlaku: Olsztynek – Łajsy (przez Biesal) - Smolajny (przez Dobre Miasto, Radostowo) - Potryty - Ustnik (przez Jeziorany) - Tejstymy - Górowo - Bęsia – Tumiany - Olsztyn

Etap 2 Przebieg szlaku: Olsztyn - Sapuny (przez Butryny, Swader, Waplewo) - Jadamowo – Gąsiorowo Olsztyneckie - Platyny (przez Guzowy Piec) - Lęguty - Grazymy (przez Gietrzwałd) - Uniszewo - Sząbruk – Olsztyn

2. Parki przydworskie.

Przebieg szlaku: Olsztyn (przez Jeziorny) - Potryty - Tejstymy (przez Biskupiec, Barczewo, w kierunku Barczewka) - Górowo - Maruny - Barczewko (przez Nową Wieś) - Bałdy - Olsztyn

3. Grody i stanowiska obronne.

Przebieg trasy: Barczewko – Barczewo – Dadaj – Kierzbuń – Tumiany – Jeziorany – Kabikiejmy Górne – Sętał – Barkweda.

4. Kościoły.

Etap 1 Przebieg trasy: Stawiguda - Gryzliny - Olsztynek - Waplewo (przez Kadrowo, Swader) - Kurki - Butryny - Nowa Wieś (przez Trękusek) - Klewki - Klebark Wielki - Purda (przez Prejłowo) - Giławy - Bartołty Wielkie - Barczewo - Ramsowo (przez Kromerowo) - Biskupiec - Kolno - Ryn Reszelski - Lutry - Pisowo - Frankowo - Tłokowo - Jeziorany (przez Krokowo) - Lamkowo (przez Derc) - Radostowo - Orzechowo - Jesionowo - Buławki - Barczewko – Olsztyn.

Etap 2 Przebieg trasy: Olsztyn – Dywity – Brąswałd – Bukwałd (przez Spręcowo) – Sętał – Dobre Miasto – Głotowo – Cerkiewnik – Różynka - Kwiecewo – Świątki – Skolisty – Nowe Kawkowo – Jonkowo – Wrzesina – Gietrzwałd – Mańki (przez Uniszewo) – Sząbruk – Olsztyn.

5. Zabytki techniki.

Przebieg trasy: Olsztynek (przez Kurki, Butryny w kierunku Olsztyna) - Ruś (przez Stary Olsztyn, Trekusek i Purdę) - Pajtuński Młyn – Kanał w Silicach (przez Prejłowo i Bartoły Wielkie) - Klimkowo - Barczewo (przez Biskupiec) - Bęsia (przez Tejstyny) - Jeziorany - Dobre Miasto - Cerkiewnik - Bukwałd – Barkweda - Kajny – Brąswałd.

6. Architektura mieszkalna.

Przebieg trasy: Olsztyn - Bartąg - Ruś (przez Gałławki) - Stawiguda - Gryzliny - Olsztynek - Sudwa (przez Świątajny) - Drwęck (przez Lichtajny, Jamiółowo) - Waplewo (przez Kadrowo, Swader), Swaderki - Kurki (przez Zgniłochę, Butryny, Purda, Patryki) - Skajboty - Barczewo - Biskupiec - Jeziorany - Dobre Miasto - Cerkiewnik - Bukwałd (powrót w stronę Dobrego Miasta na Głotowo) - Świątki (przez Skalisty) - Skalisty (przez Łomy) - Jonkowo (przez Giedajty - Wrzesina) - Gietrzwałd – Olsztyn.

7. Architektura drewniana.

Przebieg trasy: Olsztyn (przez Klebark Wielki, Patryki, Purdę) - Marcinkowo (przez Butryny) - Nowa Kaletka (przez Zgniłochę, Kurki, Żelazno, Witrażowo) - Waplewo - Gąsiorowo Olsztyneckie (przez Pawłowo) - Lichtajny - Olsztynek - Gryzliny - Stawiguda - Dorotowo - Sząbruk - Uniszewo (przez Guzowy Piec) - Mańki - Guzowy Piec - Biesal - Gietrzwałd - Woryty - Gietrzwałd - Nagłady (przez Wrzesinę) - Stęki - Wołowno - Szałstry (przez Nowe Kawkowo) - Stare Kawkowo (powrót ze Starego Kawkowa do Nowego Kawkowa) - Nowe Kawkowo (przez Pupki) - Łomy (przez Gołogórę) - Skolity (przez Świątki) - Kwiecewo (przez Różynkę) - Bukwałd - Spręcowo - Dywity - Różnowo - Dywity - Olsztyn

8. Dawne lokacje.

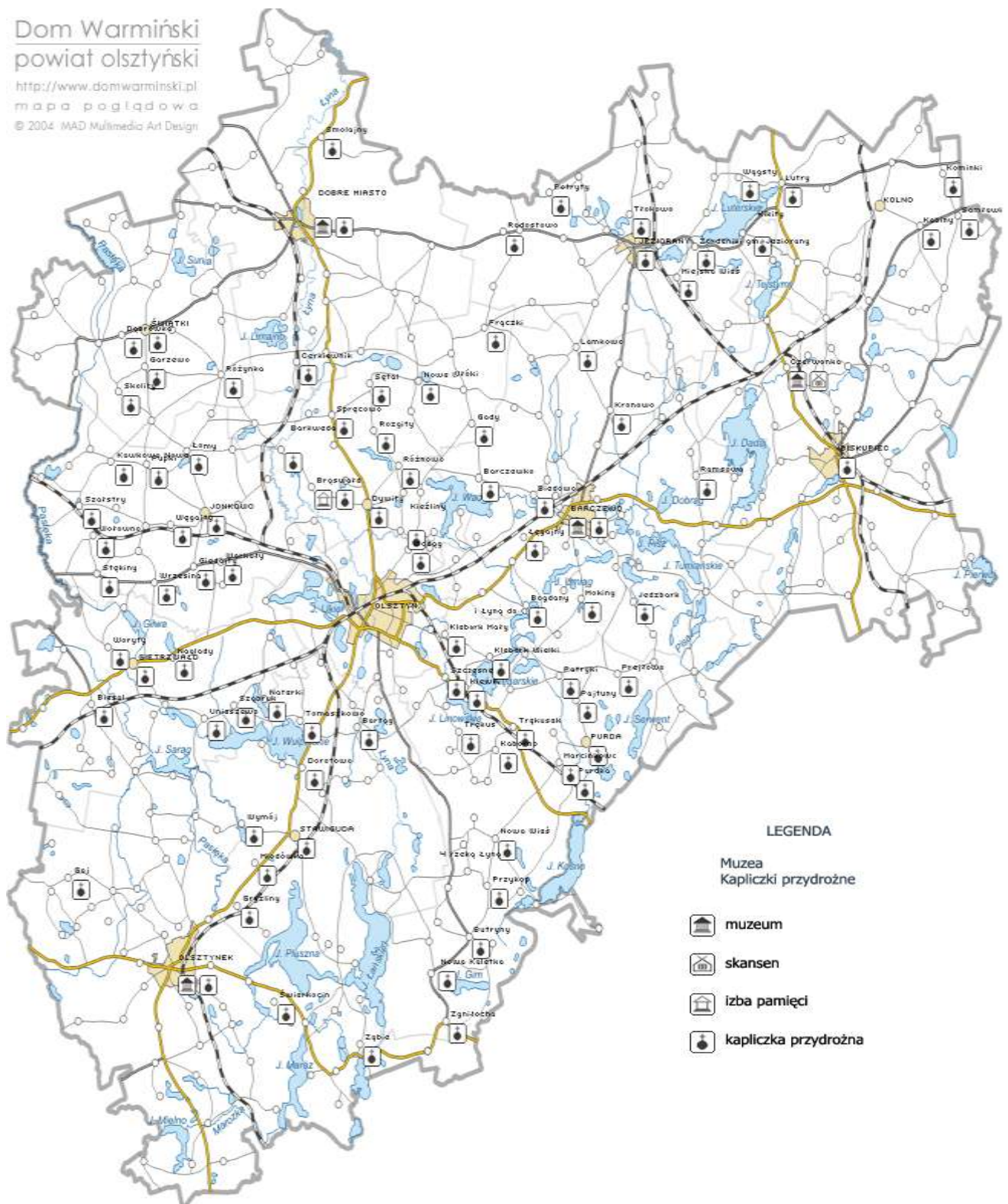
Przebieg trasy: Purda - Trekusek - Klewki - Bartążek - Bartąg (można pojechać przez Olsztynek do Gąsiorowa Olsztyneckiego) - Unieszewo - Gietrzwałd - Woryty - Wrzesina - Jonkowo - Matki (przez gutkowo) - Brąswałd (przez dobre Miasto) - Smołajny - (powrót do Dobrego Miasta przez Kabikejmy Dolne) - Różnowo - Barczewko - Barczewo - Dadaj (przez Biskupiec) - Górowo

9. Walka o polskość.

Przebieg trasy: Giławy - Purda (przez Butryny) - Nowa Kaletka (powrót w stronę Olsztyna przez Bartąg i Tomaszkowo) - Sząbruk - Uniszewo - Gietrzwałd - Woryty (przez Wrzesinę, Warkąły, Gutkowo) - Brąswałd

Dom Warmiński powiat olsztyński

<http://www.domwarminski.pl>
mapa poglądowa
© 2004 MAD Multimedia Art Design

Mapa turystyczna Powiatu olsztyńskiego – muzea i kapliczki. Źródło: <http://www.domwarminski.pl>

8.4. SZLAKI KONNE

1. Trasy konne na terenie Nadleśnictwa Jedwabno

Nr. 1 - długości ok. 12,5 km.; przebiega w pobliżu wsi Natać Wielka,

Nr. 2 - długości ok. 11 km.; przebiega w pobliżu wsi Bałdy,

Nr. 3 - długości ok. 10,5 km.; przebiega w pobliżu wsi Małszewo

Nr.4 - długości ok. 24 km.; przebiega pomiędzy wsiami: Zimna Woda, Wały, Muszaki,

Nr.5 - długości ok. 8,5 km.

2. Trasy konne na terenie Nadleśnictwa Jagielek

Nr 1 – przebiega w pobliżu Jeziora Guzowy Piec

3. Trasy konne na terenie Nadleśnictwa Kudypy

Nr1. – leśnictwo Stary Dwór; gm. Stawiguda, Gietrzwałd – przebiega w pobliżu miasta Olsztyna

Nr 2 – leśnictwo Kudybki; gm. Gietrzwałd – przebiega w pobliżu wsi: Kudypy, Naterki,

Nr 3 – leśnictwo Nagłady; gm. Gietrzwałd – przebiega w pobliżu miasta Olsztyna

Nr 4 – leśnictwo Wrzesina; gm. Jonkowo – przebiega w pobliżu wsi Wrzesina

Nr 5 – leśnictwo Żelazowice; gm. Gietrzwałd – przebiega w pobliżu wsi: Rentyny, Woryty, Stęki

Nr 6 – leśnictwo Chmury; gm. Dobre Miasto – przebiega w pobliżu Jeziora Limajno

8.5. SZLAKI PIESZE I NARCIARSKIE

1. Szlak Kopernikowski (42 km w Powiecie olsztyńskim)

Olsztyn (Wysoka Brama) – Brąswałd - Most nad sztucznym korytem Łyny – Barkweda – Bukwałd – Cerkiewnik – Glotowo – Dobre Miasto – Smolajny.

2. Szlak im. A. Śliwy (18,5 km)

Olsztyn (Wysoka Brama) – Rezerwat Redykajny – Jezioro Tyrsko – Gutkowo – Łupsztych – Dajtki.

3. Szlak 3 (6 km + z Olsztynka do Waplewa)

Olsztynek – Waplewo – Maróz – Żelazno.

4. Szlak Napoleona (32 km)

Gutkowo – Mątki – Jonkowo – Łomy – Pupki – Gologóra – Skolity – Kalisty – Dąbrówka – Konradowo.

5. Szlak 5 (49,9 km)

Olsztyn (Wysoka Brama) – Obrońców Tobruku – Jaroty – Bartązek – Kielary – rzeka Łyna/most – Ruś/sklep – skraj lasu – granica rezerwatu Las Warmiński – rzeka Łyna/elektrownia – skrzyżowanie dróg i duktów –

Półwysep Lalka – Droga Kurki/Dąb – Kurki – Brzeźno Łyńskie – Orłowo – Łyński Młyn – przejazd kolejowy – Dobrzyń PKP

6. Szlak im. Diernowa (10,3 km)

Olsztyn Jakubowo – Sanatorium.

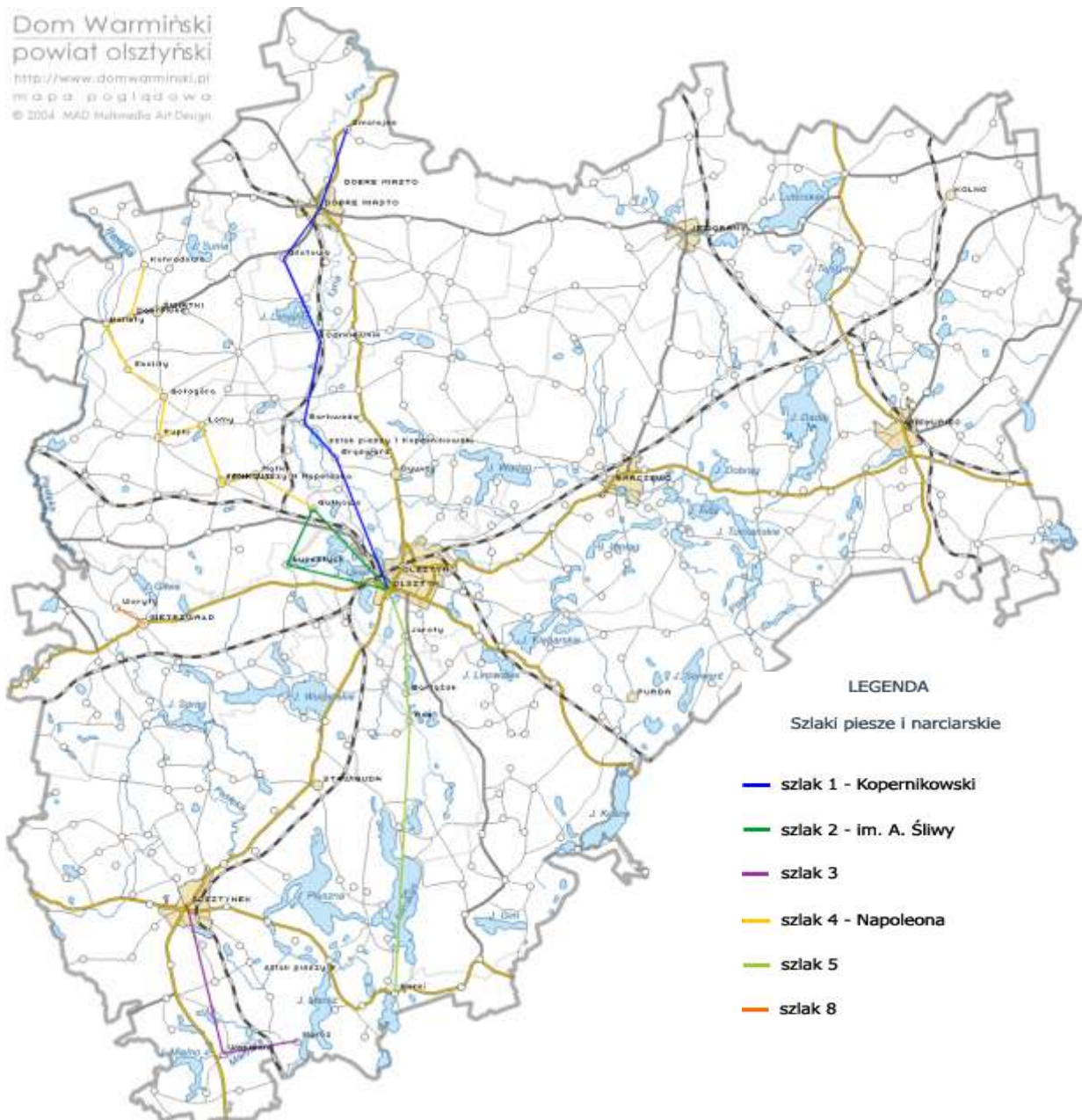
7. Szlak Błękitny (4 km)

Olsztyn ul. Bałtycka – jez. Długie - Las Miejski – Jakubowo.

8. Szlak 8

(długość szlaku 15 km)

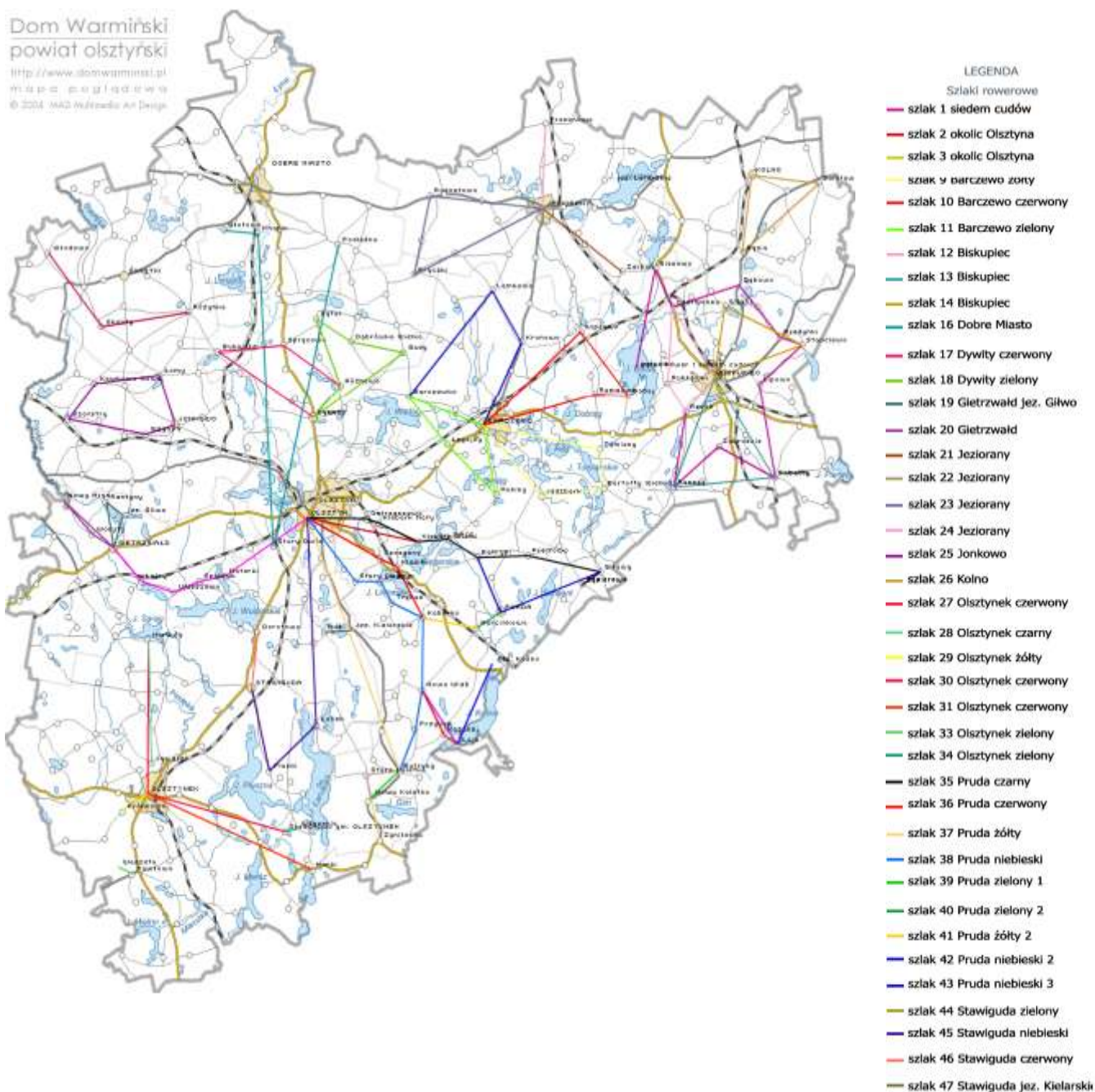
Gietrzwałd – Woryty (murowane warmińskie domy z końca XIX w. Oraz budynek dawnej szkoły polskiej) – przez las Żelazowice (w okolicy rezerwat "Ostoja bobrów na rzece Pasłęce") - powrót do Woryt – Gietrzwałd.

Mapa turystyczna powiatu olsztyńskiego – szlaki piesze i narciarskie. Źródło: www.domwarminski.pl

8.5.1. LEŚNE ŚCIEŻKI PRZYRODNICZE NA TERENIE NADLEŚNICTW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

1. Leśna ścieżka "Sanatorium" (ok. 4 km)
2. Leśna ścieżka "Kudypska Polana"
3. Leśna ścieżka "Las bliżej nas" (ok. 3 km)
4. Leśna ścieżka "Zazdrość" (ok. 6,7 km)
5. Leśna ścieżka "Zielony szlak" (ok. 5 km)

Mapa turystyczna powiatu olsztyńskiego – szlaki rowerowe. Źródło: www.domwarminski.pl

9. DIAGNOZA STANU ISTNIEJĄCEGO I POTENCJAŁU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY ZABYTKÓW - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Niniejszy Program ma na celu wskazanie istniejącego stanu zabytków oraz zdefiniowanie możliwości i obowiązków prawnych, dzięki którym Powiat Olsztyński dba o własne dziedzictwo kulturowe. Dokładna ocena, zarówno materii prawnej jak i materialnej ma na celu określenie aktualnej pozycji i perspektyw, a wraz z tym najlepszej strategii postępowania w zakresie opieki i ochrony zabytków. Jedną z podstawowych metod analizy strategicznej wykorzystywanej przy opracowaniu diagnozy jest analiza SWOT. Analiza ta ma na celu sklasyfikowanie czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na opiekę i ochronę zabytków na terenie Powiatu Olsztyńskiego.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ♣ wspieranie realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji w zakresie: Działania mające na celu ochronę i opiekę nad zabytkami, w tym wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach znajdujących się na terenie Powiatu Olsztyńskiego oraz w zakresie: Impreza, cykl imprez, działania i przedsięwzięcia polegające na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury mające na celu wspieranie i promocję twórczości, w tym amatorskiej, edukację i oświatę kulturalną, realizację działań i inicjatyw kulturalnych o zasięgu co najmniej powiatowym; ♣ duża ilość różnorodnych zabytków charakterystycznych dla regionu Warmii; ♣ atrakcyjne położenie Powiatu Olsztyńskiego pod względem krajobrazowym i kulturowym; ♣ duża ilość szlaków turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe; ♣ bogaty zasób ruchomych dzieł sztuki; ♣ kultywowanie i promowanie tradycji warmińskiej; ♣ funkcjonowanie i wspieranie działalności Społecznych Opiekunów Zabytków Powiatu Olsztyńskiego; ♣ wzrost inwestycji mających na celu ochronę i 	<ul style="list-style-type: none"> ♣ zły stan zachowania znacznej części zabytków zlokalizowanych na terenie Powiatu Olsztyńskiego; ♣ niewystarczające środki finansowe na konserwację obiektów zabytkowych w skali kraju; ♣ brak kontynuacji i nawiązań w stosunku do istniejącej przestrzeni zabytkowej, zanikanie tradycyjnej architektury i zabudowy charakterystycznej dla regionu Warmii; ♣ niewystarczająca promocja bieżąca zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego; ♣ niedostateczna edukacja społeczna o konieczności i potrzebie należytego dbania o zabytki oraz niedostateczna świadomość właścicieli zabytków o prawnych zobowiązaniach do należytego utrzymania obiektów; ♣ brak powiatowej ewidencji zabytków; ♣ brak planów zagospodarowania przestrzennego skutkujące brakiem objęcia wszystkich terenów lub obiektów zabytkowych zapisami dotyczącymi ochrony konserwatorskiej; ♣ brak aktualnych działek geodezyjnych przy niektórych zabytkach wpisanych do rejestru

<p>renowację zabytków;</p> <ul style="list-style-type: none"> ♣ liczne publikacje nt. dziedzictwa kulturowego Warmii; ♣ uwzględnianie zagadnień związanych z objęciem poszczególnych terenów lub obiektów ochroną konserwatorską w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego 	<p>zabytków utrudniające ustalenie dokładnej lokalizacji zabytków lub brak informacji czy obiekt jest wpisany do rejestru zabytków wraz z otoczeniem</p>
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ♣ dalsza edukacja i wzrost zainteresowania właścicieli zabytków ochroną i pracami konserwatorskimi; ♣ efektywniejsze zarządzanie infrastrukturą dotyczącą szlaków turystycznych; ♣ dalszy rozwój turystyki, w tym agroturystyki, w oparciu o obszary historyczne i obiekty zabytkowe; ♣ możliwość pozyskiwania zewnętrznych źródeł wsparcia na realizację prac konserwatorskich i remontowych dotyczących obiektów zabytkowych; ♣ promocja i wsparcie inicjatyw lokalnych mających na celu popularyzację, promocję i prezentację zabytków i dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego; ♣ promocja i rozwój tradycyjnej architektury charakterystycznej dla regionu Warmii; ♣ brak możliwości wykonywania jakichkolwiek prac na obiektach wpisanych do ewidencji zabytków, dla których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> ♣ niewystarczające środki finansowe na ochronę i opiekę zabytków, realizację prac renowacyjnych i konserwatorskich w skali kraju; ♣ niedostateczna liczba działań i akcji promocyjnych na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego; ♣ pogarszający się stan techniczny zabytków; ♣ niewłaściwe użytkowanie obiektów zabytkowych; ♣ prowadzenie prac budowlanych na zabytkach niezgodnie ze sztuką budowlaną; ♣ brak wypracowanych procedur określających współpracę instytucji odpowiedzialnych za ochronę zabytków z właścicielami zabytków; ♣ brak wiedzy o wpisaniu danego obiektu lub terenu do rejestru zabytków i podejmowanie działań bez zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub celowe niewystępowanie o zgodę na prowadzenie prac do konserwatora zabytków); ♣ nierespektowanie zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotyczących konieczności uzgadniania podejmowanych działań z konserwatorem zabytków.

10. CELE PRIORYTETOWE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU OLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2018 – 2021

Zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami programy opieki nad zabytkami, w tym powiatowe, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Uwzględniając określone wyżej kierunki działania oraz przeprowadzając syntezę analizy SWOT Powiat Olsztyński określił cele priorytetowe oraz wskazał zadania, których podjęcie przyczyni się do poprawy stanu zachowania i zagospodarowania obiektów zabytkowych.

CEL I: OCHRONA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	
ZADANIA	PODMIOTY/JEDNOSTKI REALIZUJĄCE
Ochrona zabytków, opieka nad zabytkami, ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska naturalnego	Powiat Olsztyński
Promowanie regionalnej architektury i budownictwa	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Budownictwa i Inwestycji ▲ Wydział Organizacyjny
Wspieranie rozwoju turystyki z uwzględnieniem walorów dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Budownictwa i Inwestycji ▲ Wydział Organizacyjny ▲ Wydział Oświaty, Kultury i Kultury Fizycznej
Wspieranie inicjatyw mających na celu pozyskiwanie środków finansowych z zewnętrznych źródeł wsparcia na realizację prac konserwatorskich i remontowych dotyczących obiektów zabytkowych	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Budownictwa i Inwestycji
Wsparcie inicjatyw lokalnych mających na celu popularyzację, promocję i prezentację zabytków i dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Organizacyjny ▲ Wydział Oświaty, Kultury i Kultury Fizycznej

CEL II: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I EDUKACJA MIESZKAŃCÓW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	
Promowanie istniejących i wspieranie inicjatyw mających na celu tworzenie nowych szlaków turystycznych wykorzystujących zasoby dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego.	Wydział Organizacyjny
Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego i inicjatyw dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami w mediach.	Wydział Organizacyjny
Promowanie i prezentacja zabytków z terenu Powiatu Olsztyńskiego za pośrednictwem internetu.	Wydział Organizacyjny
Promocja kultury i tradycji warmińskiej.	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Organizacyjny ▲ Wydział Oświaty, Kultury i Kultury Fizycznej
Opracowywanie folderów, przewodników i innych pozycji dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu oraz wspieranie zewnętrznych publikacji dotyczących tematyki.	Wydział Organizacyjny
Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego, jego stanu zachowania i potrzeb związanych z jego ochroną wśród mieszkańców Powiatu Olsztyńskiego.	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Budownictwa i Inwestycji ▲ Wydział Organizacyjny ▲ Wydział Gospodarowania Środowiskiem ▲ Wydział Geodezji ▲ Wydział Gospodarki Nieruchomościami
Organizacja i udział w szkoleniach dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami.	Powiat Olsztyński
Edukacja właścicieli w zakresie prawnych zobowiązań do należytego utrzymania obiektów zabytkowych.	Powiat Olsztyński
Określenie procedur i warunków współpracy z właścicielami zabytków.	Powiat Olsztyński
CEL III: UTWORZENIE, PROWADZENIE I BIEŻĄCA AKTUALIZACJA EWIDENCJI ZABYTKÓW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	
Opracowanie wykazu, wraz z opisem geodezyjnym budowlanym, inwestycyjnym i dokumentacją zdjęciową, zabytków będących w zasobach Powiatu Olsztyńskiego, w tym wykazu kapliczek.	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Geodezji ▲ Wydział Budownictwa i Inwestycji ▲ Wydział Organizacyjny ▲ Wydział Gospodarki Nieruchomościami
Prowadzenie w wersji elektronicznej i bieżąca aktualizacja ewidencji zabytków Powiatu Olsztyńskiego i ewidencji kapliczek.	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Budownictwa i Inwestycji ▲ Wydział Organizacyjny ▲ Wydział Geodezji ▲ Wydział Gospodarki Nieruchomościami
Udostępnienie ewidencji na stronach internetowych Powiatu Olsztyńskiego oraz stronach internetowych innych zainteresowanych podmiotów.	Wydział Organizacyjny
Opracowanie mapy zabytków będących w zasobach Powiatu Olsztyńskiego.	<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wydział Budownictwa i Inwestycji ▲ Wydział Organizacyjny ▲ Wydział Geodezji ▲ Wydział Gospodarki Nieruchomościami

Realizacja Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2018 – 2021, a tym samym osiągnięcie zakładanych celów priorytetowych możliwe będzie dzięki realizacji określonych zadań przy zastosowaniu następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki i ochrony zabytków oraz uwzględnieniu Programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego,
- 2) finansowych – polegających na wspieraniu prac konserwatorskich i renowacyjnych przy obiektach zabytkowych oraz inicjatyw lokalnych, w tym również inicjatyw mających na celu pozyskiwanie środków finansowych z zewnętrznych źródeł wsparcia mających na celu popularyzację, promocję i prezentację zabytków i dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego; wspieranie, w ramach współpracy Powiatu Olsztyńskiego z organizacjami pozarządowymi, realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji między innymi w zakresie: Działania mające na celu ochronę i opiekę nad zabytkami, w tym wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach znajdujących się na terenie Powiatu Olsztyńskiego oraz w zakresie: Impreza, cykl imprez, działania i przedsięwzięcia polegające na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury mające na celu wspieranie i promocję twórczości, w tym amatorskiej, edukację i oświatę kulturalną, realizację działań i inicjatyw kulturalnych o zasięgu co najmniej powiatowym,
- 3) koordynacji – osiągnięcie poszczególnych celów możliwe będzie dzięki współpracy Powiatu Olsztyńskiego z organizacjami pozarządowymi, właścicielami zabytków i innymi podmiotami na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami,
- 4) społecznych – mających na celu realizację działań promocyjnych i edukacyjnych na rzecz społeczności zamieszkującej Powiat Olsztyński,
- 5) kontrolnych – mających na celu monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego przez poszczególne wydziały Starostwa Powiatowego w Olsztynie.

11. LITERATURA I ŹRÓDŁA

1. *Warmiacy i Mazurzy. Życie codzienne ludności wiejskiej w I połowie XIX wieku.* Praca zbiorowa pod redakcją Bogumiła Kuźniewskiego. Towarzystwo Przyjaciół Olsztynka. Olsztynek 2002 r.
2. *Warmińskie kapliczki. Część I.* Mirosław „Micia” Bojenko, Adam Brosch. Dobre Miasto 2011 r.
3. *Mała architektura sakralna na Warmii od 1945 roku ze szczególnym uwzględnieniem kapliczek.* Stanisław Kuprjaniuk. Olsztyn 2016.
4. *Waloryzacja i ochrona alei przydrożnych na terenie województwa warmińsko – mazurskiego.* Opracowanie Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Olsztynie. Olsztyn 2007 r.
5. www.powiat-olsztynski.pl
6. www.domwarminski.pl
7. www.aleje.org.pl
8. www.nida.pl

Załącznik Nr 1
do Programu Opieki nad Zabytkami
Powiatu Olsztyńskiego na lata 2018 - 2021

**WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA
WARMIŃSKO – MAZURSKIEGO**

Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr Rejestru	Data Wpisu	Decyzja	Gmina
KROMEROWO	PRZY DRODZE KRAJOWEJ NR 16, ODCINEK		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-4526	3 czerwca 2009	IZAR(JD)-4101/5-40/09	BARCZEWO
RAMSOWO			D. KAPLICA GROBOWA WYZN. EWANG., OB. KAPLICA PRZEDPOGRZEBOWA WYZN. RZYM-KAT. Z OTOCZENIEM	A-4568	21 kwietnia 2011	IZAR(MS)4101-109(2)/10/11	BARCZEWO
BARCZEWO			WIEŻA CIŚNIEŃ	A-4009	6 października 1997	PSOZ-IZN-5340/977/97	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO			KOŚCIÓŁ ŚW ANDRZEJA APOSTOŁA WRAZ Z GROBOWCEM RENESANSOWYM KARDYNAŁA BATOREGO	A-219	20 marca 1957	L.KL.IV-118/57	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO			KOŚCIÓŁ ŚW ANNY I ŚW SZCZEPANA	A-218	18 marca 1957	L.KL.IV 117/57	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO			UKŁAD URBANISTYCZNY	A-333	23 lipca 1957	L.224	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO			MURY OBRONNE	A-326	23 lipca 1957	L.225	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	GRANICZNA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3514	czwartek, 27 maja 1993	PSOZ-IZN-5340/122/93	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	GRUNWALDZKA	003	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI	A-1993	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-206/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	GRUNWALDZKA	010	DOM	A-2004	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-207/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	GRUNWALDZKA	011	DOM	A-2002	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-204/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	GRUNWALDZKA	022	DOM	A-2022	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-194/87	BARCZEWO (miasto)

BARCZEWO	GRUNWALDZKA	024	DOM	A-330	wtorek, 23 lipca 1957	L.229	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	GRUNWALDZKA	026	DOM	A-329	wtorek, 23 lipca 1957	L.230	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KLASZTORNA	003	DOM	A-331	wtorek, 23 lipca 1957	L.228	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KLASZTORNA	005 A	DOM	A-4068	17 czerwca 1998	PSOZ-IZN-5340/343/98	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KLASZTORNA	007	KOŚCIÓŁ P.W. DOBREGO ŁOTRA - ŚW. DYZMY W GRANICACH MURÓW OBWODOWYCH	A-4610	poniedziałek, 14 grudnia 2015	IZAR.5140.1.14.2012.AK	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KOPERNIKA	001	DAWNA PLEBANIA PRZY KOŚCIELE	A-335	sobota, 15 czerwca 1957	L.227	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KOPERNIKA	003	DOM	A-3877	środa, 13 marca 1996	PSOZ-IZN-5340/4/96	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KOPERNIKA	005	DOM	A-2027	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-214/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KOŚCIUSZKI		KAPLICA PRZYDROŻNA Z 3 KRUCYFIKSAMI	A-332	wtorek, 23 lipca 1957	L.226	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KOŚCIUSZKI	003	DOM	A-2029	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-215/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KOŚCIUSZKI	005	DOM	A-2025	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-195/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	KOŚCIUSZKI	007/009	SYNAGOGA	A-2003	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-202/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MAZURSKA	002	DOM	A-2031	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-217/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MAZURSKA	003	DOM	A-2032	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-216/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MAZURSKA	004	DOM	A-3854	wtorek, 21 listopada 1995	PSOZ-IZN-5340/135/95	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	008	DOM	A-2024	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-203/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	010	DOM	A-2023	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-233/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	012	DOM	A-2015	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-232/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	013	DOM	A-2109	piątek, 14 sierpnia 1987	KL-5340-367/87	BARCZEWO (miasto)

BARCZEWO	MICKIEWICZA	014	KAMIENICZKA	A-328	wtorek, 23 lipca 1957	L.235	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	015	DOM	A-2028	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-231/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	016	DOM	A-2020	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-230/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	017	DOM	A-2019	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-229/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	018	DOM	A-2018	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-228/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	019	DOM	A-3853	wtorek, 21 listopada 1995	PSOZ-IZN-5340/134/95	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	020	KAMIENICZKA	A-327	wtorek, 23 lipca 1957	L.236	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	022	DOM	A-343	wtorek, 23 lipca 1957	L.237	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	024	KAMIENICZKA	A-337	wtorek, 23 lipca 1957	L.238	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	026 A	DOM	A-2016	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-227/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	026 B	DOM	A-2016	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-226-87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	027	DOM	A-1998	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-201/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	028	DOM	A-2017	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-225/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	029	DOM	A-2021	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-224/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	030	DOM	A-2030	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-196/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	031	DOM	A-2026	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-223/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	038	DOM	A-3818	czwartek, 20 kwietnia 1995	PSOZ-IZN-5340/45/95	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	052	DOM	A-1994	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-222/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	054	KAMIENICZKA	A-334	wtorek, 23 lipca 1957	L.239	BARCZEWO (miasto)

BARCZEWO	MICKIEWICZA	056	DOM	A-1996	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-199/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	058	DOM	A-3804	poniedziałek, 6 marca 1995	PSOZ-IZN-5340/23/95	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	060	KAMIENICZKA	A-338	wtorek, 23 lipca 1957	L.240	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	062	KAMIENICZKA	A-339	wtorek, 23 lipca 1957	L.241	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	064	KAMIENICZKA	A-340	wtorek, 23 lipca 1957	L.242	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	066	KAMIENICZKA	A-341	wtorek, 23 lipca 1957	L.243	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	068	KAMIENICZKA NIE ISTNIEJE?	A-344	wtorek, 23 lipca 1957	L.244	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MICKIEWICZA	070	KAMIENICZKA NIE ISTNIEJE?	A-346	wtorek, 23 lipca 1957	L.245	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	MOSTOWA		WJAZD PRZY UL. MOSTOWEJ /RELIKTY BRAMY MIEJSKIEJ/	A-948	piątek, 7 czerwca 1968		BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	NOWOWIEJSKIE GO	007	DOM PARAFIALNY	A-2005	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-210/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	NOWOWIEJSKIE GO	009	POZOSTAŁOŚCI DAWNEGO ZAMKU BISKUPIEGO	A-546	środa, 14 czerwca 1961	BRAK	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	OLSZTYŃSKA	015	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3513	czwartek, 27 maja 1993	PSOZ-IZN-5340/121/93	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	PLAC RATUSZOWY	001	RATUSZ	A-4202	piątek, 19 stycznia 2001	SOZ.IZN-5340/22/2001	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	PUŁASKIEGO		ZESPÓŁ DWORCA PKP (11 OBIEKTÓW)	A-3664	czwartek, 10 lutego 1994	PSOZ-IZN-5340/13/94	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	009	DOM	A-336	wtorek, 23 lipca 1957	L.246	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	011	DOM	A-345	wtorek, 23 lipca 1957	L.247	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	013	DOM	A-342	wtorek, 23 lipca 1957	L.249	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	015	DOM	A-114	czwartek, 25 lipca 1957	L.251	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	017	DOM	A-350	czwartek, 25 lipca 1957	L.254	BARCZEWO (miasto)

BARCZEWO	TRAUGUTTA	019	DOM	A-348	czwartek, 25 lipca 1957	L.255	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	021	DOM	A-231	czwartek, 25 lipca 1957	L.256	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	022	DOM	A-325	czwartek, 25 lipca 1957	L.253	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	023	DOM	A-349	czwartek, 25 lipca 1957	L.257	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	025	DOM	A-347	czwartek, 25 lipca 1957	L.258	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	026	DOM	A-2000	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-208/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	031	DOM	A-2001	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-198/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	039	DOM	A-2014	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-209/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	040	DOM	A-2006	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-200/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	042	DOM	A-351	czwartek, 25 lipca 1957	L.261	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	044	DOM	A-2108	piątek, 14 sierpnia 1987	KL-5340-366/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	054	DOM	A-2007	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-212/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	TRAUGUTTA	056	DOM	A-2008	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-205/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	WARMIŃSKA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3506	czwartek, 27 maja 1993	PSOZ-IZN-5340/120/93	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	WARMIŃSKA	001	KAMIENICA	A-4018	środa, 19 listopada 1997	PSOZ-IZN-5340/1056/97	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	WOJSKA POLSKIEGO	001	DOM	A-2009	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5240-213/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	WOJSKA POLSKIEGO	003	DOM	A-2010	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340-221/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	WOJSKA POLSKIEGO	005	DOM	A-2011	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340/220/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	WOJSKA POLSKIEGO	013	DOM	A-2012	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340/219/87	BARCZEWO (miasto)

BARCZEWO	WOJSKA POLSKIEGO	014	DOM	A-2013	poniedziałek, 11 maja 1987	KL-5340/218/87	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWO	WOJSKA POLSKIEGO	038	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3507	czwartek, 27 maja 1993	PSOZ-IZN-5340/123/93	BARCZEWO (miasto)
BARCZEWKO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI - PARAFIALNY	A-2403	czwartek, 5 maja 1988	KL-5358-47/88	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO			KOŚCIÓŁ ŚW WAWRZYŃCA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-943	piątek, 7 czerwca 1968	BRAK	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO		009	KAPLICZKA	A-3364	środa, 20 maja 1992	PSOZ-IZN-5340/154/92	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO		010	KAPLICZKA	A-3363	środa, 20 maja 1992	PSOZ-IZN-5340/56/92	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO		017	CHATA DREWNIANA NIE ISTNIEJE	A-947	piątek, 7 czerwca 1968	BRAK	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO		053	KAPLICZKA	A-4201	piątek, 5 stycznia 2001	SOZ.IZN-5340/1/2001	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO		068	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3366	środa, 20 maja 1992	PSOZ-IZN-5340/155/92	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO		110	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-4402	poniedziałek, 17 lipca 2006	IZAR(JD,OK.)4100/5-76/06	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO	MIĘDZY PARCELĄ 37 A KOŚCIOŁEM		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-4401	środa, 26 lipca 2006	IZAR(JD, OK.)-4100/5-80/06	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARCZEWKO	PRZY POSESJI NR 7		KAPLICZKA	A-4428	środa, 26 lipca 2006	IZAR(JD,OK)-4100/5-78/06	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARTOŁTY WIELKIE			KOŚCIÓŁ ŚW JAKUBA APOSTOŁA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-1021	wtorek, 23 lipca 1968	BRAK	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARTOŁTY WIELKIE		3	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3988	środa, 14 maja 1997	PSOZ-IZN-5340/467/97	BARCZEWO (obszar wiejski)
BARTOŁTY WIELKIE		6	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3987	środa, 14 maja 1997	PSOZ-IZN-5340/466/97	BARCZEWO (obszar wiejski)
BIEDOWO		010	KAPLICZKA Z DZWONNICZKA	A-3362	środa, 20 maja 1992	PSOZ-IZN-5340/152/92	BARCZEWO (obszar wiejski)
DADAJ			PARK	A-1254	poniedziałek, 27 listopada 1978	KL-II-5347-78/78	BARCZEWO (obszar wiejski)
DOBRAĞ			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-849	środa, 27 marca 1968	BRAK	BARCZEWO (obszar wiejski)

DOBRAĞ			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-848	środa, 27 marca 1968	BRAK	BARCZEWO (obszar wiejski)
JEDZBARK			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-2398	środa, 20 kwietnia 1988	KL.5358/41/88	BARCZEWO (obszar wiejski)
KIERZBUŃ			PARK	A-1243	poniedziałek, 7 sierpnia 1978	KL-II-5347-55/78	BARCZEWO (obszar wiejski)
KIERZBUŃ			DWÓR	A-4134	poniedziałek, 17 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/4/2000	BARCZEWO (obszar wiejski)
KLIMKOWO			MŁYNARZÓWKA	A-4007	poniedziałek, 6 października 1997	PSOZ-IZN-5340/975/97	BARCZEWO (obszar wiejski)
KRUPOLINY			ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY	A-4305	wtorek, 29 czerwca 2004	WUOZ(AP)-3285-IZN-5340- 133/04	BARCZEWO (obszar wiejski)
LAMKOWO			KOŚCIÓŁ ŚW MIKOŁAJA	A-762	piątek, 22 marca 1968	BRAK	BARCZEWO (obszar wiejski)
LAMKOWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-2406	czwartek, 5 maja 1988	KL-5358-45/88	BARCZEWO (obszar wiejski)
LAMKOWO		044 (OB. 47?)	CHAŁUPA	A-842	piątek, 22 marca 1968	BRAK	BARCZEWO (obszar wiejski)
ŁĘGAJNY	OLSZTYŃSKA	23	KAPLICA FILIALNA P.W. ŚW. BONAWENTURY I ŚW. FLORIANA	A-4142	czwartek, 20 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/21/2000	BARCZEWO (obszar wiejski)
MARUNY			PARK	A-1248	środa, 30 sierpnia 1978	KL-II-5347-60/78	BARCZEWO (obszar wiejski)
MOKINY			KAPLICA FILIALNA P.W. NAJŚWIĘTSZEGO SERCA JEZUSOWEGO	A-4143	czwartek, 20 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/22/2000	BARCZEWO (obszar wiejski)
NIKIELKOWO			PARK	A-1261	czwartek, 30 listopada 1978	KL-II-5347-97/78	BARCZEWO (obszar wiejski)
RAMSOWO			KOŚCIÓŁ ŚW ANDRZEJA APOSTOŁA	A-835	wtorek, 19 marca 1968	BRAK	BARCZEWO (obszar wiejski)
RAMSOWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-2405	czwartek, 5 maja 1988	KL-5358-46/88	BARCZEWO (obszar wiejski)
SAPUNY		010	DWÓR	A-4038	wtorek, 30 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1142/97	BARCZEWO (obszar wiejski)
SZYNOWO			PARK	A-1252	sobota, 25 listopada 1978	KL-II-5347-77/78	BARCZEWO (obszar wiejski)
TUMIANY		011	DWÓR	A-4026	poniedziałek, 15 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1104/97	BARCZEWO (obszar wiejski)

BIESOWO			BUDYNEK DAWNEGO ZAJAZDU, NASTĘPNIE URZĘDU POCZTOWEGO Z OTOCZENIEM (DZIAŁKĄ)	A-4460	poniedziałek, 26 marca 2007	IZAR(JD)-4100/5-3/07	BISKUPIEC
BISKUPIEC	SZPITALNA	007	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4404	wtorek, 18 kwietnia 2006	IZAR(JD)-4100/5-21/05/06	BISKUPIEC
BISKUPIEC	SZPITALNA	7	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4404	wtorek, 18 kwietnia 2006	IZAR(JD)-4100/5-21/05/06	BISKUPIEC
BISKUPIEC	WARSZAWSKA	016	BROWAR Z LEŻAKOWNIĄ Z ZACHOWANYM WYPOSAŻENIEM	A-4267	środa, 17 grudnia 2003	WUOZ-4973-IZN-5340- 260/2003	BISKUPIEC
BISKUPIEC	WOJSKA POLSKIEGO	003	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4407	poniedziałek, 24 kwietnia 2006	IZAR(JD)-4100/5-22/05/06	BISKUPIEC
BISKUPIEC	WOJSKA POLSKIEGO	3	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2253 STARY NR	poniedziałek, 24 kwietnia 2006	IZAR(JD)-4100/5-22/05/06	BISKUPIEC
KOJTRYNY			PARK	A-71	środa, 5 kwietnia 1950	KLS-M-13D-3/50	BISKUPIEC
NAJDYMOWO			KAPLICA RODOWA W GRANICACH DZIAŁKI	A-4533	wtorek, 27 października 2009	IZAR(MP,JD)-4101/5-42/09	BISKUPIEC
RZECK			KAPLICZKA PRZYDROŻNA PRZY DRODZE NR 16 NA ODCINKU BARCZEWO-BISKUPIEC	A-4522	wtorek, 18 maja 2010	IZAR(JD)-4101/5-27/09	BISKUPIEC
BISKUPIEC			UKŁAD URBANISTYCZNY WRAZ Z KOŚCIOŁEM EWANGELICKIM, ZABUDOWĄ Z XVIII I XIX W. I KOŚCIOŁEM PAQRAFIALNYM	A-429	sobota, 14 grudnia 1957		BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC			ODCINEK MURU PRZY KOSCIELE ŚW. JANA CHRZCICIELA	A-2245	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-560/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	1 MAJA		KOŚCIÓŁ ŚW JANA CHRZCICIELA (MURY)	A-19	sobota, 13 sierpnia 1949	IV-2-23/49	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	1 MAJA	021	KAMIENICA	A-2223	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-554/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	BOGUSŁAWSKIE GO	002	KAMIENICA	A-2244	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-519/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	CHROBREGO	008	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4416	poniedziałek, 5 czerwca 2006	IZAR(JD)-4100/5-18/05/06	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	CHROBREGO	010	DOM	A-3650	poniedziałek, 20 grudnia 1993	PSOZ-IZN-5340(322)93	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	CHROBREGO	017	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4415	poniedziałek, 5 czerwca 2006	IZAR(JD)-4100/5-17/05/06	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	CHROBREGO	021	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4417	poniedziałek, 5	IZAR(JD)-4100/5-16/05/06	BISKUPIEC

					czerwca 2006		(miasto)
BISKUPIEC	CHROBREGO	13,15	KOMPLEKS BUDYNKÓW SZKOLNYCH: BUDYNEK SP NR 3, BUDYNEK I LO, INTERNAT	A-4488	czwartek, 3 stycznia 2008	IZAR(JD)-4100/5-79,90/07/08	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	CMENTARNA		DAWNY CMENTARZ EWANGELICKI OB. KOMUNALNY	A-2404	czwartek, 5 maja 1988	5358-50/88	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	DWORCOWA	002	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4405	wtorek, 18 kwietnia 2006	IZAR(JD)-4100/5-20/05/06	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	FLORIAŃSKA	002	KAMIENICA	A-2262	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-535/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	FLORIAŃSKA	006	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2252	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-555/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	FLORIAŃSKA	008	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2263	wtorek, 8 września 1987	KL-5340/556/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	FLORIAŃSKA	010	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2264	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-557/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	FLORIAŃSKA	012	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2265	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-558/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	FLORIAŃSKA	014	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2222	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-536/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	FLORIAŃSKA	016	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2220	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-537/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	KRYNICZNA	011	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4406	poniedziałek, 24 kwietnia 2006	IZAR(JD)-4100/5-19/05/06	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	MATEJKI		WIEŻA CIŚNIEŃ	A-2238	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-553(8)	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	MAZURSKIE PRZEDMIEŚCIE	002	KAMIENICZKA	A-2221	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-551/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	MAZURSKIE PRZEDMIEŚCIE	004	KAMIENICZKA	A-2225	wtorek, 8 września 1987		BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	MAZURSKIE PRZEDMIEŚCIE	008 / 010	KAMIENICZKA	A-3943	czwartek, 2 stycznia 1997	PSOZ-IZN-5340/4/97	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	MICKIEWICZA	012	WILLA	A-2219	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-563/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	MICKIEWICZA	035	KAMIENICZKA	A-2218	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-550/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	MONIUSZKI	008	KAMIENICZKA	A-2247	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-521/87	BISKUPIEC (miasto)

BISKUPIEC	NIEPODLEGŁOŚĆ CI		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2260	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-559/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	NIEPODLEGŁOŚĆ CI	002	BUDYNEK STAROSTWA	A-2261	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-537/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	NIEPODLEGŁOŚĆ CI	003	KAMIENICA	A-2217	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-528/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	NIEPODLEGŁOŚĆ CI	004	KAMIENICA	A-2266	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-566/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	NIEPODLEGŁOŚĆ CI	009	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2235	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-529/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	NIEPODLEGŁOŚĆ CI	011	KAMIENICZKA	A-2241	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-530/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	NIEPODLEGŁOŚĆ CI	013	KAMIENICZKA	A-2240	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-531/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	001	KAMIENICA	A-2233	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-538/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	002	KAMIENICZKA	A-2254	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-539/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	004	KAMIENICZKA	A-2239	wtorek, 8 września 1987		BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	006	RATUSZ	A-2258	wtorek, 8 września 1987		BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	010	KAMIENICZKA	A-2237	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-544/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	012	KAMIENICZKA	A-2236	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-545/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	014	KAMIENICZKA	A-2226	wtorek, 8 września 1987	45340-545/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	016	KAMIENICZKA	A-2234	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-546/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	018/0 20	KAMIENICZKA	A-2242	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-547/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	022	KAMIENICZKA	A-2232	wtorek, 8 września 1987		BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PIONIERÓW	024 / 026	KAMIENICZKA	A-2231	wtorek, 8 września 1987		BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PLAC KOŚCIELNY	001	NOWA WIKARÓWKA OB. PLEBANIA	A-3431	poniedziałek, 21 grudnia 1992		BISKUPIEC (miasto)

BISKUPIEC	PLAC KOŚCIELNY	002	PLEBANIA	A-2257	wtorek, 8 września 1987		BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PLAC WOLNOŚCI	006	KAMIENICA	A-2228	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-569/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PLAC WOLNOŚCI	008	KAMIENICA	A-2227	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-522/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	PRZESKOK	001	KAMIENICA	A-2253	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-523/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	SŁOWACKIEGO		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2246	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-561/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	SŁOWACKIEGO	002	KAMIENICZKA	A-2250	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-552/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	SYRENY	016	KAMIENICZKA	A-2251	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-524/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	SYRENY	024	KAMIENICZKA	A-2255	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-525/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	SYRENY	026	KAMIENICZKA	A-2243	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-526/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	SYRENY	028	KAMIENICZKA	A-2256	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-527/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	SZPITALNA	001	DOM	A-469/O	sobota, 14 grudnia 1957		BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	WARSZAWSKA	003	KAMIENICZKA	A-2248	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-533/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	WARSZAWSKA	005	KAMIENICZKA	A-2230	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-532/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	WARSZAWSKA	012	KAMIENICZKA	A-2249	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-534/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	WARSZAWSKA	017 OB. NR 13	KAMIENICZKA	A-2229	wtorek, 8 września 1987	KL-5340-564/87	BISKUPIEC (miasto)
BISKUPIEC	WARSZAWSKA	017? 13	KOŚCIÓŁ EWANGELICKO - AUGSBURSKI, OB. RZYMSKO-KATOLICKI P.W. ŚW. KAROLINY	A-2259	wtorek, 8 września 1987	KL.5340-568/87	BISKUPIEC (miasto)
BIESOWO			BUDYNEK D. ZAJAZDU, NASTĘPNIE URZĘDU POCZTOWEGO, OBECNIE NIE UŻYTKOWANY WRAZ Z OTOCZENIEM	A-4460	poniedziałek, 26 marca 2007	IZAR(JD)-4100/5-3/07	BISKUPIEC (obszar wiejski)
BIESOWO			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW.	A-4141	wtorek, 18	SOZ-IZN-5340/11/2000	BISKUPIEC

			MIKOŁAJA I ŚW. ANTONIEGO PADEWSKIEGO		stycznia 2000		(obszar wiejski)
BORKI WIELKIE			PAŁAC	A-608	sobota, 7 października 1967	BRAK	BISKUPIEC (obszar wiejski)
BORKI WIELKIE		057	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3548	środa, 7 lipca 1993	PSOZ-IZN-5340/65/93	BISKUPIEC (obszar wiejski)
BREDYNKI		064 A	KAPLICA FILIALNA	A-4197	środa, 13 grudnia 2000	SOZ-IZN-5340/367/2000	BISKUPIEC (obszar wiejski)
BREDYNKI		066	CHAŁUPA	A-600	sobota, 7 października 1967	BRAK	BISKUPIEC (obszar wiejski)
CZERWONKA			KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, OB. KAPLICA RZYMSKO-KATOLICKA, FILIALNA, P.W. ŚW. KRZYŻA	A-4144	czwartek, 20 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/24/2000	BISKUPIEC (obszar wiejski)
CZERWONKA			KAPLICA FILIALNA P.W. ŚW. KRZYŻA	A-4145	czwartek, 20 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/23/2000	BISKUPIEC (obszar wiejski)
DĄBRÓWKA KOBUŁCKA			PARK	A-1404	czwartek, 11 listopada 1982	KL-II-5347/27/82	BISKUPIEC (obszar wiejski)
DĄBRÓWKA KOBUŁCKA	W DEC. BORKI WIELKIE	49	PAŁAC	A-902	czwartek, 2 maja 1968	BRAK	BISKUPIEC (obszar wiejski)
DROSZEWO			DWÓR (Z OTOCZENIEM 50 - 100M.)	A-601	sobota, 7 października 1967	BRAK	BISKUPIEC (obszar wiejski)
DROSZEWO	UWAGA! WPISANE DWA PARKI!		PARK	A-1267	piątek, 15 grudnia 1978	KL-II-5347-99/78	BISKUPIEC (obszar wiejski)
KOBUŁTY			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. JÓZEFA	A-4136	wtorek, 18 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/10/2000	BISKUPIEC (obszar wiejski)
KOBUŁTY			PARK	A-1345	poniedziałek, 11 stycznia 1982	KL-II-5347-3/82	BISKUPIEC (obszar wiejski)
KOBUŁTY			KOŚCIÓŁ EWANGELICKI WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-620	czwartek, 12 października 1967	BRAK	BISKUPIEC (obszar wiejski)
KOBUŁTY		033	SPICHLERZ	A-3812	piątek, 17 marca 1995	PSOZ-IZN-5340(37)95	BISKUPIEC (obszar wiejski)
KOJTRYNY			PARK	A-1264	wtorek, 5 grudnia 1978	KL-II-5347-88/78	BISKUPIEC (obszar wiejski)
MOJTNYN			PARK	A-1279	piątek, 2 lutego 1979	KL-II-5347-6/79	BISKUPIEC (obszar wiejski)
NAJDYMOWO			KAPLICA RODOWA	A-4533	wtorek, 27 października 2009	IZAR(MP/JD)4101/5-42/09	BISKUPIEC (obszar wiejski)

NASY			DWÓR (Z OTOCZENIEM 50-100 M.)	A-627	czwartek, 12 października 1967	BRAK	BISKUPIEC (obszar wiejski)
PARLEZA WIELKA			PARK	A-1281	czwartek, 8 lutego 1979	KL-II-5347-13/79	BISKUPIEC (obszar wiejski)
RASZAĞ			PARK	A-1239	wtorek, 6 czerwca 1978	KL-II-5347-42/78	BISKUPIEC (obszar wiejski)
RASZAĞ			KAPLICA FILIALNA P.W. ŚW. JÓZEFA	A-4133	poniedziałek, 17 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/7/2000	BISKUPIEC (obszar wiejski)
RASZAĞ			KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-AUGSBURSKI	A-4135	poniedziałek, 17 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/8/2000	BISKUPIEC (obszar wiejski)
RZECK			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-4522	poniedziałek, 18 maja 2009	IZAR(JD)-4101/5-27/09	BISKUPIEC (obszar wiejski)
RZECK		050	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3547	środa, 7 lipca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/164/93	BISKUPIEC (obszar wiejski)
SADOWO			PARK	A-1409	środa, 1 grudnia 1982	KL-II-5347/40/82	BISKUPIEC (obszar wiejski)
WĘGÓJ			KOŚCIÓŁ P.W. CHRYSZTUSA KRÓLA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-4313	czwartek, 20 stycznia 2005	WUOZ(AP)-4100/6-9/05	BISKUPIEC (obszar wiejski)
ZABRODZIE			PARK	A-1278	piątek, 2 lutego 1979	KL-II-5347-7/79	BISKUPIEC (obszar wiejski)
GŁOTOWO			KALWARIA WARMIŃSKA (ZESPÓŁ 14 KAPLIC) ORAZ GROTA MATKI BOŻEJ Z LOURDES I KAPLICA MODLITWY PANA JEZUSA W OGRÓJCU	A-4270	poniedziałek, 29 grudnia 2003	WUOZ-5043-IZN-5340-270A/2003	DOBRE MIASTO
DOBRE MIASTO			MURY OBRONNE	A-419	środa, 30 października 1957	L.335	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO			UKŁAD URBANISTYCZNY ORAZ OBSZAR 50 M. NA ZEWN. OD MURÓW	A-416	środa, 30 października 1957	L.334	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	FABRYCZNA	003	DOM	A-2137	wtorek, 1 września 1987	KL.5340-505/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	FABRYCZNA	004 A	DOM	A-3939	środa, 18 grudnia 1996	PSOZ-IZN-5340/605/96	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	FABRYCZNA	005	DOM	A-2138	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-504/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GDAŃSKA		WIEŻA CIŚNIEŃ	A-3879	piątek, 15 marca 1996	PSOZ-IZN-5340/46/96	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GÓRNA	001	DOM	A-2214	środa, 2 września 1987	KL-5340-480/87	DOBRE MIASTO (miasto)

DOBRE MIASTO	GÓRNA	001 A	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI (OB. BIBLIOTEKA CKB)	A-1154	wtorek, 3 września 1968	-	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GÓRNA	009 A	STAJNIA - OB. SKLEP I WARSZTAT	A-4121	poniedziałek, 30 sierpnia 1999	SOZ-IZN-5340/173/99	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GÓRNA	018	DOM	A-2213	środa, 2 września 1987	KL-5340/470/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GÓRNA	020	DOM	A-2208	środa, 2 września 1987	KL-5340-471/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GROBLOWA/OB . KOŚCIUSZKI	006/ OB.2 B	RZEŻNIA	A-2141	wtorek, 1 września 1987	KL 5340-492/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GROBLOWA/OB . KOŚCIUSZKI	008/ OB.2 C	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY GAZOWNI	A-2191	środa, 2 września 1987	KL-5340-482/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3520	poniedziałek, 31 maja 1993	PSOZ-IZN-5340/126/93	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA	016	DOM	A-2187	środa, 2 września 1987	KL-5340-460/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA	019	DOM	A-2216	środa, 2 września 1987		DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA	021	DOM	A-2196	środa, 2 września 1987	KL-5340-462/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA	023	DOM	A-2205	środa, 2 września 1987	KL-5340-463/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA	025	DOM	A-2197	środa, 2 września 1987	KL-5340-264/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA	027	DOM	A-2206	środa, 2 września 1987	KL-5340-465/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA	037	DOM	A-2207	środa, 2 września 1987	KL-5340-466/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	GRUNWALDZKA	046	WILLA	A-2179	wtorek, 1 września 1987		DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	KOŚCIUSZKI		GAZOWNIA	A-2839	czwartek, 3 sierpnia 1989	KL-5340/363/89	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	KRÓTKA	002	DOM	A-2152	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-501/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	002	WILLA	A-2151	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-514/87	DOBRE MIASTO (miasto)

DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	003	DOM	A-3919	czwartek, 3 października 1996	PSOZ-IZN-5340/233/96	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	004	DOM	A-2176	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-513/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	006	DOM	A-2177	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-512/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	014	DOM	A-2185	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-511/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	017	DOM	A-2150	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-510/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	019	DOM	A-2149	wtorek, 1 września 1987	KL-540-509/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	024	DOM	A-2186	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-508/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	026 A	BRAMA PRZY SPICHLERZU	A-2291	poniedziałek, 2 listopada 1987	KL-5340/682/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	026 A	SPICHLERZ	A-2292	poniedziałek, 2 listopada 1987	KL-5340/683/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	035	DOM	A-2148	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-507/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	037	SPICHLERZ	A-2193	środa, 2 września 1987	KL-5340-490/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	049	DOM	A-2184	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-506/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ŁUŻYCKA	053	DOM	A-2200	środa, 2 września 1987	KL-5340-497/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	MALCZEWSKIEGO	011	DOM	A-2139	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-503/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	MALCZEWSKIEGO	013	DOM	A-2147	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-502/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	MALCZEWSKIEGO	026	DOM - KAMIENICA	A-416	poniedziałek, 30 września 1957	-	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	MALCZEWSKIEGO	028	DOM - KAMIENICA	A-416	poniedziałek, 30 września 1957	-	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	OLSZTYŃSKA		BRAMA CMENTARNA	A-2175	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-516/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	OLSZTYŃSKA	001	KOŚCIÓŁ ŚW MIKOŁAJA	A-51	piątek, 16 września 1949	L.K.SZT. IV-2-35/49	DOBRE MIASTO (miasto)

DOBRE MIASTO	OLSZTYŃSKA	002	DOM PARAFIALNY	A-2156	wtorek, 1 września 1987	KL.5340-497/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	OLSZTYŃSKA	008	WILLA	A-2146	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-517/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	OLSZTYŃSKA	010	DOM	A-2145	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-515/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	OLSZTYŃSKA/G ÓRNA	010/0 22	SPICHLERZ	A-2293	poniedziałek, 2 listopada 1987	KL.5340/681/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ORŁA BIAŁEGO		KOŚCIÓŁ NAJŚWIĘTSZEGO ZBAWICIELA I WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH (KOLEGIATA I ZABUDOWANIA KOLEGIACKIE)	A-50	piątek, 16 września 1949	L.IV-2-32/49	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ORŁA BIAŁEGO	011	KAMIENICZKA	A-416	poniedziałek, 30 września 1957	-	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ORŁA BIAŁEGO	013	DOM	A-2140	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-500/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ORŁA BIAŁEGO	022	SPICHLERZ	A-2142	wtorek, 1 września 1987		DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ORŁA BIAŁEGO	024	DOM	A-2131	wtorek, 1 września 1987		DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ORŁA BIAŁEGO	024A	DOM	A-2157	wtorek, 1 września 1987		DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	ORŁA BIAŁEGO	028	STAJNIA /OB. MAGAZYN/	A-4075	czwartek, 16 lipca 1998	PSOZ-IZN-5340/414/98	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	PRZEMYSŁOWA	020	DOM - KAMIENICA	A-416	poniedziałek, 30 września 1957	-	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO		BASZTA "BOCIANIA" Z OTOCZENIEM 50 - 100 M.	A-1150	wtorek, 3 września 1968		DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	004	KAMIENICZKA	A-417	środa, 30 października 1957	L.339	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	005	DOM - KAMIENICA	A-416	poniedziałek, 30 września 1957	-	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	006	KAMIENICZKA W GRANICAH DZIAŁKI	A-418	środa, 30 października 1957	L.338	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	007	DOM	A-2211	środa, 2 września 1987	KL-5340-477/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	008	KAMIENICZKA	A-416	środa, 30 października 1957		DOBRE MIASTO (miasto)

DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	010 (OB. 013)	KAMIENICZKA	A-420	środa, 30 października 1957	L.336	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	011	DOM	A-2209	środa, 2 września 1987	KL-5340-478/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	012	DOM - KAMIENICA	A-416	poniedziałek, 30 września 1957	-	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	015	DOM	A-2204	środa, 2 września 1987	KL-5340-479/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	SOWIŃSKIEGO	017	DOM	A-2212	środa, 2 września 1987	KL-5340-481/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WARSZAWSKA	001	DOM	A-2189	środa, 2 września 1987	KL-5340-467/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WARSZAWSKA	003	DOM	A-3880	czwartek, 21 marca 1996	PSOZ-IZN-5340/47/96	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WARSZAWSKA	004	DOM	A-2188	środa, 2 września 1987	KL-5340-468/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WARSZAWSKA	005	SPICHLERZ	A-2294	poniedziałek, 2 listopada 1987	KL.5340/680/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WARSZAWSKA	006	DOM	A-418	środa, 2 września 1987	L.338	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WARSZAWSKA	012	WILLA	A-2155	wtorek, 1 września 1987	KL.5340-493/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WARSZAWSKA	014	DOM	A-2202	środa, 2 września 1987	KL-5340-489/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3521	poniedziałek, 31 maja 1993	PSOZ-IZN-5340/127/93	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO		KAPLICA ŚW JERZEGO Z OTOCZENIEM 50 100 M.	A-1153	wtorek, 3 września 1968	-	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	008	DOM	A-2194	środa, 2 września 1987	KL-5340-491/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	010	DOM	A-2192	środa, 2 września 1987	KL-5340-472/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	012	WILLA	A-2084	poniedziałek, 27 lipca 1987		DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	014	DOM	A-2203	środa, 2 września 1987	KL-5340-473/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	018	DOM	A-2195	środa, 2 września 1987	KL-5340-474/87	DOBRE MIASTO (miasto)

DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	023	DOM	A-2190	środa, 2 września 1987	KL-5340-475/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	025	DOM	A-2201	środa, 2 września 1987	KL-5340-476/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	026	DOM	A-2210	środa, 2 września 1987	KL-5340-488/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	027	DOM	A-2215	środa, 2 września 1987	KL-5340-459/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	028	DOM	A-2174	wtorek, 1 września 1987	KL-5340-484/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	028 A	DOM, DAWNA STAJNIA	A-2178	wtorek, 1 września 1987	KL.5340-494/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	045	DOM	A-2198	środa, 2 września 1987	KL-5340-485/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	047	DOM	A-2199	środa, 2 września 1987	KL-5340-483/87	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	31/33	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4342	czwartek, 26 października 2006	IZAR(JD)-4100/5-69/06	DOBRE MIASTO (miasto)
DOBRE MIASTO	WOJSKA POLSKIEGO	31/33	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4342	czwartek, 26 października 2006	IZAR(JD)-4100/5-69/06	DOBRE MIASTO (miasto)
BZOWIEC		030	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3591	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/245/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
BZOWIEC		049	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3584	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/246/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
CERKIEWNIK			KOŚCIÓŁ ŚW KATARZYNY	A-3785	środa, 18 stycznia 1995	PSOZ-IZN-5340/6/95	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
CERKIEWNIK			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1799	piątek, 9 stycznia 1987	KL-5358-6/87	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
CERKIEWNIK		24A	BUDYNEK	A-4642	wtorek, 14 lutego 2017	IZAR.5140.1.2.2016.JK	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
GŁOTOWO			ZESPÓŁ ZABUDOWAŃ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO P.W. NAJŚWIĘTSZEGO ZBAWICIELA	A-1148	poniedziałek, 2 września 1968	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
GŁOTOWO			KAPLICZKA CMENTARNA /NA CMENTAZRZU PARAFIALNYM/	A-3578	czwartek, 21 października 1993	PSOZ-IZN-5340/239/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
GŁOTOWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1797	piątek, 9 stycznia 1987	KL-5358-4/87	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
GŁOTOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /NA PLACU PRZED KOŚCIOŁEM/	A-3580	czwartek, 21 października 1993	PSOZ-IZN-5340/238/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)

GŁOTOWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1797	piątek, 9 stycznia 1987	KL-5358-5/87	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
GŁOTOWO		029	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3581	czwartek, 21 października 1993	PSOZ-IZN-5340/236/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
GŁOTOWO		030	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3582	czwartek, 21 października 1993	PSOZ-IZN-5340/235/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
GŁOTOWO		031	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3577	czwartek, 21 października 1993	PSOZ-IZN-5340/237/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
JESIONOWO			KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. ŚW.ŚW. MARCINA, ROCHA I WALENTEGO	A-3784	środa, 18 stycznia 1995	PSOZ-IZN-5340/7/95	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
JESIONOWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI /WOKÓŁ KOŚCIOŁA/	A-1798	piątek, 9 stycznia 1987	KL-5358-3/87	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
KNOPIN			KAPLICA /WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM W PROMIENIU 100M./	A-1133	niedziela, 1 września 1968	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
KOSYŃ			MOST DROGOWY NAD RZEKĄ ŁYNAŃ W CIĄGU DROGI KRAJOWEJ NR 51 (KM. 60+ 765 M.)	A-4216	środa, 21 marca 2001	SOZ.IZN-5340/90/2001	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
ŁĘGNO		011	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3620	poniedziałek, 8 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/283/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
ŁĘGNO		021	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3621	poniedziałek, 8 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/284/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
ŁĘGNO		022	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3619	poniedziałek, 8 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/285/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
MAWRY			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3602	piątek, 29 października 1993	PSOZ-IZN-5340/263/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
MAWRY		006	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3603	piątek, 29 października 1993	PSOZ-IZN-5340/266/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
MAWRY		009	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3605	piątek, 29 października 1993	PSOZ-IZN-5340/267/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
MIĘDZYLESIE			TRZY KAPLICE CMENTARNE	A-1131	piątek, 30 sierpnia 1968		DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
MIĘDZYLESIE			KAPLICA ODPUSTOWA P.W. ŚW KRZYŻA WRAZ Z CMENTARZEM	A-1130	piątek, 30 sierpnia 1968	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
MIĘDZYLESIE			KAPLICZKA PRZYDROŻNA P.W. ŚW KRZYŻA	A-1132	piątek, 30 sierpnia 1968	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
MIĘDZYLESIE		052	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3608	wtorek, 2 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/273/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
NOWA WIEŚ MAŁA			KAPLICA P.W. MIŁOSIĘDZIA BOŻEGO	A-3806	wtorek, 7 marca 1995	PSOZ-IZN-5340/31/95	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)

NOWA WIEŚ MAŁA		013	KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3585	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/247/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
NOWA WIEŚ MAŁA		014	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3589	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/243/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
NOWA WIEŚ MAŁA		027	KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3586	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/248/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
NOWA WIEŚ MAŁA		033	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3588	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/249/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
NOWA WIEŚ MAŁA		035	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3587	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/244/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
NOWA WIEŚ MAŁA		036	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3590	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/250/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
NOWA WIEŚ MAŁA		038	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3583	poniedziałek, 25 października 1993	PSOZ-IZN-5340/251/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
ORZECHOWO			PLEBANIA	A-919	niedziela, 19 maja 1968	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
ORZECHOWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI /POŁOŻONY WOKÓŁ KOŚCIOŁA/	A-1801	piątek, 9 stycznia 1987	KL-5358-2/87	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
ORZECHOWO			SZKOŁA	A-3805	wtorek, 7 marca 1995	PSOZ-IZN-5340/30/95	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
ORZECHOWO			KOŚCIÓŁ NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-1128	niedziela, 25 sierpnia 1968	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PIOTRASZEWO			KOŚCIÓŁ ŚW BARTŁOMIEJA /WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM/	A-1126	niedziela, 25 sierpnia 1968		DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PIOTRASZEWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI /POŁOŻONY WOKÓŁ KOŚCIOŁA/	A-1800	piątek, 9 stycznia 1987	KL-5358-1/87	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PIOTRASZEWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /PRZY OGRODZENIU KOŚCIOŁA/	A-3614	środa, 3 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/280/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PIOTRASZEWO		011	DOM	A-3786	środa, 18 stycznia 1995	PSOZ-IZN-5340/5/95	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PIOTRASZEWO		018	PLEBANIA /OBECNIE DOM/	A-3808	wtorek, 7 marca 1995	PSOZ-IZN-5340/29/95	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PIOTRASZEWO		028	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3615	środa, 3 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/279/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PODLEŚNA		016	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3604	piątek, 29 października 1993	PSOZ-IZN-5340/265/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PODLEŚNA		054	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3606	piątek, 29 października 1993	PSOZ-IZN-5340/264/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)

PRAŚLITY			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ /NA TERENIE POSESJI SZKOLNEJ/	A-3618	środa, 3 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/278/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
PRAŚLITY		035	KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3617	środa, 3 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/277/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
SMOLAJNY			PAŁAC	A-512	poniedziałek, 4 maja 1959	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
SMOLAJNY			BRAMA WJAZDOWA PRZY PAŁACU	A-1119	piątek, 23 sierpnia 1968	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
SMOLAJNY			ZESPÓŁ MŁYNA WODNEGO	A-3999	czwartek, 26 czerwca 1997	PSOZ-IZN-5340/610/97	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
SMOLAJNY			PARK	A-1545	środa, 25 kwietnia 1984	KL-II-5347/36/84	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
SMOLAJNY			DOM /PRZY BRAMIE WJAZDOWEJ PAŁACU/	A-1118	piątek, 23 sierpnia 1968	-	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
SMOLAJNY	ZESPÓŁ PAŁACOWY		PAŁACYK MYŚLIWSKI	A-3807	wtorek, 7 marca 1995	PSOZ-IZN-5340/28/95	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
STARY DWÓR		004	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3611	wtorek, 2 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/270/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
STARY DWÓR		006	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3609	wtorek, 2 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/272/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
STARY DWÓR		012	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3610	wtorek, 2 listopada 1993	PSOZ-IZN-5340/274/93	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
WICHROWO			BUDYNEK NADLEŚNICTWA	A-3834	piątek, 25 sierpnia 1995	PSOZ NR 1503.IZN-5340/101/95	DOBRE MIASTO (obszar wiejski)
BARKWEDA			MŁYN WODNY (W GRANICACH DZIAŁKI)	A-3075	wtorek, 15 stycznia 1991	PSOZ-106/91	DYWITY
BRAŚWAŁD			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1886R./(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2885	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/370/89	DYWITY
BRAŚWAŁD			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1896R./(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2886	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/373/89	DYWITY
BRAŚWAŁD			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1896R./(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2887	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/374/89	DYWITY
BRAŚWAŁD			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2896	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/377/89	DYWITY
BRAŚWAŁD			CMENTARZ PARAFIALNY (W GRANICACH DZIAŁKI 71, OBR. 1, BRAŚWAŁD)	A-4447	poniedziałek, 8 stycznia 2007	IZAR(JD)-4100/5-109/06/07	DYWITY
BRAŚWAŁD			KOŚCIÓŁ ŚW KATARZYNY (W GRANICACH DZIAŁKI NR 76/1)	A-3549	poniedziałek, 12 lipca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/168/93	DYWITY

BRĄSWAŁD			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1789R./(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2892	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/372/89	DYWITY
BRĄSWAŁD		016	CHAŁUPA	A-944	piątek, 7 czerwca 1968	-	DYWITY
BRĄSWAŁD		016	KAPLICZKA PRZYDROŻNA(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2897	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/376/89	DYWITY
BUKWAŁD			KAPLICZKA PRZYDROŻNA(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2889	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/369/89	DYWITY
BUKWAŁD			KAPLICA FILIALNA ŚW JÓZEFA(W GRANICACH DZIAŁKI NR 111)	A-3550	poniedziałek, 12 lipca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/167/93	DYWITY
BUKWAŁD			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1894R./(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2888	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/371/89	DYWITY
BUKWAŁD		10	DAWNA KAR CZMA, OB. BUDYNEK NIEUŻYTKOWANY, WRAZ Z DZIAŁKĄ	A-4518	poniedziałek, 1 grudnia 2008	IZAR(JD)-4100/5-16/08	DYWITY
DYWITY	BARCZEWSKIEGO		KAPLICZKA PRZYDROŻNA(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2895	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/375/89	DYWITY
DYWITY	BARCZEWSKIEGO		KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2891	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/367/89	DYWITY
DYWITY	JANA PAWŁA II		OGRODZENIE CMENTARZA PRZYKOŚCIELNEGO	A-2890	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/368/89	DYWITY
DYWITY	JANA PAWŁA II	003	KOŚCIÓŁ ŚW SZYMONA I JUDY TADEUSZA	A-1023	wtorek, 23 lipca 1968	-	DYWITY
DYWITY	OLSZTYŃSKA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA(W GRANICACH DZIAŁKI)	A-2893	wtorek, 5 września 1989	KL-5340/366/89	DYWITY
DYWITY	POLNA	002 (D.007)	CHAŁUPA	A-949	piątek, 7 czerwca 1968	-	DYWITY
FRĄCZKI			KOŚCIÓŁ ŚW MARII MAGDALENY (W GRANICACH DZIAŁKI NR 92)	A-3551	poniedziałek, 12 lipca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/170/93	DYWITY
FRĄCZKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /K. SZKOŁY/ (W GRANICACH DZIAŁKI NR 82, OBR. FRĄCZKI)	A-3483	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/76/93	DYWITY
FRĄCZKI		012	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W GRANICACH DZIAŁKI 65/1)	A-3476	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/78/93	DYWITY
FRĄCZKI		026	PLEBANIA (W GRANICACH DZIAŁKI 92)	A-3552	poniedziałek, 12 lipca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/169/93	DYWITY
FRĄCZKI		033	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W GRANICACH DZIAŁKI 197, OBR. FRĄCZKI)	A-3481	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/79/93	DYWITY

FRĄCZKI	OTOCZENIE KOŚCIOŁA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W GRANICACH DZIAŁKI 92)	A-3494	czwartek, 6 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/94/93	DYWITY
FRĄCZKI	PRZY DRODZE DO GRADEK		KAPLICZKA PRZYDROŻNA /PAS DROGI/ (W GRANICACH DZIAŁKI 82, OBRĘB FRĄCZKI)	A-3490	środa, 5 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/90/93	DYWITY
GADY		050	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W GRANICACH DZIAŁKI 131/1, OBRĘB GADY)	A-3484	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/77/93	DYWITY
GADY	KOŁO NR 48A		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-4569	czwartek, 28 kwietnia 2011	IZAR.5140.1.9(1).2011.MS	DYWITY
KIEŻLINY			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /CMENTARZ KOMUNALNY/(W GRANICACH DZIAŁKI NR 7, OBR. 158)	A-3497	czwartek, 6 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/97/93	DYWITY
KIEŻLINY	JAGAŁY	013 (D.06 7)	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W GRANICACH DZIAŁKI 98/2)	A-3482	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/81/93	DYWITY
KIEŻLINY	JAGAŁY	15	KAPLICA PARAFIALNA P.W. ŚW. ROZALII (W GRANICACH DZIAŁKI 170)	A-4137	wtorek, 18 stycznia 2000	L.DZ.SOZ-IZN-5340(12)2000	DYWITY
MYKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA NA POBOCZU DROGI WADAG - TUŁAWKI (W GRANICACH DZIAŁKI NR 92)	A-3495	czwartek, 6 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/92/93	DYWITY
MYKI		003	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W GRANICACH DZIAŁKI NR 32)	A-3493	czwartek, 6 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/93/93	DYWITY
NOWE WŁÓKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W PASIE DROGI TUŁAWKI – NOWE WŁÓKI – PRZY ZBIEGU TEJ DROGI Z POLNĄ DROGĄ WIODĄCĄ DO POSESJI NR 1)	A-3487	środa, 5 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/89/93	DYWITY
NOWE WŁÓKI			KAPLICA FILIALNA P.W. MATKI BOSKIEJ SZKAPLERZNEJ (W GRANICACH DZIAŁKI NR 125, OBR. NOWE WŁÓKI)	A-4139	wtorek, 18 stycznia 2000	L.DZ.SOZ-IZN-5340(13)2000	DYWITY
NOWE WŁÓKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA W GRANICACH DZIAŁKI NR 151	A-3478	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/83/93	DYWITY
NOWE WŁÓKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W PASIE DROGI DO TUŁAWEK) W GRANICACH DZIAŁKI NR 45	A-3488	środa, 5 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/87/93	DYWITY
NOWE WŁÓKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (NAPRZECIW KAPLICY) W GRANICACH DZIAŁKI NR 156	A-3489	środa, 5 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/88/93	DYWITY

NOWE WŁÓKI		005 (D.01 7)	KAPLICZKA PRZYDROŻNA W POBLIŻU POSESJI NR 17 W GRANICACH DZIAŁKI NR 21	A-3485	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/85/93	DYWITY
NOWE WŁÓKI		039	KAPLICZKA PRZYDROŻNA W POBLIŻU POSESJI NR 39 W GRANICACH DZIAŁKI NR 69	A-3479	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/84/93	DYWITY
REDYKAJNY		1	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (W GRANICACH DZIAŁKI NR 15)	A-3480	wtorek, 4 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/80/93	DYWITY
RÓŻGITY		1	KAPLICZKA PRZYDROŻNA W SĄSIEDZTWIE POSESJI NR 1 W GRANICACH DZ. NR 24	A-3492	czwartek, 6 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/95/93	DYWITY
RÓŻGITY		3	KAPLICZKA PRZYDROŻNA PRZY DOMU NR 3 W GRANICACH DZIAŁKI NR 23/1	A-3527	poniedziałek, 14 czerwca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/146/93	DYWITY
RÓŻNOWO		15	KAPLICZKA PRZYDROŻNA PRZY SZKOLE (POSESJA NR 15) W GRANICACH DZIAŁKI NR 139	A-3531	poniedziałek, 14 czerwca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/144/93	DYWITY
RÓŻNOWO		40	KAPLICZKA PRZYDROŻNA PRZY DOMU NR 40 W GRANICACH DZIAŁKI 22	A-3530	poniedziałek, 14 czerwca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/145/93	DYWITY
SĘTAL			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW MIKOŁAJA W GRANICACH DZ. 39	A-3636	środa, 1 grudnia 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/309/93	DYWITY
SĘTAL	DROGA DO KABIKIEJM DOLNYCH		CMENTARZ (NA DZ. NR 9)	A-4577	środa, 31 sierpnia 2011	IZAR.5140.1.6.2011.EB	DYWITY
SĘTAL	DROGA DO SPRĘCOWA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA (PRZY DRODZE DO SPRĘCOWA	A-3532	poniedziałek, 14 czerwca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/143/93	DYWITY
SĘTAL	PRZY DRODZE DO RÓŻGIT		KAPLICZKA PRZYDROŻNA (PRZY DRODZE DO RÓŻGIT)	A-3529	poniedziałek, 14 czerwca 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/142/93	DYWITY
SŁUPY		043	DWÓR, OBECNIE SZKOŁA I PRZEDSZKOLE (W GRANICACH DZIAŁKI NR 151, OBR. MYKI)	A-4028	poniedziałek, 15 grudnia 1997	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/1102/97	DYWITY
SPRĘCOWO		036	CHAŁUPA (W GRANICACH DZ. NR 216, OBR. SPRĘCOWO)	A-3622	środa, 10 listopada 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/292/93	DYWITY
TUŁAWKI			KAPLICA ŚW MICHAŁA ARCHANIOŁA	A-1028	sobota, 27 lipca 1968	-	DYWITY
WADĄG	KOŁO POSESJI NR 6		KAPLICZKA PRZYDROŻNA W GRANICACH DZIAŁKI 16/3	A-3491	środa, 5 maja 1993	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/91/93	DYWITY
ZALBKI		014	KAPLICZKA PRZYDROŻNA W POBLIŻU	A-3477	wtorek, 4 maja	L.DZ.PSOZ-IZN-5340/82/93	DYWITY

			POSESJI NR 14 W GRANICACH DZIAŁKI NR 10/12		1993		
BARWINY			PARK KRAJOBRAZOWY	A-1746	wtorek, 30 grudnia 1986	KL-5347-25/86	GIETRZWAŁD
BIESAL			ZESPÓŁ STACJI KOLEJOWEJ WRAZ Z HISTORYCZNĄ ZABUDOWĄ W POSTACI 7 OBIEKTÓW Z BRUKOWANYM DOJAZDEM ORAZ Z ZIELENIĄ URZĄDZONĄ	A-4592	poniedziałek, 2 kwietnia 2012	IZAR.5140.1.35(3).2011.MS	GIETRZWAŁD
BIESAL			KAPLICA PARAFIALNA P.W. NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP	A-4138	wtorek, 18 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/9/2000	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD			BAROKOWA KAPLICA PRZYDROŻNA	A-222	środa, 20 marca 1957	KL.IV-120/57	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD		013	DOM	A-1708	czwartek, 4 września 1986	KL-5340-19/86	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD		031/ OB. 5	DOM /DAWNA SZKOŁA POLSKA/	A-1596	poniedziałek, 30 września 1985	KL-5340-6/85	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		KAPLICZKA PRZYDROŻNA (TZW. KAPLICZKA OBJAWIENIA)	A-3103	wtorek, 19 lutego 1991	PSOZ-520/91	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3127	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-521/91	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	4	KAPLICZKA	A-3133	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-519/91	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	KLASZTORNA	1	ORGANISTÓWKA (OB. BUDYNEK MIESZKALNY)? OB.. BUD. ADM. SANKTUARIUM MB GIETRZWAŁDZKIEJ	A-4234	piątek, 20 września 2002	SOZ-3494-IZN-5340-134B/2002	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	KOSCIELNA	4	PLEBANIA (OB.. DOM ZAKONNY ZAKONU KANONIKÓW REGULARNYCH LATERAŃSKICH(	A-4236	piątek, 20 września 2002	SOZ-3948-IZN-5340-134A/2002	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	KOŚCIELNA	3	DOM SAMULOWSKICH	A-1198	środa, 19 września 1973	-	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	KOŚCIELNA	4	KAPICA WOTYWNA P.W. ŚW. JÓZEFA (OB.. KAPLICA POGRZEBOWA)	A-4235	piątek, 20 września 2002	SOZ-3477-IZN-5340-134/2002	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	KOŚCIELNA	4	KOŚCIÓŁ NARODZENIA NMP ORAZ 2 BAROKOWE OBRAZY OŁTARZOWE I GOTYCKA , DREWNIANA PIETA	A-221	piątek, 26 sierpnia 1949	K.SZT. IV-2-29/49	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	OLSZTYŃSKA?	016 OB..	CHAŁUPA	A-3002	czwartek, 25 stycznia 1990	KL-5340/68/90	GIETRZWAŁD

		9?					
GIETRZWAŁD	OSTRÓDZKA	15 (D. 43)	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3132	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-524/91	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	SPCEROWA	074 OB.. 34	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3129	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-522/91	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	W CENTRUM WSI SKRZYŻOWANIE		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3128	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-523/91	GIETRZWAŁD
GIETRZWAŁD	ZAKONNA	013 OB. 1	CHAŁUPA	A-1707	czwartek, 4 września 1986	PSOZ-IZN-5340/172/92	GIETRZWAŁD
GRAZYMY			PARK KRAJOBRAZOWY	A-1754	wtorek, 30 grudnia 1986	KL-5347-21/86	GIETRZWAŁD
GRAZYMY		1	PAŁAC	A-767	środa, 21 lutego 1968	-	GIETRZWAŁD
GUZOWY MŁYN		33	ZESPÓŁ MŁYNA I ELEKTROWNI WODNEJ	A-4030	wtorek, 16 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1106/97	GIETRZWAŁD
ŁAJSY			PARK DWORSKI	A-1751	wtorek, 30 grudnia 1986	KL-5347-24/86	GIETRZWAŁD
ŁAJSY			PAŁAC, OB. BUDYNEK MIESZKALNO-BIUROWY	A-4027	poniedziałek, 15 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1103/97	GIETRZWAŁD
ŁAJSY	ZESPÓŁ DWORSKI		SPICHLERZ	A-2518	wtorek, 11 października 1988		GIETRZWAŁD
ŁĘGUTY			KOŚCIÓŁ EWANGELICKI ŁĄCZNIE Z WYPOSAŻENIEM WNĘTRZA ORAZ OTACZAJĄCYMI DRZEWAMI ORAZ CMENTARZ	A-3	poniedziałek, 18 lipca 1949	L.ARCH.IV-2-21/49	GIETRZWAŁD
NAGLADY			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3286	poniedziałek, 2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/80/92	GIETRZWAŁD
NAGLADY	WIEJSKA	028 (OB.1 1)	KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3274	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/16/92	GIETRZWAŁD
SZĄBRUK	PROMIENNA	2 D. 071	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3270	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/19/92	GIETRZWAŁD
SZĄBRUK	SAMULOWSKIE GO	8 D. 019	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3271	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/15/92	GIETRZWAŁD
SZĄBRUK	STEFFENA	19 D. 073	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3278	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/28/92	GIETRZWAŁD

SZĄBRUK	ŚW. ANNY	1 D. 28?	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW MIKOŁAJA I ANNY	A-832	wtorek, 19 marca 1968	-	GIETRZWAŁD
TOMARYNY			WIEŻE OBRONNE MOSTU KOLEJOWEGO NA PASŁĘCE	A-4013	czwartek, 23 października 1997	PSOZ-IZN-5340/1014/97	GIETRZWAŁD
TOMARYNY		011	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3276	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/18/92	GIETRZWAŁD
UNIESZEWO		006	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3299	wtorek, 10 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/90/92	GIETRZWAŁD
UNIESZEWO		41	DOM (DAWNA SZKOŁA POLSKA)	A-1597	poniedziałek, 30 września 1985	-	GIETRZWAŁD
UNIESZEWO		69, 66, 67, 68, 65	ZESPÓŁ STACJI KOLEJOWEJ WRAZ Z HISTORYCZNĄ ZABUDOWĄ W POSTACI 10 BUDYNKÓW (WSKAZANE W DECYZJI) ORAZ ZIELENIA URZĄDZONĄ	A-4590	piątek, 9 marca 2012	IZAR.5140.1.34(2).2011.MS	GIETRZWAŁD
WORYTY			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3285	poniedziałek, 2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/82/92	GIETRZWAŁD
WORYTY		011	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3130	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-518/91	GIETRZWAŁD
WORYTY		030	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3279	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/17/92	GIETRZWAŁD
WORYTY		033	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3293	poniedziałek, 2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/81/92	GIETRZWAŁD
WORYTY		046	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3300	wtorek, 10 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/89/92	GIETRZWAŁD
WORYTY		048	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3277	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/14/92	GIETRZWAŁD
WORYTY		11	DOM (DAWNA SZKOŁA POLSKA)	A-1594	poniedziałek, 30 września 1985	-	GIETRZWAŁD
JEZIORANY	KOŚCIELNA	011	BUDYNEK SPICHLERZA	A-4510	poniedziałek, 28 grudnia 2009	IZAR(GS)-040/6-1/09	JEZIORANY
JEZIORANY			FRAGMENTY MIEJSKICH MURÓW OBRONNYCH	A-246	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-134/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY			BRAMA PRZY CMENTARZU KOŚCIOŁA P.W. ŚW. BARTŁOMIEJA	A-257	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-136/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY			KAPLICA P.W. ŚW. ROCHA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-636	czwartek, 12 października 1967		JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY			UKŁAD URBANISTYCZNY - ZAŁOŻENIE (W GRANICACH 50 - 100 M. OD ZEW.	A-245	piątek, 31 maja 1957		JEZIORANY (miasto)

			LINII OBWAROWAŃ MIEJSKICH) - ZOB. ZAŁĄCZNIK				
JEZIORANY	ASNYKA	001	DOM	A-1883	środa, 25 lutego 1987	KL-5340/63/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	ASNYKA	016 OB. 006	DOM Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	A-255	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-147/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	ASNYKA OB. RYCERSKA	14 OB. 004	DOM WRAZ BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	A-4571	piątek, 31 maja 1957	KL.IV-145/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI		KAPLICA	A-2065	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-258/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	001	DOM	A-4056	wtorek, 7 kwietnia 1998	PSOZ-IZN-5340/239/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	002/0 02 A	KAMIENICA MIESZCZAŃSKA (D. SPICHLERZ)	A-252	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-132/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	004	DOM	A-1874	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-68/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	005	DOM	A-1879	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-65/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	006	DOM	A-1880	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-70/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	007	KAMIENICZKA (ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE)	A-245	piątek, 31 maja 1957		JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	008	DOM	A-1885	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-67/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	009	KAMIENICZKA (ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE)	A-245	piątek, 31 maja 1957		JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	010	DOM	A-1873	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-75/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	011	DOM	A-1871	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-72/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	012	DOM	A-1889	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-71/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	013	KAMIENICZKA (ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE)	A-245	piątek, 31 maja 1957		JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	014	DOM	A-2036	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-248/87	JEZIORANY (miasto)

JEZIORANY	KAJKI	015	KAMIENICZKA (ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE)	A-245	piątek, 31 maja 1957		JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	016	KAMIENICZKA (ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE)	A-245	piątek, 31 maja 1957		JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	017	DOM	A-3863	środa, 20 grudnia 1995	PSOZ-IZN-5340/147/95	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	019	DOM	A-1850	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-61/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	024	DOM	A-4117	piątek, 28 maja 1999	SOZ-IZN-5340/137/99	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	026	BUDYNEK POCZTY POLSKIEJ, WRAZ ZNAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM PRZEBIEGAJĄCYM PO GRANICACH DZIAŁKI, NA KTÓREJ BUDYNEK JEST POSADO	A-4529	piątek, 17 lipca 2009	NR 14/09, IZAR(JD)-4101/5-54/09	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	027	DOM	A-2035	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-245/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	029	DOM	A-3862	środa, 20 grudnia 1995	PSOZ-IZN-5340/148/95	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	030	WILLA "ZAMECZEK"	A-1881	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-54/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	031	DOM	A-4067	środa, 10 czerwca 1998	PSOZ-IZN-5340/338/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	032	DOM	A-4082	wtorek, 15 września 1998	PSOZ-IZN-5340/525/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	033	DOM	A-3935	wtorek, 3 grudnia 1996	PSOZ-IZN-5340/544/96	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	035	DOM	A-4037	poniedziałek, 29 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1141/97	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	036	DOM	A-4036	poniedziałek, 29 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1137/97	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	037	DOM	A-4002	środa, 27 sierpnia 1997	PSOZ-IZN-5340/817/97	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	039	DOM	A-4035	poniedziałek, 29 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1138/97	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	041	DOM	A-1851	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-60/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	043	DOM	A-4085	środa, 30 września 1998	PSOZ-IZN-5340/548/98	JEZIORANY (miasto)

JEZIORANY	KAJKI	045	DOM	A-4084	wtorek, 15 września 1998	PSOZ-IZN-5340/523/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	046	DOM	A-4129	piątek, 31 grudnia 1999	SOZ-IZN-5340/254/99	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	048	DOM	A-3360	wtorek, 12 maja 1992	PSOZ-IZN-5340/151/92	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	049	DOM	A-2078	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-236/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	052	WILLA	A-1857	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-52/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	056	WILLA	A-1848	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-83/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	066	WILLA	A-2037	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-243/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KAJKI	K.049	KOSTNICA	A-2066	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-237/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOLEJOWA		CMENTARZ KOMUNALNY D. RZYMSKO-KATOLICKI	A-2275	środa, 7 października 1987	KL-5358-62/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KONOPNICKIEJ	001	DOM	A-3767	piątek, 18 listopada 1994	PSOZ-IZN-5340/157/94	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KONOPNICKIEJ	002	DOM Z WIEŻĄ STRAŻACKĄ	A-3766	piątek, 18 listopada 1994	PSOZ-IZN-5340/155/94	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KONOPNICKIEJ	005	DOM	A-4063	środa, 10 czerwca 1998	PSOZ-IZN-5340/336/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KONOPNICKIEJ	015	DOM	A-3998	środa, 25 czerwca 1997	PSOZ-IZN-5340/606/97	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOPERNIKA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2038	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-257/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOPERNIKA	009	DOM	A-1852	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-58/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOPERNIKA	013	DOM	A-4086	wtorek, 1 grudnia 1998	PSOZ-IZN-5340/595/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOPERNIKA	014	DOM	A-3542	wtorek, 22 czerwca 1993	PSOZ-IZN-5340/157/93	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOPERNIKA	032	WILLA	A-3839	poniedziałek, 4 września 1995	PSOZ NR 1656.IZN-5340/105/95	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOPERNIKA	037	DOM	A-2039	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-242/87	JEZIORANY (miasto)

JEZIORANY	KOŚCIELNA	002	BUDYNEK MAGAZYNOWO-GOSPODARCZY	A-3936	wtorek, 3 grudnia 1996	PSOZ-IZN-5340/543/96	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIELNA	002 B	DOM	A-4087	wtorek, 1 grudnia 1998	PSOZ-IZN-5340/596/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIELNA	004	DOM	A-4130	piątek, 31 grudnia 1999	SOZ-IZN-5340/252/99	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI		BRAMY CMENTARNE I OGRODZENIE OTACZAJĄCE CMENTARZ	A-2063	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-256/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	001(D. 26)	KAMIENICA MIESZCZAŃSKA	A-247	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-133/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	003	KAMIENICA	A-4125	piątek, 10 grudnia 1999	SOZ-IZN-5340/223/99	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	005	DOM	A-3768	piątek, 18 listopada 1994	PSOZ-IZN-5340/156/94	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	008	DOM	A-1875	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-57/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	009	DOM	A-1876	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-55/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	010	SPICHLERZ	A-2074	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-247/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	012	DOM	A-1877	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-56/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	015	DOM	A-4065	środa, 10 czerwca 1998	PSOZ-IZN-5340/339/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KOŚCIUSZKI	017	DOM	A-1878	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-59/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KRZYWA	010	DOM	A-1854	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-78/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KRZYWA	011	DOM	A-1862	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-77/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KRZYWA	012	DOM	A-1882	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-86/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KRZYWA	014	DOM	A-1856	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-85/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KRZYWA	016	DOM	A-1859	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-73/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	KRZYWA	018	KAMIENICZKA MIESZCZAŃSKA	A-2072	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-249/87	JEZIORANY (miasto)

JEZIORANY	KRZYWA D. SIENKIEWICZA	007 D. 006	DOM WRAZ Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	A-253	piątek, 31 maja 1957	-	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA		KOŚCIÓŁ EWANGELICKO - AUGSBURSKI	A-2067	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-244/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA		CMENTARZ EWANGELICKO - AUGSBURSKI	A-2274	środa, 7 października 1987	KL-5358-61/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA		BRAMKA CMENTARNA NA CMENTARZU EWANGELICKIM	A-2069	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-238/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	001	DOM	A-2070	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-251/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	003	DOM	A-2071	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-254/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	004	DOM	A-4088	wtorek, 1 grudnia 1998	PSOZ-IZN-5340/597/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	005	DOM	A-2083	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-55340-253/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	007	DOM	A-2076	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-252/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	008	WILLA	A-2062	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-246/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	009	DOM	A-4083	wtorek, 15 września 1998	PSOZ-IZN-5340/524/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	010	DOM	A-4057	czwartek, 9 kwietnia 1998	PSOZ-IZN-5340/238/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	016	DOM	A-3543	wtorek, 22 czerwca 1993	PSOZ-IZN-5340/158/93	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	017	DOM	A-4019	czwartek, 20 listopada 1997	PSOZ-IZN-5340/1057/97	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MICKIEWICZA	022	WILLA	A-2077	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-259/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	MOSTOWA	004	DOM PARAFIALNY	A-249	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-138/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	NADBRZEŻNA	001	DOM	A-3486	wtorek, 4 maja 1993	PSOZ-IZN-5340/86/93	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	NADBRZEŻNA	002	DOM	A-4034	poniedziałek, 29 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1140/97	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	NADBRZEŻNA	003	KAMIENICA	A-4064	środa, 10 czerwca 1998	PSOZ-IZN-5340/335/98	JEZIORANY (miasto)

JEZIORANY	NADBRZEŻNA	004	KAMIENICA	A-4033	poniedziałek, 29 grudnia 1997	PSOZ-IZN-5340/1139/97	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PIENIĘŻNEGO	003	KAMIENICA	A-4070	wtorek, 23 czerwca 1998	PSOZ-IZN-5340/355/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PIENIĘŻNEGO	005	KAMIENICA	A-4126	wtorek, 14 grudnia 1999	SOZ-IZN-5340/224/99	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PIENIĘŻNEGO/K OŚCIELNA	001/007	KAMIENICA	A-4058	środa, 15 kwietnia 1998	PSOZ-IZN-5340/242/98	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC JEDNOŚCI NARODOWEJ	005	DOM	A-1884	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-79/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC JEDNOŚCI NARODOWEJ	006	DOM	A-1891	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-80/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC JEDNOŚCI NARODOWEJ	009	DOM	A-1867	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-69/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC JEDNOŚCI NARODOWEJ	010	DOM	A-1886	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-84/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC JEDNOŚCI NARODOWEJ	012	DOM	A-1890	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-82/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC JEDNOŚCI NARODOWEJ	013	DOM	A-1888	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-66/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC JEDNOŚCI NARODOWEJ	014	DOM	A-1872	środa, 25 lutego 1987		JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC JEDNOŚCI NARODOWEJ	015	DOM	A-2033	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-250/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC KOŚCIELNY		KOŚCIÓŁ FARNY P.W ŚW BARTŁOMIEJA WRAZ Z WYPOSAŻENIEM WNĘTRZA (WG. ZAŁĄCZNIKA - 21 POZYCJI)	A-200	sobota, 9 marca 1957	KL.IV.125/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC KOŚCIELNY	002	PLEBANIA	A-2068	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-255/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC SŁOWIAŃSKI		KAPLICA P.W. ŚW KRZYŻA	A-248	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-137/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY		POZOSTAŁOŚCI DAWNEGO ZAMKU KRZYŻACKIEGO	A-250	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-139/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	001	WILLA	A-1869	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-81/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	002	DOM	A-251	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-140/57	JEZIORANY (miasto)

JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	003	DOM	A-254	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-141/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	006	DOM	A-256	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-142/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	007	DOM	A-244	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-143/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	008	DOM	A-259	piątek, 31 maja 1957	L.KL.IV-144/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	009	DOM	A-1868	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-64/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	010	DOM	A-1858	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-62/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	011	DOM	A-1860	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-51/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	012	DOM	A-1847	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-88/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	PLAC ZAMKOWY	014	DOM	A-1866	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-87/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	REJA	003	DOM	A-2075	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-239/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	REJA	004	KAMIENICZKA	A-2040	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-240/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	REJA	005	DOM	A-2034	poniedziałek, 1 czerwca 1987	KL-5340-241/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	REJA	006	DOM	A-1864	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-53/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	RYCERSKA	004	DOM WRAZ Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	A-258	piątek, 31 maja 1957		JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	SAWICKIEJ	002	DOM	A-1870	środa, 25 lutego 1987	KL-5340-74/87	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	SIENKIEWICZA OB.KRZYWA	6 OB.7	DOM WRAZ Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	A-4572	piątek, 31 maja 1957	KL.IV.146/57	JEZIORANY (miasto)
JEZIORANY	WĄSKA	004	KAMIENICA	A-4066	środa, 10 czerwca 1998	PSOZ-IZN-5340/337/98	JEZIORANY (miasto)
FRANKNOWO			KOŚCIÓŁ PAR. P.W. PANA BOGA WSZECHMOGĄCEGO WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-612	niedziela, 8 października 1967	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
FRANKNOWO			DZWONNICA	A-611	niedziela, 8 października 1967	-	JEZIORANY (obszar wiejski)

FRANKNOWO			OGRODZENIE KOŚCIOŁA Z BRAMĄ	A-3925	wtorek, 8 października 1996	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
KALIS			ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY (8 OBIEKTÓW, OKREŚLONA STREFA OCHRONY)	A-3403	piątek, 23 października 1992	PSOZ-IZN-5340/211/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
KIERSZTANOWO			DWOREK	A-846	środa, 27 marca 1968		JEZIORANY (obszar wiejski)
KIKITY			KAPLICA FILIALNA	A-3924	wtorek, 8 października 1996	PSOZ-IZN-5340/299/96	JEZIORANY (obszar wiejski)
KROKOWO			KOŚCIÓŁ ŚW MARII MAGDALENY	A-3923	wtorek, 8 października 1996	PSOZ-IZN-5340/241/96	JEZIORANY (obszar wiejski)
MIEJSKA WIEŚ			KAPLICA	A-641	czwartek, 12 października 1967	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
MODLINY			DWÓR	A-3406	poniedziałek, 26 października 1992	PSOZ-IZN-5340/219/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
PISZEWO			KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. ŚW WALENTEGO	A-3921	poniedziałek, 7 października 1996	PSOZ-IZN-5340/238/96	JEZIORANY (obszar wiejski)
POTRYTY			OFICyna DWORSKA	A-630	czwartek, 12 października 1967	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
POTRYTY			ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY (21 OBIEKTÓW, OKREŚLONA STREFA OCHRONY)	A-3411	piątek, 30 października 1992	PSOZ-IZN-5340/220/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
POTRYTY			DWÓR WRAZ Z ZABUDOWANIAM GOSPODARSKIMI	A-617	czwartek, 12 października 1967	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
RADOSTOWO			OGRODZENIE CMENARZA PRZYKOŚCIELNEGO Z BRAMKAMI	A-3304	czwartek, 12 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/94/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
RADOSTOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3296	poniedziałek, 9 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/84/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
RADOSTOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3302	czwartek, 12 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/93/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
RADOSTOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-616	czwartek, 12 października 1967	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
RADOSTOWO			KOŚCIÓŁ ŚW JERZEGO WRAZ Z CMENARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-602	poniedziałek, 7 października 1968	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
RADOSTOWO		008	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3298	poniedziałek, 9 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/85/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
RADOSTOWO	REMIZA OSP		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3295	poniedziałek, 9 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/83/92	JEZIORANY (obszar wiejski)

STUDNICA			KAPLICA ŚW STANISŁAWA	A-3922	poniedziałek, 7 października 1996	PSOZ-IZN-5340/236/96	JEZIORANY (obszar wiejski)
TŁOKOWO			KAPLICA ŚW ROCHA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-628	czwartek, 12 października 1967	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
TŁOKOWO			KAPLICZKA CMENTARNA WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM	A-621	czwartek, 12 października 1967	-	JEZIORANY (obszar wiejski)
TŁOKOWO			KOŚCIÓŁ ŚW JANA CHRZCIELA Z DREWNIANĄ WIEŻĄ	A-217	piątek, 15 marca 1957	KL-IV-126/57	JEZIORANY (obszar wiejski)
TŁOKOWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-2273	środa, 7 października 1987	KL-5358-58/87	JEZIORANY (obszar wiejski)
USTNIK			ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY (13 OBIEKTÓW, USTALONO STREFĘ OCHRONY)	A-3404	piątek, 23 października 1992	PSOZ-IZN-5340/209/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
WÓJTÓWKO			ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY (18 OBIEKTÓW, USTANOWIONO STREFĘ OCHRONY)	A-3418	wtorek, 10 listopada 1992	PSOZ-IZN-5340/228/92	JEZIORANY (obszar wiejski)
ŻERBUŃ		024	KAPLICA ŚW FLORIANA	A-3920	poniedziałek, 7 października 1996	PSOZ-IZN-5340/237/96	JEZIORANY (obszar wiejski)
GIEDAJTY			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3135	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-530/91	JONKOWO
JONKOWO			CMENTARZ PRZY KOŚCIELE PARAFIALNYM	A-1975	czwartek, 26 marca 1987	KL-5358-40/87	JONKOWO
JONKOWO			KOŚCIÓŁ ŚW JANA CHRZCIELA	A-838	piątek, 22 marca 1968	-	JONKOWO
NOWE KAWKOWO			KOŚCIÓŁ ŚW JANA EWANGELISTY	A-839	piątek, 22 marca 1968	-	JONKOWO
NOWE KAWKOWO			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1803	piątek, 9 stycznia 1987	KL-5358-7/87	JONKOWO
STĘKINY			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3113	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ NR 511/91	JONKOWO
STĘKINY			DZWONNICA	A-3137	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-531/91	JONKOWO
STĘKINY			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3136	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-526/91	JONKOWO
WARKAŁY			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3109	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-527/91	JONKOWO
WARKAŁY		003	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3525	poniedziałek, 14 czerwca 1993	PSOZ-IZN-5340/147/93	JONKOWO

WARKAŁY		035	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3528	poniedziałek, 14 czerwca 1993		JONKOWO
WARKAŁY		041	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3110	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-525/91	JONKOWO
WRZESINA			BUDYNEK PLEBANII	A-4391	czwartek, 9 marca 2006	IZAR(JD)-4100/525/06	JONKOWO
WRZESINA			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1802	piątek, 9 stycznia 1987	KL-5358-8/87	JONKOWO
WRZESINA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3108	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-528/91	JONKOWO
WRZESINA			KOŚCIÓŁ ŚW MARII MAGDALENY WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-1029	sobota, 27 lipca 1968	-	JONKOWO
WRZESINA	DROGA DO STĘKIN		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3107	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-529/91	JONKOWO
BĘSIA			PAŁAC I PARK	A-16	poniedziałek, 4 lipca 1949	BK	KOLNO
BĘSIA			WIATRAK WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM W PROMIENIU 50 - 100M.	A-607	sobota, 7 października 1967	-	KOLNO
BĘSIA			CZWORAK	A-3373	piątek, 17 lipca 1992	PSOZ-IZN.5340/167/92	KOLNO
DĄBROWA WYSOKA			KAPLICA FILIALNA	A-4162	wtorek, 21 marca 2000	SOZ.IZN-5340/106/2000	KOLNO
GÓRKOWO			CMENTARZ WOJENNY Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ	A-2357	piątek, 29 stycznia 1988	KL-5358-3/88	KOLNO
GÓROWO			DWÓR WRAZ Z OTACZAJĄCYM PARKIEM	A-610	niedziela, 8 października 1967	-	KOLNO
GÓROWO			PARK KRAJOBRAZOWY	A-3254	poniedziałek, 23 grudnia 1991	PSOZ-IZN 5347-48/91	KOLNO
KABINY			CMENTARZ WOJENNY	A-1894	poniedziałek, 2 marca 1987	KL-5358-17/87	KOLNO
KABINY			KAPLICA FILIALNA	A-3967	piątek, 14 marca 1997	PSOZ-IZN-5340/315/97	KOLNO
KABINY		026	CHAŁUPA	A-614	wtorek, 10 października 1967	-	KOLNO
KOLNO			KAPLICA CMENTARNA W GRANICACH DZIAŁKI	A-4152	czwartek, 16 marca 2000	SOZ.IZN-5340/100/2000	KOLNO

KOLNO			KOŚCIÓŁ P.W. TRZECH KRÓLI WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-613	wtorek, 10 października 1967	-	KOLNO
KOLNO			OGRODZENIE KOŚCIOŁA	A-3966	piątek, 14 marca 1997	PSOZ-IZN-5340/316/97	KOLNO
KOMINKI			KAPLICA FILIALNA P.W. ŚW. JANA CHRZCICIELA	A-4163	wtorek, 21 marca 2000	SOZ.IZN-5340/105/2000	KOLNO
LUTRY			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI - PARAFIALNY	A-1897	poniedziałek, 2 marca 1987	KL-5358-14/87	KOLNO
LUTRY			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-632	czwartek, 12 października 1967	-	KOLNO
LUTRY			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. MARIII MAGDALENY I ŚW. WALENTEGO	A-4166	środa, 22 marca 2000	SOZ.IZN-5340/107/2000	KOLNO
OTERKI			DWÓR	A-3112	wtorek, 19 marca 1991	PSOZ-517/91	KOLNO
OTERKI			PARK	A-1262	czwartek, 30 listopada 1978	KL.II-5347-/78	KOLNO
RYN RESZELSKI			KOŚCIÓŁ NARODZENIA NMP	A-8	sobota, 13 sierpnia 1949	L.IV-2-24/49	KOLNO
RYN RESZELSKI			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI (WOKÓŁ KOŚCIOŁA)	A-1895	poniedziałek, 2 marca 1987	KL-5358-15/87	KOLNO
SAMŁAWKI			KAPLICA EWANGELICKA, OB. FILIALNA P.W. PODWYŻSZENIA KRZYŻA	A-4158	poniedziałek, 20 marca 2000	SOZ.IZN-5340/101/2000	KOLNO
TEJSTYMY			PARK KRAJOBRAZOWY	A-3253	poniedziałek, 23 grudnia 1991	PSOZ-IZN-5347-47/91	KOLNO
TEJSTYMY			CMENTARZ EWANGELICKI	A-1902	poniedziałek, 2 marca 1987		KOLNO
TEJSTYMY			STAJNIA	A-3964	poniedziałek, 10 marca 1997	PSOZ-IZN-5340/307/97	KOLNO
TEJSTYMY			DWÓR	A-3963	poniedziałek, 10 marca 1997	PSOZ-IZN-5340/306/97	KOLNO
WĄGSTY			KAPLICA FILIALNA P.W. MATKI BOSKIEJ RÓŻAŃCOWEJ	A-4164	środa, 22 marca 2000	SOZ.IZN-5340/108/2000	KOLNO
WÓJTOWO			KAPLICA FILIALNA P.W. MATKI BOSKIEJ BOLESNEJ	A-4159	poniedziałek, 20 marca 2000	SOZ.IZN-5340/102/2000	KOLNO
PŁATYNY			DWÓR	A-963	środa, 12 czerwca 1968		OLSZTYNEK

OLSZTYNEK			MUROWANY BUDYNEK PARAFIALNY /K. KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO/	A-38	sobota, 10 września 1949	L.K.SZT.IV-2-46/49	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK			ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE WRAZ Z ZABUDOWĄ /WG. ZAŁĄCZNIKA - TU ZABUDOWA!/	A-537	poniedziałek, 20 lutego 1961	502/1961	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK			MURY OBRONNE	A-194	sobota, 24 listopada 1956	KL.IV-64-56	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	CHOPINA	001	KOŚCIÓŁ P.W. NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA	A-4132	poniedziałek, 17 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/5/2000	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	CHOPINA	007	BUDYNEK MIESZKALNY - PLEBANIA	A-4490	środa, 16 stycznia 2008	IZAR(JD)-4100/5-81/07/08	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	CHOPINA	010	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4491	wtorek, 22 stycznia 2008	IZAR(JD)-4100/5-82/07/08	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	GÓRNA	001	WIEŻA CIŚNIEŃ	A-4157	czwartek, 16 marca 2000	SOZ-IZN-5340/99/2000	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	GRUNWALDZKA		CMENTARZ KOMUNALNY, D. RZYMSKO-KATOLICKI	A-2281	środa, 7 października 1987	KL-5358-66/87	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	KOLEJOWA OBECNIE JPII	002	WIEŻA CIŚNIEŃ /KOLEJOWA/W GRANICACH: STACJA PKP W OLSZTYNKU	A-3386	piątek, 18 września 1992	PSOZ-IZN-5340/198/92	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	MRONGOWIUSZA	005	DOM	A-3682	środa, 30 marca 1994	PSOZ-IZN-5340/39/94	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	MRONGOWIUSZA	026	DOM	A-965	środa, 12 czerwca 1968		OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	MRONGOWIUSZA / WODOCIĄGOWA		CMENTARZ KOMUNALNY, D. EWANGELICKO-AUGSBURSKI	A-2277	środa, 7 października 1987	KL-5358-65/87	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	PIONIERÓW		CMENTARZ KOMUNALNY, D. EWANGELICKO-AUGSBURSKI	A-2269	środa, 7 października 1987	KL-5358-67/87	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	RATUSZOWA	004	DOM	A-3172	środa, 3 lipca 1991	PSOZ-IZN-5340/4/91	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	RYNEK	001	RATUSZ	A-4203	piątek, 19 stycznia 2001	SOZ-IZN-5340/23/2002	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	RYNEK	003	DOM /DAWNA PLEBANIA/	A-3771	poniedziałek, 21 listopada 1994	PSOZ-IZN-5340/158/94	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	RYNEK	008 (OB.004)	DAWNA PLEBANIA	A-197	środa, 28 listopada 1956	IV-66-56	OLSZTYNEK (miasto)

OLSZTYNEK	SKŁADOWA	009	MAGAZYN	A-3413	poniedziałek, 2 listopada 1992	PSOZ-IZN-5340/92	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	ŚWIERCZEWSKI EGO	003	DOM	A-3651	czwartek, 23 grudnia 1993	PSOZ-IZN-5340/323/93	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	ŚWIERCZEWSKI EGO	027	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4493	wtorek, 22 stycznia 2008	IZAR(JD)-4100/5-83/07/08	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	ŚWIERCZEWSKI EGO	031	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4492	wtorek, 22 stycznia 2008	IZAR(JD)-4100/5-84/07/08	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	WARSZAWSKA	004	DOM (KAMIENICA MIESZCZAŃSKA)	A-3912	środa, 28 sierpnia 1996	PSOZ-IZN-5340/160/96	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	ZAMKOWA		KOŚCIÓŁ /OB.GALERIA MUZEUM BUDOWNICTWA LUDOWEGO/	A-196	niedziela, 25 listopada 1956	L.IV-65-56	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	ZAMKOWA	002	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY WRAZ Z DZIAŁKĄ	A-4519	czwartek, 11 grudnia 2008	IZAR(JD)-4100/5-80/07/08	OLSZTYNEK (miasto)
OLSZTYNEK	ZAMKOWA	006	ZAMEK ZAKONNY WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM W PROMIENIU 50 - 100M.	A-550	wtorek, 27 czerwca 1961	NR 913/1961	OLSZTYNEK (miasto)
AMERYKA			ZESPÓŁ SZPITALA DLA DZIECI (BUD. GŁÓWNY,PAWILON LETNI,WILLA)	A-3524	wtorek, 8 czerwca 1993	PSOZ-IZN-5340/140/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
DRWĘCK			CMENTARZ WOJENNY Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ	A-3536	środa, 16 czerwca 1993	PSOZ-IZN-5340-68/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
GĄSIOROWO OLSZTYNECKIE			PAŁAC	A-1588	czwartek, 15 sierpnia 1985	KL-5340-3/85	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
GĄSIOROWO OLSZTYNECKIE		001 A	CHAŁUPA, OB. DOM MIESZKALNY	A-4210	wtorek, 13 lutego 2001	SOZ.IZN-5340/50/2001	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
JADAMOWO			PARK	A-1414	środa, 2 marca 1983	KL-II-5347/9/83	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
JADAMOWO			DWÓR	A-3579	czwartek, 21 października 1993	PSOZ-IZN-5340/240/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
JAGIEŁEK			CMENTARZ WOJENNY Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ WRAZ Z POMNIKIEM USYTUOWANY PRZY LEŚNICZÓWCE JAGIEŁEK	A-3533	środa, 16 czerwca 1993	PSOZ-IZN-5347-67/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
JAGIEŁEK			CMENTARZ WOJENNY Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ PRZY LEŚNICZÓWCE JAGIEŁEK	A-3535	środa, 16 czerwca 1993	PSOZ-IZN-5347-66/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
KURKI			KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, OB. FILIALNY, RZYMSKO-KATOLICKI	A-1514	piątek, 6 stycznia 1984	KL-II-5340-3/84	OLSZTYNEK (obszar wiejski)

ŁUTYNÓWKO			DWÓR	A-3502	poniedziałek, 17 maja 1993	PSOZ-IZN-5340/111/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
MAKRUTY		008	CHAŁUPA MIESZKALNO - GOSPODARCZA	A-3559	środa, 15 września 1993	PSOZ-IZN-5340/186/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
MAŃKI			KOŚCIÓŁ EWANGELICKI	A-957	poniedziałek, 10 czerwca 1968	-	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
MAŃKI			CMENTARZ EWANGELICKO- AUGSBURSKI	A-2768	poniedziałek, 20 marca 1989	KL-5358-17/89	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
MIERKI			CMENTARZ EWANGELICKO- AUGSBURSKI	A-2278	środa, 7 października 1987	KL-5358-70/87	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
MYCYNY			CMENTARZ WOJENNY Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ	A-3538	środa, 16 czerwca 1993	PSOZ-IZN 5347-64/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
NADROWO			PARK KRAJOBRAZOWY	A-2450	sobota, 3 września 1988	KL-5347/23/88	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
NADROWO			ZESPÓŁ FOLWARCZNY (D. GORZELNIA OB..SPICHLERZ,CHLEWNIA,CIEŁĘTNIK ,OBORA,WOZOWNIA,STODOŁA,STAJ NIA I MAGAZYN,KUŹNIA)	A-3472	czwartek, 29 kwietnia 1993	PSOZ-IZN-5340/74/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
ORZECHOWO			KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. JANA CHRZCICIELA	A-4146	środa, 26 stycznia 2000	SOZ-IZN-5340/28/2000	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
PŁATYNY			PARK DWORSKI, KRAJOBRAZOWY	A-2452	piątek, 9 września 1988	KL-5347/20/88	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
SITNO			PARK PODWORSKI	A-1419	czwartek, 10 marca 1983	KL-II-5347/15/83	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
SUDWA			CMENTARZ WOJSKOWY /DUŻA MOGIŁA ZBIOROWA/	A-2270	środa, 7 października 1987	KL-5358-69/87	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
SUDWA			CMENTARZ WOJSKOWY Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ	A-2280	środa, 7 października 1987	KL-5358-68/87	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
SWADERKI			CMENTARZ WOJENNY Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ	A-3534	środa, 16 czerwca 1993	PSOZ-IZN-5340-65/93	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
WAPLEWO			KOŚCIÓŁ EWANGELICKO- AUGSBURSKI, OB. RZYMSKO- KATOLICKI PW. ŚW. STANISŁAWA	A-4178	piątek, 26 maja 2000	SOZ.IZN-5340/194/2000	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
WAPLEWO			CMENTARZ WOJSKOWY Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ	A-2279	środa, 7 października 1987	KL-5358-64/87	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
WARLITY MAŁE			PARK DWORSKI, KRAJOBRAZOWY	A-2453	piątek, 9 września 1988	KL-5347/21/88	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
WIGWAŁD			KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-	A-4177	piątek, 26 maja	SOZ.IZN-5340/195/2000	OLSZTYNEK

			AUGSBURSKI, OB. RZYMSKO-KATOLICKI P.W. CHRYSYUSA KRÓLA		2000		(obszar wiejski)
WITRAMOWO			SCHRON BOJOWY SP 96	A-4059	piątek, 24 kwietnia 1998	SOZ-IZN-5340/287/98	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
WITRAMOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	A-2454	piątek, 9 września 1988	KL-5347/22/88	OLSZTYNEK (obszar wiejski)
BAŁDY			PARK	A-1568	wtorek, 11 września 1984	KL-II-5347-71/84	PURDA
BUTRYNY			KOŚCIÓŁ ŚW JAKUBA APOSTOŁA	A-1022	wtorek, 23 lipca 1968	-	PURDA
BUTRYNY			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3330	środa, 18 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/104/92	PURDA
BUTRYNY		013	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3336	środa, 18 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/103/92	PURDA
GIŁAWY			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. JANA CHRZCICIELA	A-4194	poniedziałek, 16 października 2000	SOZ-IZN-5340/326/2000	PURDA
GIŁAWY		PRZY SKLEPIE	KAPLICZKA	A-4394	piątek, 17 marca 2006	IZAR(JD)-4100/5-31/06	PURDA
GROSKOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-847	środa, 27 marca 1968	-	PURDA
KABORNO			KAPLICA FILIALNA	A-1504	piątek, 9 grudnia 1983	KL-II.5340-18/83	PURDA
KABORNO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3341	czwartek, 26 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/137/92	PURDA
KABORNO		014	CHAŁUPA	A-1503	piątek, 9 grudnia 1983	KL-II-5340/19/83	PURDA
KABORNO		021	CHAŁUPA	A-1501	piątek, 9 grudnia 1983	KL-II-5340/17/83	PURDA
KABORNO		023	CHAŁUPA	A-1505	piątek, 9 grudnia 1983	KL-II-5340-14/83	PURDA
KABORNO		025	CHAŁUPA	A-950	sobota, 8 czerwca 1968	-	PURDA
KABORNO		028	CHAŁUPA	A-1502	piątek, 9 grudnia 1983	KL-II-5340/16/83	PURDA
KABORNO		033	CHAŁUPA	A-1506	piątek, 9 grudnia 1983	KL-II-5340/15/83	PURDA
KLEBARK WIELKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3337	środa, 18 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/105/92	PURDA

KLEBARK WIELKI			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚWIĘTEGO KRZYŻA WRAZ Z OTOCZENIEM	A-4296	środa, 21 kwietnia 2004	WUOZ-1792-IZN-5340-95/2004	PURDA
KLEBARK WIELKI		032	PLEBANIA	A-837	piątek, 22 marca 1968	-	PURDA
KLEWKI			CMENTARZ	A-4584	poniedziałek, 21 listopada 2011	IZAR.5140.1.7.2011.EB	PURDA
KLEWKI			ZAŁOŻENIE DWORSKO - PARKOWE	A-4181	piątek, 9 czerwca 2000	PSOZ-IZN-5347-111	PURDA
KLEWKI			KOŚCIÓŁ ŚW WALENTEGO I ŚW. ROCHA	A-841	piątek, 22 marca 1968	-	PURDA
KLEWKI			PAŁAC	A-3440	piątek, 29 stycznia 1993	PSOZ-IZN-5340/13/93	PURDA
KLEWKI	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		KAPLICZKA	A-3309	poniedziałek, 16 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/95/92	PURDA
KLEWKI	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		KAPLICZKA	A-3312	poniedziałek, 16 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/96/92	PURDA
KOPANKI		009	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3255	poniedziałek, 23 grudnia 1991	PSOZ-IZN-5340/41/91	PURDA
MARCINKOWO		003	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3319	środa, 18 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/108/92	PURDA
MARCINKOWO		022	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3335	środa, 18 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/109/92	PURDA
NOWA KALETKA			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3320	środa, 18 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/107/92	PURDA
NOWA KALETKA		007	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3315	poniedziałek, 16 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/97/92	PURDA
NOWA WIEŚ			KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-AUGSBURSKI (OB. FILIALNY, RZYMSKO-KATOLICKI P.W. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA) Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-1015	piątek, 14 czerwca 1968	-	PURDA
NOWA WIEŚ		052	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3328	środa, 18 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/106/92	PURDA
NOWA WIEŚ	KOLONIA		KAPLICZKA	A-4392	piątek, 17 marca 2006	IZAR(JD)-4100/5-28/06	PURDA
PAJTUNY			ZESPÓŁ MŁYNA WODNEGO (Z WYPOSAŻENIEM, BUDOWLAMI HYDROTECHNICZNYMI I MOSTEM I	A-4285	środa, 28 stycznia 2004	WUOZ-360-IZN-5340-14/2004	PURDA

			OTOCZENIEM)				
PAJTUNY			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3368	wtorek, 2 czerwca 1992	PSOZ-IZN-5340/157/92	PURDA
PAJTUNY		017	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3323	środa, 18 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/110/92	PURDA
PATRYKI			PARK	A-1244	poniedziałek, 7 sierpnia 1978	KL-II-5347-54/78	PURDA
POKRZYWY			KAPLICZKA	A-4397	piątek, 17 marca 2006	IZAR(JD)-4100/533/06	PURDA
PRZYKOP		001	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3339	poniedziałek, 23 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/127/92	PURDA
PRZYKOP		006	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3310	poniedziałek, 16 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/99/92	PURDA
PRZYKOP		079	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3314	poniedziałek, 16 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/98/92	PURDA
PURDA			WIATRAK PALTRAK	A-763	piątek, 22 marca 1968	-	PURDA
PURDA			CHAŁUPA	A-121	poniedziałek, 28 września 1953	-	PURDA
PURDA			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1974	czwartek, 26 marca 1987	KL-5358-41/87	PURDA
PURDA			KOŚCIÓŁ ŚW MICHAŁA ARCHANIOŁA	A-840	piątek, 22 marca 1968	-	PURDA
PURDA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (PRZY DRODZE NA PURDKĘ)	A-3313	poniedziałek, 16 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/102/92	PURDA
PURDA		076	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3340	wtorek, 24 marca 1992	PSOZ-IZN 5340/129/92	PURDA
PURDA	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3311	poniedziałek, 16 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/101/92	PURDA
PURDA	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3316	poniedziałek, 16 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/100/92	PURDA
STARA KALETKA			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-4398	piątek, 17 marca 2006	IZAR(JD)-4100/5-32/06	PURDA
STARA KALETKA		029	CHAŁUPA	A-3399	czwartek, 15 października 1992	PSOZ-IZN-5340/203/92	PURDA
STARY OLSZTYN			PARK	A-1560	poniedziałek, 10 września 1984		PURDA
SZCZĘSNE			KAPLICZKA DOMKOWA	A-2288	poniedziałek, 19	KL.5340-628/87	PURDA

					października 1987		
SZCZĘSNE		010	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2290	poniedziałek, 19 października 1987	KL.5340-626/87	PURDA
SZCZĘSNE		012	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2289	poniedziałek, 19 października 1987	KL.5340-627/87	PURDA
SZCZĘSNE		014	KAPLICZKA	A-2285	poniedziałek, 19 października 1987	KL.5340-625/87	PURDA
SZCZĘSNE		015	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2286	poniedziałek, 19 października 1987	KL.5340-624/87	PURDA
TRĘKUS			KAPLICZKA WRAZ Z OTOCZENIEM: CZTEREMA LIPAMI	A-4393	piątek, 17 marca 2006	IZAR(JD)4100/5-29/06	PURDA
TRĘKUS			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-4396	piątek, 17 marca 2006	IZAR(JD)-4100/5-37/06	PURDA
TRĘKUS			KAPLICZKA	A-4395	piątek, 17 marca 2006	IZAR(JD)-4100/5-30/06	PURDA
TRĘKUSEK			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3342	czwartek, 26 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/136/92	PURDA
TRĘKUSEK			DWÓR	A-3439	piątek, 29 stycznia 1993	PSOZ-IZN-5340/12/93	PURDA
TRĘKUSEK	UWAGA! DECYZJA ZMIENIONA		PARK	A-3259	czwartek, 2 stycznia 1992	PSOZ-IZN-5347-3/92	PURDA
BARTĄG	BARTĄG-RUŚ		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3297	poniedziałek, 9 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/86/92	STAWIGUDA
BARTĄG	NAD ŁYNA	D. 11 OB. 45	KAPLICZKA	A-4274	poniedziałek, 29 grudnia 2003	WUOZ-5042-IZN-5340- 266/2003	STAWIGUDA
BARTĄG	NAD ŁYNA	D. 20 OB. 66	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3273	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/23/92	STAWIGUDA
BARTĄG	NAD ŁYNA	D. 4 OB. 25	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3272	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/20/92	STAWIGUDA
BARTĄG	ŚW. JANA	1	KAPLICZKA - CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	A-3275	środa, 12 lutego 1992	PSOZ-IZN-5340/22/92	STAWIGUDA
BARTĄG	ŚW. JANA	1	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW JANA EWANGELISTY I OPATRZNOŚCI BOŻEJ WRAZ Z CMENTARZEM PRZY KOŚCIELNYM	A-1025	środa, 24 lipca 1968	-	STAWIGUDA

BARTĄG	ŚW. JANA	3	ZESPÓŁ ZABUDOWY: PLEBANIA I DWA BUDYNKI GOSPODARCZE-STAJNIA I OBORA	A-4410	wtorek, 25 kwietnia 2006	IZAR(JD)-4100/5-3/06	STAWIGUDA
BARTĄG	ŚW. JANA	8	CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI (PARAFIALNY)	A-4265	poniedziałek, 24 listopada 2003	WUOZ-4597-IZN-5340-239A/2003	STAWIGUDA
BARTAŻEK			PARK	A-1233	poniedziałek, 20 lutego 1978	KL.II-5347-18/78	STAWIGUDA
DOROTOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3294	poniedziałek, 9 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/87/92	STAWIGUDA
DOROTOWO		019	CHAŁUPA	A-2774	środa, 5 kwietnia 1989	KL-5340/254/89	STAWIGUDA
DOROTOWO		9	KAPLICZKA	A-3290	poniedziałek, 2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/75/92	STAWIGUDA
GĄGŁAWKI			PARK DWORSKI	A-1576	piątek, 19 października 1984	KL-II-5347-86/84	STAWIGUDA
GRYŻLINY			KOŚCIÓŁ ŚW WAWRZYŃCA	A-845	środa, 27 marca 1968	-	STAWIGUDA
GRYŻLINY		001	KAPLICZKA	A-3288	poniedziałek, 2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/74/92	STAWIGUDA
GRYŻLINY		2 CZY 2A?	CHAŁUPA	A-2776	środa, 5 kwietnia 1989	KL-5340/253/89	STAWIGUDA
MIODÓWKO		1	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3291	poniedziałek, 2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/78/92	STAWIGUDA
PLUSKI	JEZIORNA	11 OB. 91	ZAGRODA	A-3821	czwartek, 11 maja 1995	PSOZ-IZN-5340/55/95	STAWIGUDA
PLUSKI	SOSNOWA	D. 21 OB. 4	CHAŁUPA	A-1585	środa, 17 kwietnia 1985	-	STAWIGUDA
PLUSKI	SPORTOWA	D. 54 OB. 35	CHAŁUPA	A-1507	poniedziałek, 12 grudnia 1983	KL-II-5340-13/83	STAWIGUDA
RUŚ			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3365	środa, 20 maja 1992		STAWIGUDA
RUŚ			MŁYN WODNY	A-1508	poniedziałek, 12 grudnia 1983	KL-II-5340-12/83	STAWIGUDA
RUŚ		027	CHAŁUPA BLIŻNIACZA	A-954	poniedziałek, 10 czerwca 1968	-	STAWIGUDA
RUŚ		028	CHAŁUPA BLIŻNIACZA	A-858	czwartek, 28 marca 1968	-	STAWIGUDA

RUŚ		029	CHAŁUPA	A-2778	środa, 5 kwietnia 1989	KL-5340/252/89	STAWIGUDA
RUŚ		030	CHAŁUPA	A-2777	środa, 5 kwietnia 1989	KL-5340/251/89	STAWIGUDA
RUŚ		062	CHAŁUPA	A-3050	poniedziałek, 11 czerwca 1990	KL-5340/193/90	STAWIGUDA
STAWIGUDA	JAŚMINOWA	20	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA STARSZEGO	A-4254	poniedziałek, 19 maja 2003	SOZ-1898-IZN-5340-65/2003	STAWIGUDA
STAWIGUDA	PIĘKNA		KAPLICA W GRANICACH DZIAŁKI 25/11 -CMENTARZ	A-3092	piątek, 1 lutego 1991	PSOZ 230/91	STAWIGUDA
STAWIGUDA	SOKOLA	163 (OBE CNY NR 46)	CHAŁUPA	A-3104	środa, 27 lutego 1991	PSOZ NR 397/91	STAWIGUDA
STAWIGUDA	WARSZAWSKA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3284	poniedziałek, 2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/77/92	STAWIGUDA
TOMASZKOWO			KAPLICZKA	A-3289	2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/76/92	STAWIGUDA
TOMASZKOWO		004	KAPLICZKA	A-3292	2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/79/92	STAWIGUDA
TOMASZKOWO		026	KAPLICZKA	A-3287	2 marca 1992	PSOZ-IZN-5340/75/92	STAWIGUDA
TOMASZKOWO		26 OB.. 61?	CHAŁUPA	A-2780	środa, 5 kwietnia 1989	KL-5340/250/89	STAWIGUDA
TOMASZKOWO		27 OB. 63?	CHAŁUPA	A-2775	środa, 5 kwietnia 1989	KL-5340/249/89	STAWIGUDA
BRZYDOWO			ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY	A-4298	piątek, 30 kwietnia 2004	WUOZ-1791-IZN-5340-94/2004	ŚWIĄTKI
KALISTY			DWÓR	A-1058	środa, 31 lipca 1968	-	ŚWIĄTKI
KOMALWY			DWÓR	A-2589	piątek, 25 listopada 1988	KL-5340/88	ŚWIĄTKI
KOMALWY			PARK DWORSKI	A-1752	wtorek, 30 grudnia 1986	KL-5347-25/86	ŚWIĄTKI
KWIECEWO			KOŚCIÓŁ ŚW JAKUBA APOSTOŁA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-1141	niedziela, 1 września 1968	-	ŚWIĄTKI
KWIECEWO		002,	DOM	A-1136	niedziela, 1	-	ŚWIĄTKI

		OB.1 1			września 1968		
ŁUMPIA			PARK KRAJOBRAZOWY	A-1467	piątek, 25 marca 1983	KL-II-5347/22/83	ŚWIĄTKI
RÓŻYNKA			KOŚCIÓŁ ŚW MATEUSZA APOSTOŁA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-1121	piątek, 23 sierpnia 1968	-	ŚWIĄTKI
ŚWIĄTKI	ŚWIĄTKI	56	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. KOSMY I DAMIANA WRAZ Z OTOCZENIEM W GRANICACH DZIAŁKI EWIDENCYJNEJ NR 88	A-4627	piątek, 4 marca 2016	85/2016	ŚWIĄTKI
WŁODOWO			KOŚCIÓŁ MICHAŁA ARCHANIOŁA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-925	niedziela, 19 maja 1968	-	ŚWIĄTKI
ŻARDENIKI			PARK DWORSKI	A-1758	30 grudnia 1986	KL-5347-26/86	ŚWIĄTKI

Załącznik Nr 2
do Programu Opieki nad Zabytkami
Powiatu Olsztyńskiego na lata 2018 - 2021

**WYKAZ ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH
WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO – MAZURSKIEGO**

Miejscowość	Obiekt	Nr Rejestru	Data Wpisu	Stanowisko w miejscowości	Nr Decyzji	Obszar AZP
BARCZEWKO	GRODZISKO WYŻYNNE	C-001	poniedziałek, 19 lipca 1948	st. II	1.Pr	22-62/4
BARCZEWKO	GRÓDEK NIZINNY, STRAŻNICZY	C-002	poniedziałek, 19 lipca 1948	st. I	2.Pr	22-62/3
BARCEWO	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA	C-158	wtorek, 30 czerwca 1992	st. I	PSOZ-IZA-5350-41/92	23-63
BARTĄG	2 WAŁY ŚREDNIOWIECZNE WRAZ Z OTOCZENIEM	C-280	czwartek, 12 lutego 2009	st. XXIX	IZAR(it)-4200/9-3(5)/08-09	26-61/4
BARTOŁTY WIELKIE	WAŁY PODŁUŻNE	C-263	środa, 11 grudnia 2002	st. XIII	SOZ-4709-IZA-5350-40/2002	23-65/14
BARTOŁTY WIELKIE	WAŁ PODŁUŻNY	C-262	środa, 11 grudnia 2002	st. XII	SOZ-4708-IZA-5350-39/2002	23-65/13
BIESOWO	KURHAN Z BRUKIEM KAMIENNYM	C-046	czwartek, 21 listopada 1968	st. I		20-65
BISKUPIEC	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA	C-166	wtorek, 1 września 1992	st. I	PSOZ-IZA-5350-52/92	22-66/31
BUKWAŁD	CMENTARZYSKO KURHANOWE	C-264	środa, 11 grudnia 2002	st. I	SOZ-4712-IZA-5350-43/2002	22-60/10
BUKWAŁD	GRODZISKO WCZESNOŚREDNIOWIEC ZNE	C-110	piątek, 28 stycznia 1949	st. I		22-60/11
CERKIEWNIK	GRODZISKO WCZESNOŚREDNIOWIEC ZNE, STOŻKOWE	C-254	środa, 24 listopada 1999	st. III	5350-47/99	21-60/3
CERKIEWNIK	GRODZISKO STAROŻYTNE	C-260	środa, 11 grudnia 2002	st. XLVII	SOZ-4711-IZA-5350-42/2002	21-60/68
CZERWONKA	GRODZISKO WYŻYNNE	C-182	środa, 26 maja 1993	st. I	5350-7(2)/93	21-65/1

CZERWONKA	GRODZISKO WYSOCZYZNOWE, CYPLOWE	C-227	piątek, 28 marca 1997	st. II	5350-15/97	21-65/3
DOBRE MIASTO	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA	C-146	czwartek, 30 stycznia 1992	st. I	PSOZ-IZA-5350-5/92	19-60
JEDZBARK	GRODZISKO WCZESNOŚREDNIOWIEC ZNE	C-044	środa, 20 listopada 1968	st. I		24-64/8
JEZIORANY	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA WRAZ Z ZAMKIEM	C-165	wtorek, 1 września 1992	st. I	PSOZ-IZA-5350-51/92	20-64
JONKOWO	GRODZISKO	C-053	piątek, 29 listopada 1968	st. I		23-59
KABIKIEJMY	GRODZISKO PÓŁWYSPOWE	C-082	poniedziałek, 29 grudnia 1969	st. I		21-61/14
KIERZLINY	WAŁ PODŁUŻNY	C-232	piątek, 6 czerwca 1997	st. II	5350-34/97	23-63/10
LABUSZEWO	GRODZISKO STAROŻYTNE	C-267	wtorek, 19 sierpnia 2003	st. XVI	SOZ-3183-IZA.5350-41/2003	23-66/23
ŁUPSTYCH	GRÓDEK STRAŻNICZY	C-008	piątek, 28 stycznia 1949	st. I	Pr.N.IV-1-7/49	24-60/27
MARUNY	GRODZISKO WCZESNOHISTORYCZNE, PÓŁWYSPOWE	C-007	czwartek, 27 stycznia 1949	st. I	Pr.N.IV-1-8/49	22-63/1
MYKI	GRÓDEK STOŻKOWY, ŚREDNIOWIECZNY	C-205	piątek, 2 lutego 1996	st. II	5350-15/96	22-62/1
NADROWO	GRODZISKO NIZINNE, STOŻKOWE	C-201	sobota, 30 grudnia 1995	st. I	5350-49/95	29-60/1
NAJDYMOWO	OSADA STAROŻYTNA	C-211	środa, 3 kwietnia 1996	st. XIX	5350-36/96	21-65/18
OLSZTYN	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA WRAZ Z ZAMKIEM BISKUPÓW WARMIŃSKICH	C-160	czwartek, 2 lipca 1992	st. XXIII, XXIV	PSOZ-IZA-5350-42/92	24-61/23, 24
OLSZTYNEK	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA WRAZ Z ZAMKIEM	C-163	wtorek, 1 września 1992	st. I, II	PSOZ-IZA-5350-49/92	28-59/21, 22
PLUSKI	OSADA	C-246	wtorek, 30 czerwca 1998	st. VII	5350-22/98	27-60/1

	WCZESNOŻELAZNA					
RAMSOWO	GRODZISKO WYŻYNNE	C-009	poniedziałek, 31 stycznia 1949	st. I	Pr.N.IV-1-12/49	22-65/37
REJCZUCHY	GRODZISKO WYŻYNNE	C-010	poniedziałek, 31 stycznia 1949	st. II	Pr.N.IV-1-13/49	22-63/1
RÓŻYNKA	GRODZISKO	C-259	środa, 11 grudnia 2002	st. I	SOZ-4710-IZA-5350-41/2002	21-60/7
SĘTAL	GRODZISKO NASYPOWE	C-118	piątek, 2 listopada 1973	st. I		21-61/1
STANCLEWO	GRODZISKO WCZESNOŚREDNIOWIEC ZNE, WIELOCZŁONOWE, WYSOCZYZNOWE	C-202	sobota, 30 grudnia 1995	st. II	5350-50/95	21-67/5
SWOBODNA	GRODZISKO STOŻKOWE	C-224	poniedziałek, 23 grudnia 1996	st. III	5350-82/96	21-60/9
SWOBODNA	GRODZISKO WYSOCZYZNOWE, PIERŚCIENIOWE	C-223	poniedziałek, 23 grudnia 1996	st. I	5350-81/96	20-60/13
SZĄBRUK	OSIEDLE OBRONNE, WCZESNOŻELAZNE	C-128	piątek, 27 maja 1983	st. I	26/A/83	25-60/6
ZĄBIE	OSADA	C-249	środa, 20 stycznia 1999	st. X	5350-3/99	28-61/6